

TYÖRYHMÄMIETINTÖ 2003:11

Rikosprosessin tarkistaminen

Työryhmän loppumietintö

OIKEUSMINISTERIÖ

KUVAILULEHTI

Julkaisun päivämäärä
25.11.2003

<p>Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)</p> <p>Rikosprosessin tarkistamistyöryhmä</p> <p>Puheenjohtaja: lainsäädäntöneuvos Asko Välimaa</p>	<p>Julkaisun laji</p> <p>Työryhmämietintö</p> <p>Toimeksiantaja</p> <p>Oikeusministeriö</p> <p>Toimielimen asettamispäivä</p> <p>22.5.2001</p>			
<p>Julkaisun nimi</p> <p>Rikosprosessin tarkistaminen</p> <p>Työryhmän loppumietintö</p>				
<p>Julkaisun osat</p> <p>Esityksen pääasiallinen sisältö, yleisperustelut, yksityiskohtaiset perustelut, lakiehdotukset</p>				
<p>Tiivistelmä</p> <p>Mietinnössä ehdotetaan rikosasioiden käsittelyä kärjäoikeudessa koskevien säännösten tarkistamista. Käyttöön otettaisiin kirjallinen, summaarinen rikosprosessi tunnustettuja tekoja varten. Rikosjuttu voitaisiin ratkaista tuomioistuimessa ilman pääkäsittelyä. Tuomio perustuisi kirjalliseen oikeudenkäyntiaineistoon. Menettelyn käyttämisen edellytyksenä olisi syytetyn nimenomainen suostumus sekä tunnustus. Epäillystä rikoksesta ei saisi olla säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Vuotta pitempää vankeusrangaistusta ei voitaisi tässä kansliakäsittelyssä tuomita.</p> <p>Pääkäsittelyjen peruuttamisen vähentämiseen ja peruutuksista johtuvien haittojen pienentämiseen pyritään useilla erilaisilla keinoilla. Säännöksiä muutettaisiin mm. siten, että pääkäsittelyssä voitaisiin tietyin edellytyksin kuulla vastaajan poissaolosta huolimatta todistajaa tai muuta henkilöä. Jo kuultua henkilöä ei jatkokäsittelyssä enää kuultaisi uudelleen, ellei vastaajalla ole ollut laillista syytä poissaoloon tai tuomioistuin harkitse tätä erityisestä syystä tarpeelliseksi.</p> <p>Jatkokäsittelyn tarkoituksenmukaiseksi järjestämiseksi ehdotetaan pääkäsittelyn lykkäämisaikojen pidentämistä. Nykyinen pääsääntöinen 14 päivän määräaika pidennettäisiin 30 päivään ja erityiseen syyhyn perustuva 45 päivän määräaika 60 päivään. Keskityspäätettä lievennettäisiin myös siten, että jos pääkäsittelyä on jatkettava perättäisinä päivinä, asiaa olisi käsiteltävä vähintään kahtena arkipäivänä viikossa nykyisen kolmen arkipäivän sijasta. Alle 18-vuotiaiden vastaajien kohdalla pääkäsittely olisi ehdotuksen mukaan toimitettava viimeistään 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.</p> <p>Tuomioistuimen tuotavaksi määrätty henkilö saataisiin ottaa säilöön, jos hänen käyttäytymisensä perusteella olisi aihetta olettaa, ettei häntä muutoin saada istuntoon. Vapaudenmenetyksen kuljetusaikoinen saisi kestää enintään viisi vuorokautta. Sääntely, jonka mukaan vastaaja voidaan tietyin edellytyksin määrätä tuotavaksi ensimmäiseen istuntoon, ehdotetaan ulotettavaksi todistajiin ja muihin todistelutarkoituksessa kuultaviin henkilöihin.</p> <p>Teknisten apuvälineiden käytön lisäämiseksi ehdotetaan, että valmisteluistunto voitaisiin pitää puhelimitse tai käyttäen muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa. Asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset voitaisiin tuomioistuimen pyynnöstä toimittaa esimerkiksi puhelimitse tuomioistuimeen. Vangitsemisjutut voitaisiin käsitellä käyttäen videoneuvottelua.</p> <p>Asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämisen käyttöalaa laajennettaisiin. Vastaajan mielentilan tutkimista koskevaan sääntelyyn tehtäisiin muutos, jonka mukaan tuomioistuimen olisi, ennen kuin se määrää vastaajan mielentilan tutkittavaksi, erikseen ratkaistava kysymys siitä, onko vastaaja syyllistynyt syytteen mukaiseen tekoon. Tuomioistuin voisi tietyin edellytyksin määrätä mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana.</p>				
<p>Avainsanat: (asiasanat)</p>				
<p>Oikeudenkäyntimenettely, rikosprosessi</p>				
<p>Muut tiedot</p> <p>OM020:00/2001, OM 6/41/2003</p>				
<p>Sarjan nimi ja numero</p> <p>Oikeusministeriön työryhmämietintö 2003:11</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="879 1798 1176 1895"> <p>ISSN</p> <p>1458-6452</p> </td> <td data-bbox="1181 1798 1493 1895"> <p>ISBN</p> <p>952-466-158-6</p> </td> </tr> </table>	<p>ISSN</p> <p>1458-6452</p>	<p>ISBN</p> <p>952-466-158-6</p>	
<p>ISSN</p> <p>1458-6452</p>	<p>ISBN</p> <p>952-466-158-6</p>			
<p>Kokonaissivumäärä</p> <p>132</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="557 1895 874 1991"> <p>Kieli</p> <p>suomi</p> </td> <td data-bbox="879 1895 1176 1991"> <p>Hinta</p> <p>15,00 €</p> </td> <td data-bbox="1181 1895 1493 1991"> <p>Luottamuksellisuus</p> <p>Julkinen</p> </td> </tr> </table>	<p>Kieli</p> <p>suomi</p>	<p>Hinta</p> <p>15,00 €</p>	<p>Luottamuksellisuus</p> <p>Julkinen</p>
<p>Kieli</p> <p>suomi</p>	<p>Hinta</p> <p>15,00 €</p>	<p>Luottamuksellisuus</p> <p>Julkinen</p>		
<p>Jakaja</p> <p>Edita Prima Oy</p>	<p>Kustantaja</p> <p>Oikeusministeriö</p>			

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIE MINISTERIET

Utgivningsdatum
25.11.2003

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Arbetsgruppsbetänkande	
Arbetsgruppen för översyn av straffprocessen		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
Ordförande: lagstiftningsrådet Asko Välimaa		Datum då organet tillsattes 22.5.2001	
Publikation (även den finska titeln) Översyn av straffprocessen (Rikosprosessin tarkistaminen). Arbetsgruppens slutbetänkande			
Publikationens delar Propositionens huvudsakliga innehåll, allmänmotivering, detaljmotivering, lagpropositioner			
<p>Referat</p> <p>I betänkandet föreslås en översyn av bestämmelserna om behandlingen av brottmål i tingsrätten. För erkända gärningar tas i bruk en skriftlig, summarisk straffprocess. Ett brottmål kan avgöras vid domstolen utan huvudförhandling. Domen bygger på det skriftliga rättegångsmaterialet. En förutsättning för förfarandet är den åklagades uttryckliga samtycke och erkännande. Straffet för det misstänkta brottet får inte vara strängare än två år fängelse. I kanslibehandlingen kan inte dömas ut ett längre fängelsestraff än ett år.</p> <p>Med olika medel strävas det efter att minska inställningar av huvudförhandlingar och skador som orsakas av inställningar. Bland annat ändras bestämmelserna så att vittnet eller någon annan person kan höras i huvudförhandlingen trots svarandens frånvaro. Personen som har hörts kommer inte att höras på nytt i den fortsatta behandlingen om svaranden inte har haft laga hinder för frånvaron eller om domstolen inte anser detta nödvändig av särskilda skäl.</p> <p>För ett ändamålsenligt ordnande av den fortsatta behandlingen föreslås att uppskovstiderna för huvudförhandlingen förlängs. Den nuvarande normala tidsfristen på 14 dagar skall enligt betänkandet förlängas till 30 dagar och tidsfristen som bygger på särskilda skäl från 45 dagar till 60 dagar. Koncentreringsprincipen lindras också så att om huvudförhandlingen måste fortsättas på varandra följande dagar, skall målet behandlas under minst två vardagar i veckan i stället för den nuvarande tre vardagar. När svaranden är under 18 år skall huvudförhandlingen enligt propositionen förrättas senast 30 dagar efter att målet har blivit anhängigt.</p> <p>Personen som skall hämtas till domstolen får enligt propositionen tas i förvar om det på grund av hans eller hennes beteende är motiverat att anta att han eller hon annars inte kommer till domstolen. Frihetsberövningen inklusive transporttiderna får dröja högst fem dygn. Regleringen om att svaranden under vissa förutsättningar kan hämtas till den första sessionen föreslås bli utvidgad till vittnen och andra som skall höras som vittnen.</p> <p>För att öka bruket av tekniska hjälpmedel föreslås att förberedelse-sessionen kan hållas per telefon eller genom att använda något annat lämpligt sätt för informationsmedling. Målsägandens privaträttsliga krav kan på begäran av domstolen tillställas till exempel per telefon. Ärenden som gäller häktning kan behandlas med videokonferens. Bruksområdet för förordnandet av ett rättegångsbiträde eller en stödperson utvidgas. Regleringen av undersökningen av svarandens sinnestillstånd ändras så att domstolen skall innan den förordnar att svarandens sinnestillstånd skall undersökas separat avgöra om svaranden har gjort sig skyldig till gärningen i åtalet. Under vissa förutsättningar kan domstolen förordna undersökningen av sinnestillståndet redan under förundersökningen.</p>			
Nyckelord Rättegångsförfarande, straffprocess			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren) JM020:00/2001, JM 6/41/2003			
Seriens namn och nummer Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2003:11		ISSN 1458-6452	ISBN 952-466-158-6
Sidoantal	Språk finska	Pris 15,00 €	Sekretessgrad offentlig
Distribution Edita Prima Ab		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 22 päivänä toukokuuta 2001 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin selvittää rikosprosessiuudistuksen seurannassa esillä olleet käytännön epäkohdat siltä osin kuin niissä on kysymys sellaisista asioista, joihin voidaan tehokkaasti lain-

säännöksiin vaikuttaa. Työryhmän yleisenä tavoitteena oli, että oikeudenkäynnit muodostuisivat nykyistä joutuisammiksi, tarkoituksenmukaisemmiksi ja joustavammiksi asianosaisten oikeusturvasta tinkimättä. Työryhmän ehdotusten tuli myös pyrkiä siihen, että oikeudenkäynnit halpenisivat.

Työryhmän tehtävä oli kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa sille annettiin erikseen selvitettäväksi lainsäädännölliset keinot todistajansuojelussa ja siihen liittyen uhrin aseman parantamisessa sekä eräitä muita kysymyksiä. Työryhmän näitä asioita koskeva osamietintö (Oikeusministeriö, työryhmämietintö 2002:4) luovutettiin oikeusministeriölle toukokuussa 2002. Mietinnön pohjalta valmisteltiin hallituksen esitys HE 190/2002 vp eduskunnalle ja hyväksytyt lainmuutokset tulivat voimaan 1 päivänä lokakuuta 2003.

Tässä toisessa vaiheessa työryhmän tehtävänä on ollut itse rikosoikeudenkäyntimenettelyn edelleen kehittäminen kärjäoikeuksissa. Toimeksiannossa viitattiin riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä kärjäoikeudessa koskevaan tarkistusehdotukseen HE 32/2001 vp:ssä, jota koskevat lait ovat tulleet voimaan tammikuun alusta 2003. Toimeksiannon mukaan samantyyppistä linjaa edustava uudistus voitaisiin ulottaa rikosprosessiin. Tavoitteena on yksinkertainen ja käytännöllinen prosessi asianosaisten vähimmäis-oikeuksia kunnioittaen. Siviiliprosessi uudistuksen mallin mukaan menettelymuotoja voitaisiin pyrkiä monipuolistamaan. Yksinkertaiset tai tunnustetut asiat voitaisiin pyrkiä ratkaisemaan entistä yksikertaisemmassa, esimerkiksi yksin kirjallisessa menettelyssä. Samoin voitaisiin esimerkiksi säätää modernin tietotekniikan käytöstä prosessissa ja pääkäsitteilyn järjestämiseen liittyviä muodollisuuksia voitaisiin pyrkiä vähentämään. Lisäksi toimeksiannon mukaan työryhmän tuli muun ohella selvittää mahdolliset työn aikana esille tulevat uudet rikosprosessin parannusehdotukset sekä tehdä ehdotuksensa epäkohtien poistamiseksi. Työryhmän tuli valmistella ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Oikeusministeriö antoi työryhmälle 17 päivänä helmikuuta 2003 lisätoimeksiannon. Sen mukaan työryhmän tuli myös selvittää 1) voidaanko asianomistajien oikeutta oikeudenkäyntiavustajaan ja tukihenkilöön laajentaa rikosuhritoimikunnan (KM 2001:5) ehdottamalla tavalla; 2) onko aiheita mahdollistaa rattijuopumusasioiden käsittely rangastusmääräysmenettelyssä tai muuten kirjallisesti; ja 3) mahdollisuudet käsitellä vangitsemisasiat videoneuvottelussa siten, että syytettyä ei tuoda tuomioistuimen istuntoon.

Toimeksiannon täydennyksen yhteydessä työryhmän määräaikaa jatkettiin 30 päivään syyskuuta 2003 saakka.

Rikosprosessin tarkistamistyöryhmän puheenjohtajana on toiminut lainsäädäntöneuvos Asko Välimaa oikeusministeriöstä ja jäsenenä laamanni Nanny Granfelt Raaseporin käräjäoikeudesta, hovioikeudenneuvos Seppo Karvonen Rovaniemen hovioikeudesta, johtava kihlakunnansyyttäjä Pekka Noronen Lahden kihlakunnan syyttäjänvirastosta, asianajaja Tuija Turpeinen Asianajotoimisto Harri Kontturi Oy:stä Joensuusta, rikostarkastaja Maarit Salomaa Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksesta sekä lainsäädäntösihteeri Mari Aalto oikeusministeriöstä. Mari Aallon siirryttyä aivan työn loppuvaiheessa erityisasiantuntijaksi Suomen pysyvään edustustoon Euroopan unionissa työryhmän työn loppuunsaattamiseen on osallistunut lainsäädäntösihteeri Kirsi Pulkkinen oikeusministeriöstä.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittavasti luovuttaa loppumietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 25 päivänä marraskuuta 2003

Asko Välimaa

Nanny Granfelt

Seppo Karvonen

Pekka Noronen

Maarit Salomaa

Tuija Turpeinen

Mari Aalto

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren sekä eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäynnistä rikosasioista annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevia säännöksiä. Esitys liittyy vuonna 1997 voimaan tulleen rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksen toteutumisen seurantaan. Säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi siten, että rikosasian oikeudenkäynnistä tulisi nykyistä tehokkaampi ja tarkoituksenmukaisempi.

Esityksessä ehdotetaan ensinnäkin otettavaksi käyttöön uusi kirjallinen, summaarinen rikosprosessi tunnustettuja tekoja varten. Ehdotuksen soveltamisalalla rikosjuttu voitaisiin ratkaista tuomioistuimessa ilman, että järjestetään pääkäsittelyä tai muuta suullista oikeudenkäyntitilaisuutta. Kysymyksessä olisi kuitenkin tuomioistuimen ratkaisu, joka tehtäisiin kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Kirjallisen menettelyn käyttämiselle vaadittaisiin syytetyn myötävaikutus eli nimenomainen suostumus sekä syytetyn tunnustus. Ehdotuksen mukaan kirjallisen menettelyn käyttämiselle olisi saatava myös asianomistajan suostumus. Soveltamisalaa ehdotetaan rajoitettavaksi myös rikoksesta säädetyn rangaistusmaksimin perusteella. Tältä osin ehdotetaan, että syytteessä tarkoitusta yksittäisestä rikoksesta ei saisi olla säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enempää kuin kaksi vuotta. Lisäksi ehdotetaan, ettei vuotta pitempää vankeusrangaistusta voitaisi tuomita kirjallisessa menettelyssä.

Pääkäsittelyjen peruuntumisten vähentämiseen ja peruutuksista johtuvien haittojen pienentämiseen pyritään useilla erilaisilla keinoilla. Tältä osin esityksessä ehdotetaan muun ohella, että rikosasioiden pääkäsittelyä koskevia säännöksiä muutettaisiin siten, että pääkäsittelyssä voitaisiin tietyin edellytyksin kuulla vastaajan poissaolosta huolimatta todistajaa, asiantuntijaa, todistelutarkoituksessa asianomistajaa tai toista vastaajaa. Pääkäsittelyn peruuttaminen ei siten enää vastaajan poissa ollessa olisi pääsääntö. Ehdotuksen mukaan tällaista jo kuultua henkilöä ei enää asian jatkokäsittelyssä kuultaisi vastaajan saapuvilla ollessa uudelleen, ellei vastaajalla ole ollut laillista syytä poissaoloon tai tuomioistuin harkitse tätä erityisestä syystä tarpeelliseksi.

Jatkopääkäsitteilyn tarkoituksenmukaiseksi järjestämiseksi ehdotetaan pääkäsitteilyn lykkäämisaikojen pidentämistä. Nykyinen pääsääntöinen 14 päivän määräaika pidennettäisiin 30 päivään ja erityiseen syyhyn perustuva 45 päivän määräaika 60 päivään. Laajojen asioiden käsittelyä helpottaisi ehdotus, jonka mukaan keskitysperiaatetta lievennettäisiin myös siten, että jos pääkäsitteilyä on jatkettava perättäisinä päivinä, riittäisi se, että asiaa olisi käsiteltävä vähintään kahtena arkipäivänä viikossa nykyisen kolmen arkipäivän sijasta. Velvoitetta toimittaa alle 18-vuotiaiden vastaajien kohdalla pääkäsitteilyä ehdotetaan muutettavaksi siten, että pääkäsitteily olisi toimitettava viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta.

Pääkäsitteilyjen peruuttamisten vähentämiseen tähtäisivät myös ehdotukset, joiden mukaan tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty asianosainen, todistaja tai muu kuultava saataisiin ottaa säilöön, jos hänen käyttäytymisensä perusteella olisi aiheutta olettaa, ettei häntä muutoin saada istuntoon. Vapaudenmenetyksen kuljetusaikoinen saisi kestää enintään viisi vuorokautta. Sääntely, jonka mukaan vastaaja voidaan tietyin edellytyksin määrätä tuotavaksi ensimmäiseen istuntoon, ehdotetaan ulotettavaksi myös todistajiin ja muihin todistelutarkoituksessa kuultaviin henkilöihin.

Ehdotuksessa ehdotetaan tuomioistuimen kurinpitovaltaa koskevan sääntelyn nykyaikaistamista. Sen mukaan tuomioistuimen olisi mahdollista määrätä häiritsevästi käyttäytyvä henkilö maksamaan enintään 1 000 euron suuruinen järjestyssakko, joka ei olisi enää rikosoikeudellinen rangaistus, vaan kurinpidollinen seuraamus. Tuomioistuimen käytettävissä olevia keinoja oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun turvaamiseksi ehdotetaan samalla lisättäväksi siten, että tuomioistuimella olisi oikeus määrätä oikeudenkäyntiä häiritsevä henkilö otettavaksi säilöön enintään vuorokauden ajaksi.

Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi mahdollisuuksia teknisten apuvälineiden käyttöön oikeudenkäynneissä. Vangittavaksi vaaditun henkilökohtainen kuuleminen voisi tapahtua myös käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsitteilyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Vastaavasti ehdotuksen mukaan vangitsemisasiaa uudelleen käsiteltäessä vangittua voitaisiin kuulla videoneuvottelun avulla. Rikosasioissa valmisteluistunto voitaisiin ehdotuksen mukaan pitää myös puhelimitse tai käyttäen muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istun-

toon osallistuvilla on puheyhteys keskenään. Asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset voitaisiin ehdotuksen mukaan tuomioistuimen pyynnöstä toimittaa myös puhelinta tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen tuomioistuimeen.

Esityksessä ehdotetaan, että asianomistajalle voitaisiin määrätä asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja myös henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvissa rikoksissa. Edellytyksenä olisi, että oikeudenkäyntiavustajan määrääminen olisi perusteltua ottaen huomioon rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat. Vastaavasti ehdotetaan, että tällaiselle asianomistajalle voitaisiin määrätä myös tukihenkilö.

Rikosasian vastaajan mielentilan tutkimista koskevaan sääntelyyn ehdotetaan tehtäväksi muutos, jonka mukaan tuomioistuimen olisi, ennen kuin se määrää vastaajan mielentilan tutkittavaksi, erikseen ratkaistava kysymys siitä, onko vastaaja syyllistynyt syytteen mukaiseen tekoon. Toisaalta tuomioistuin voisi ehdotuksen mukaan määrätä syyttäjän tai epäillyn esityksestä epäilyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYSLUETTELO	4
YLEISPERUSTELUT	6
1. Johdanto.....	6
2. Nykytila	7
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö	7
2.1.1. Summaariset rikosprosessit	7
2.1.2. Pääkäsittely.....	8
2.1.3. Asianomistajan asema.....	12
2.1.4. Muut säännökset.....	13
2.2. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö.....	14
2.2.1. Ruotsi.....	14
2.2.2. Norja	16
2.2.3. Tanska.....	18
2.2.4. Näkökohtia eräiden muiden maiden lainsäädännöstä.....	19
2.3. Nykytilan arviointi.....	20
2.3.1. Summaariset rikosprosessilajit	20
2.3.2. Pääkäsittely.....	28
2.3.3. Asianomistajan asema.....	30
2.3.4. Muut säännökset.....	33
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	34
3.1. Tavoitteet.....	34
3.2. Keskeiset ehdotukset.....	35
3.2.1. Uusi kirjallinen menettely tuomioistuimeen.....	35
3.2.2. Pääkäsittely.....	38
3.2.3. Asianomistajan asema.....	44
3.2.4. Teknisten apuvälineiden hyödyntämisen lisääminen.....	46
3.2.5. Muut ehdotetut muutokset.....	47
4. Esityksen vaikutukset	49
4.1. Uusi kirjallinen menettely rikosasioihin.....	49
4.2. Muut ehdotukset.....	53
5. Asian valmistelu.....	54
6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja.....	55
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	56
1. Lakiehdotusten perustelut	56
1.1. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa.....	56
1 luku. Syyteoikeudesta.....	56
2 luku. Asianosaisen avustamisesta.....	56
3 luku. Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta.....	58
5 luku. Syytteen vireillepanosta.....	59
5 a luku. Asian ratkaiseminen pääkäsittelyä toimittamatta.....	64
6 luku. Pääkäsittelystä.....	79
7 luku. Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä.....	83
9 luku. Oikeudenkäyntikuluista.....	84
11 luku. Tuomioistuimen ratkaisusta.....	85
1.2. Oikeudenkäymiskaari.....	88

2 luku. Päätösvaltaisuudesta.....	88
12 luku. Asianosaisista.....	89
14 luku. Asian käsittelystä oikeudessa.....	90
15 luku. Oikeudenkäyntiasiamiehestä.....	94
17 luku. Todistelusta.....	94
29 luku. Oikeudenkäynnin väärinkäyttämisestä	99
1.3. Esitutkintalaki.....	99
1.4. Pakkokeinolaki.....	100
1.5. Käräjäoikeuslaki.....	102
1.6. Sakon täytäntöönpanosta annettu laki.....	103
2. Voimaantulo	103
3. Säättämisjärjestys	104
LAKIEHDOTUKSET	109

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Uusi rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely tuli alioikeuksissa voimaan 1.10.1997. Jo lain valmisteluvaiheessa pidettiin tärkeänä, että uudistuksen toteutumista seurataan tarkasti. Eduskunnan lakivaliokunta totesi lakeja säädettäessä, että sitä, kuinka uudistus toimii käytännössä, ei voida varmuudella tietää. Sen vuoksi lakivaliokunta korosti, että uudistuksen käynnistymistä ja toteutumista on seurattava tarkkaan ja, mikäli aihetta ilmenisi, on välittömästi ryhdyttävä toimiin säännösten korjaamiseksi (LaVM 9/1997 vp - HE 82/1995 vp, s. 16).

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on vuonna 2000 julkaissut rikosasioita koskevan seurantatutkimuksen (Virve-Maria de Godzinsky: Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. 47/2000). Sen perusteella voidaan todeta, ettei käräjäoikeuksissa noudatettavassa rikosprosessissa ole mitään räikeitä epäkohtia. Saman tyyppisiä tuloksia on saatu myös uudemmassa seurantatutkimuksessa (Kaijus Ervasti, Hertta Kallioinen: Oikeudenkäyntimenettelyiden ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 202/2003). Useat ongelmat liittyvät uusien menettelysäännösten käytännön soveltamiseen. Kuitenkin rikosasioiden menettelyä voidaan pyrkiä edelleen kehittämään myös lainsäädännöllä. Tässä ehdotuksessa käsitellään rikosprosessilainsäädännön kehittämistä.

Uudistuksen jälkeisessä oikeuspoliittisessa keskustelussa on arvosteltu peruutettujen rikosjuttujen määrää ja peruutussyitä, hankaluuksia isojen juttujen käsittelyssä, syytetyn poissa ollessa tehtyjä ratkaisuja, syyttäjien osuutta asianomistajien vahingonkorvausvaatimuksien ajamisessa, käsittelyaikoja, suurten käräjäoikeuksien ongelmia sekä maksuttoman oikeudenkäynnin kustannuksia erityisesti suurissa jutuissa. Lisäksi on tuotu esille, että todistajansuojeluun liittyviin näkökohtiin ei nykyisessä prosessilainsäädännössä ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Viimeksi mainittuja todistajan suojelua koskevia kysymyksiä on käsitelty työryhmän osamietinnössä ja niitä tarkoittavat lainsäädännökset ovat tulleet jo voimaan 1 päivänä lokakuuta 2003.

Tämä ehdotus on valmisteltu rikosprosessin tarkistamistyöryhmässä. Työryhmän tuli selvittää esillä olleita käytännön epäkohtia siltä osin kuin niissä on kysymys sellaisista asioista, joihin voidaan tehokkaasti lain säännöksin vaikuttaa. Tavoitteena on, että oikeudenkäynnit muodostuisivat nykyistä joutuisammiksi, tarkoituksenmukaisemmiksi ja joustavammiksi asianosaisten oikeusturvasta tinkimättä. Tavoitteena myös on, että oikeudenkäynnit halpenisivat.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1. Summaariset rikosprosessit

Rikosasioiden käsittelyä täysimittaista oikeudenkäyntiä summaarisemmissä menettelyissä sääntelevät nykyisin lähinnä laki rikesakkomenettelystä (66/1983) ja laki rangais-
tusmääräysmenettelystä (RML, 692/1993). Niille on ominaista, että koko menettely tapahtuu tuomioistuimen ulkopuolella joko yksin poliisin toimesta tai siten, että syyttäjä osallistuu asian ratkaisemiseen. Näiden lisäksi yksinkertaisemman menettelyn lajina voidaan pitää ROL:ssa säänneltyä mahdollisuutta tutkia ja ratkaista rikosasia vastaajan poissaolosta huolimatta.

Rikesakkomenettely on tarkoitettu tiettyjen laissa erikseen säädettyjen lievempien rikosten tai massarikosten käsittelyä varten. Sen keskeinen käyttöala on liikenne rikokset. Rikesakkomenettelyssä poliisi tai muu laissa säädettyä valvontaa suorittava virkamies määrää rikesakon antamalla rikkojalle rikesakkomääräyksen. Rikesakko on rikkomukseen syyllistyneen varallisuusasemasta riippumaton kiinteämääräinen seuraamus. Rikoslain 2a luvun 8 §:n 2 momentin mukaan rikesakko saa olla enintään 200 euroa. Tällä hetkellä käytössä olevien rikesakkojen määrästä säädetään asetuksessa rikesakkorikkomuksista (610/1999). Käytössä olevat rikesakkomäärät vaihtelevat nykyisin 10 eurosta 115 euroon.

Rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan puolestaan määrätä sakkorangaistus ja enintään 1 000 euron suuruinen menettämisseuraamus rikkomuksesta, josta tapaukseen sovellettavassa rangaistussäännöksessä ei ole esillä olevien asianhaaran varalta säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta, sekä laillisesti vahvistetun uhkasakkokiellon rikkomisesta (RML 1 §, sellaisena kuin se on laissa 614/2003). Rangaistusmääräysmenettelyssä rangaistusvaatimuksen antaa poliisimies, tullimies tai muu laissa säädettyä valvontaa suorittava virkamies. Rangaistusvaatimus toimitetaan tiedoksiannon jälkeen syyttäjälle, jonka tehtävänä on antaa rangaistusmääräys. Rangaistusmääräysmenettelyssä määrättävät sakkorangaistukset ovat normaaleja päiväsakoin määrättäviä seuraamuksia.

Ainoana summaarisen rikosprosessin lajina, jota menettelyä noudatetaan rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyssä, voidaan pitää nykyisin niin sanottua poissaolokäsittelyä, josta on säädetty ROL 8 luvun 11-12 §:ssä. Tälle menettelylle on ominaista, että rikosasia tutkitaan ja ratkaistaan ilman jutussa syytetyn henkilön paikallaoloa tuomioistuimessa. ROL 8:11:n mukaan asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin voidaan tuomita sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus. ROL 8:12:n mukaan asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan suostumuksella hänen poissaolostaan huolimatta, jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen ja jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Rangaistukseksi ei ROL 8:12 mukaisessa menettelyssä voida tuomita kuutta kuukautta ankarampaa vankeusrangaistusta.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen edellä mainitun tutkimuksen mukaan vastaajan poissaolosta huolimatta ratkaistujen asioiden määrä on keskimäärin noin 20 prosenttia.

2.1.2. Pääkäsittely

Lokakuun 1 päivänä 1997 voimaan tulleessa rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksessa periaatteeksi otettiin asian käsitteleminen suullisessa, välittömässä ja keskitetyssä pääkäsittelyssä. Jos asiaa ei voida ottaa lopullisesti käsiteltäväksi, pääkäsittely

pääsääntöisesti peruutetaan. Mahdollisuutta lykätä rikosasioita rajoitettiin vastaavalla tavalla kuin riita-asioissa ja lykkäysten pituudelle säädettiin sama enimmäiskesto.

Edellä mainitun tutkimuksen mukaan peruutettujen juttujen määrä oli 31 prosenttia, mikä on samalla tasolla kuin lykkäysten määrä oli ennen rikosasioiden oikeudenkäyntiuudistusta. Luku sisältää myös ennen istuntoa tehdyt niin sanotut paperiperuutukset. Peruutukset keskittyivät samoihin rikoslajeihin kuin ennen lykkäykset eli omaisuusrikkoksiin (38 %), huumausainerikoksiin (31 %) ja väkivaltarikoksiin (29 %).

Peruutuksista valtaosa (79 %) liittyi vastaajan poissaoloon joko niin, että haastetuksi saatu vastaaja oli jäänyt pois tai vielä yleisemmin niin, ettei vastaajaa ollut lainkaan saatu haastettua. Jopa 52 prosentissa kaikista peruutuksista syy pääkäsittelyn peruuttamiselle oli, ettei vastaajaa ollut saatu haastettua pääkäsittelyyn. Tällöin pääkäsittely peruutetaan ennen istuntoa. Usein menetellään niin, että vastaaja pyritään haastamaan ennen muita pääkäsittelyyn kutsuttavia. Jos vastaajaa ei saada haastettua, muut eivät ole edes saaneet tietoa pääkäsittelypäivästä. Jos taas muut pääkäsittelyyn kutsuttavat on ehditty haastaa pääkäsittelyyn, heille ilmoitetaan peruuttamisesta etukäteen, jolloin heidän ei tarvitse saapua paikalle. Vastaajan haastamatta jäämisestä johtuvia pääkäsittelyjen peruuttamisia ei voida ehkäistä rikosprosessilainsäädäntöä muuttamalla.

Toiseksi yleisin peruutuksen syy oli vastaajan poissaolo haastettuna (27 %). Asianomistajan (3 %) tai todistajan (2 %) poissaolo on tutkimuksen perusteella vähäinen ongelma. Juttuja peruutetaan suurimmissa käräjäoikeuksissa yleensä enemmän kuin pienissä. Suurimmilla paikkakunnilla peruutusprosentteja nostaa muun muassa se, että niissä käsitellään enemmän laajoja ja vaikeita rikosjuttuja ja myös ongelmat vastaajien tavoittamisessa ovat suurempia.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:ssä säädetään pääkäsittelyn toimittamisen määräajasta silloin, jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty kuutta kuukautta ankarampi vankeusrangaistus. Pääkäsittely on tällöin pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Samaa määräaikaa sovelletaan, jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä.

Edellä mainitun tutkimuksen mukaan vain 54 prosenttia nuorten vastaajien jutuista käsiteltiin 14 vuorokauden kuluessa haasteen tiedoksiannosta. Asia tulee pääsäännön mukaan vireille silloin, kun syyttäjä toimittaa haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan. Sen vuoksi myös näissä tapauksissa kahden viikon määräaika on voinut ylittyä, koska asian vireilletulon ja tiedoksiannon välillä on kulunut aikaa.

Helsingissä, Joensuussa, Tampereella, Turussa ja Vaasassa toteutettiin vuosina 2000-2001 hanke, jossa nuorten rikosasioiden käsittelyä pyrittiin nopeuttamaan esitutkinnasta tuomion antamiseen. Matti Marttusen tekemän vuonna 2002 julkaistun tutkimuksen (Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 193) mukaan kokeilun aikana tuomioistuinten käsittelyajat parhaimmillaan puolittuivat vuoteen 1999 verrattuna. Tuomioistuinten käsittelyaika oli kaikki kokeilupaikkakunnat mukaan laskien keskimäärin reilut kolme viikkoa. Laissa säädettyssä kahden viikon määräajassa nuorten rikosasioista ehdittiin käsitellä kuitenkin vain noin puolet. Käsittelyajat rikoksen ilmitulosta pääkäsitteilyyn vaihtelivat Joensuun 54 vuorokaudesta Helsingin 172 vuorokauteen. Vuonna 2002 hanke laajennettiin Jyväskylään, Kokkolaan, Lahteen, Ouluun, Rovaniemelle ja Tuusulaan. Näillä paikkakunnilla kahden viikon määräaika pystyttiin noudattamaan vain 45 prosentissa tapauksista, mutta käsittelyaikojen mediaani oli kuitenkin vain hieman yli kaksi viikkoa.

Voimassa olevaan lakiin sisältyy useita erilaisia keinoja pääkäsitteilyjen peruuttamisten vähentämiseksi. Jostakin syystä niiden täysimääräinen käyttäminen ei toteudu käytännössä. Näistä nykyisistä keinoista voidaan mainita seuraavat, joiden käyttö vaihtelee eri tuomioistuimissa.

ROL 8 luvun 5 §:n 1 momentin nojalla haastettuna poissa oleva vastaaja voidaan aina määrätä tuotavaksi samaan istuntoon eli kyseisenä istuntopäivänä pidettävään istuntoon. Mikäli pääkäsitteily on suunniteltu kestäväksi useampia päiviä, voidaan vastaaja määrätä tuotavaksi jonakin muuna päivänä pidettävään istuntoon. Saman lainkohdan mukaan haastettuna poissa oleva vastaaja on tuomittava asetettuun uhkasakkoon ja asetettava korkeampi uhkasakko. Vastaaja saa kutsussaan istuntoon tiedon poissaolon seurauksista eikä sen vuoksi esimerkiksi uhkasakon tuomitseminen edellytä siitä erikseen kuulemis-

ta. Käytännössä uhkasakon tuomitseminen kuitenkin jätetään usein myöhempään käsittelyyn.

ROL 8 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan, jos vastaajan on saavuttava henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja hänen käyttäytymisensä perusteella on aihetta olettaa, ettei hän noudata määräystä, tuomioistuin voi määrätä hänet tuotavaksi heti ensimmäiseen istuntoon. Tästä pakkokeinosta käytetään nimitystä ennakkonouto. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 33 §:n mukaan tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty rikosasian vastaaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetysaika saa kestää enintään kolme päivää. Etsintäkuulutuksella voidaan pyytää sekä haasteen tiedoksiantamista että vastaajan tuomista kiinniottamisesta kolmen päivän kuluessa pidettävään pääkäsittelyyn.

Syyttäjällä on oikeus pakkokeinolain perustella vaatia oikeudenkäyntiä karttava vastaaja vangittavaksi (PKL, 459/1987, ks. 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2a kohta).

ROL 5 luvun 18 §:n mukaan yhdessä käsiteltäväksi otetut eri syytteet saadaan myöhemmin erottaa, jos se asian käsittelyn kannalta on perusteltua. ROL 6 luvun 1 §:n mukaan ennen pääkäsittelyn aloittamista tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi. Lainkohdan mukaan tuolloin tarvittaessa myös päätetään syytteiden erottamisesta 5 luvun 18 §:n mukaan niin, että pääkäsittely voidaan toimittaa yhtäjaksoisesti. Tämä kohta lisättiin lakiin lakivaliokunnan ehdotuksesta. Säännöksen tarkoituksena on ottaa huomioon useiden vastaajien jutut. Tuomioistuimen tehtävänä on jakaa asiat pääkäsittelyyn sopiviksi osiksi ennen pääkäsittelyn aloittamista. Läheskään aina ei olekaan välttämätöntä pitää alun perin suunniteltua juttukokonaisuutta yhtenäisenä. Syytteet voidaan usein ratkaista läsnä olevien vastaajien osalta.

ROL 6 luvun 3 § sisältää jo nykyisin mahdollisuuden tietyissä tilanteissa aloittaa pääkäsittely esteestä huolimatta. Kun vastaaja on tullut tai tuotu paikalle, on pääkäsittelyn aloittaminen muiden kuultavien poissa ollessa tämän säännöksen nojalla mahdollista. Tällöin paikalla olevaa vastaajaa kohtaa voidaan esittää syyte ja muut vaatimukset, joihin hän vastaa. Vastaajaa voidaan tällöin myös kuulla todistelutarkoituksessa. Sen jälkeen pääkäsittelyä lykätään muun todistelun vastaanottamiseksi. Vastaaja on tällöin mahdollista tietyin edellytyksin kutsua lykättyyn pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Vastaaja voi myös antaa ROL 8 luvun 12

§:ssä tarkoitetun suostumuksen siihen, että asia tutkitaan ja ratkaistaan hänen poissaolostaan huolimatta.

Mikäli pääkäsittely joudutaan peruuttamaan, laki mahdollistaa eräin edellytyksin todistelun vastaanottamisen pääkäsittelyn ulkopuolella.

Eräänä syynä nykyisten pääkäsittelyn peruuttamista estävien toimenpiteiden epäyhteiselle käytölle on esitetty sitä, että eri viranomaisten puutteellinen tai kehittämätön yhteistyö vaikeuttaa niiden käyttöä. Viranomaisyhteistyötä tulisikin käytännön keinoin kehittää koko rikosprosessiketjussa poliisista syyttäjän kautta tuomioistuimeen. Tähän lainsäädännölliset toimenpiteet eivät sellaisenaan riitä eikä näitä muita toimenpiteitä käsitellä tässä lainsäädäntökysymyksiin keskittyvässä mietinnössä.

2.1.3. Asianomistajan asema

Rikosasioiden oikeudenkäyntiuudistuksen yhteydessä asianomistajan asemaa parannettiin. Syyttäjä veloitettiin ajamaan asianomistajan pyynnöstä syytteessä tarkoitettuun rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan. Edellytyksenä on, että se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton. Asianomistajalle, jonka vaatimuksia syyttäjä ei aja, on varattava tilaisuus toimittaa vaatimuksensa tuomioistuimeen kirjallisina. Tällöin asianomistajan ei tarvitse saapua pääkäsittelyyn vaatimusten esittämistä varten.

Seksuaalirikosten asianomistajille sekä väkivaltarikosten asianomistajille silloin, kun vastaaja on läheinen henkilö, säädettiin oikeus saada valtion varoilla palkattu oikeudenkäyntiavustaja esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Seksuaalirikoksissa oikeudenkäyntiavustajan määrääminen on lähtökohtana. Määräys annetaan, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana. Rikoslain 21 luvun 1-6 §:ssä kriminalisoiduissa väkivaltarikoksissa (tappo, murha, surma, lapsensurma, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely) tuomioistuin voi antaa tällaisen määräyksen, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Yleensä kysymys on tällöin perheväkivallasta. Oikeudenkäyntiavustajan määrääminen oikeudenkäyntiä varten edellyttää, että asianomistaja esiintyy asiassa asianosaisena eli hänellä on asiassa vaatimuk-

sia. Jos asianomistajaa kuullaan ainoastaan todistelutarkoituksessa, hänellä on oikeus saada valtion varoilla palkattu tukihenkilö.

2.1.4. Muut säännökset

Tuomioistuimen kurinpitovaltaa koskevat nykyisin erityisesti oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 ja 7 §, jotka on säädetty lailla 362/1960. Oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 6 §:n mukaan oikeuden puheenjohtaja on velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa. Hänen tulee sen vuoksi keskeyttää sopimaton lausuma ja oikaista jokaista, joka käyttäytyy häiritsevästi tai asiattomasti. Häiritsevästi käyttäytyvä henkilö, joka ei noudata puheenjohtajan antamaa määräystä, tulee poistaa istuntosalista.

Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:n mukaan oikeus saa omasta aloitteestaan heti rangaista sakolla henkilöä, joka häiritsee käsittelyä tai ei tottele oikeutta tai sen puheenjohtajaa taikka muutoin loukkaa tuomioistuimen arvoa tai joka oikeudessa tai oikeuteen annetussa kirjoituksessa käyttää loukkaavaa taikka epäkunnioittavaa puhe- tai kirjoitustapaa. Kysymyksessä on voimassa olevan lain mukaan rikosoikeudellinen päiväkoin tuomittava rangaistusseuraamus. Tämä rangaistuksen tuomioistuin tuomitsee ilman sitä tarkoittavaa syyttäjän esittämää syytettä viran puolesta. Asiassa ei myöskään toimiteta esitutkintaa. Tällaista poikkeuksellista menettelyä varten on muun ohella ROL 1 luvun 1 §:n 2 momenttiin pitänyt ottaa säännös, jonka mukaan tuomioistuimella oikeus tuomita omasta aloitteestaan rangaistus oikeudenkäyntiä koskevasta rikkomuksesta. Rangaistus on normaali sakko myös siinä suhteessa, että se voidaan, kuten muutkin päiväkoin tuomittavat rangaistukset muuntaa muiden edellytysten täytyessä vankeudeksi. OK 14:7:n 2 momentissa on lisäksi säädetty, että mikäli järjestyksensä aiheuttaneeseen tekoon sisältyy lisäksi muualla laissa rangaistavaksi säädetty teko, järjestyksensä rangaistukseen tuomitseminen ei estä nostamasta syytettä tästä teosta. Menettelyyn sisältyvä muu teko käsitellään normaalissa järjestyksessä erillisenä rikosasian.

2.2. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

2.2.1. Ruotsi

Summaariset rikosprosessilajit

Vähäisimpiä rikkomuksia varten Ruotsissa on käytössä järjestyssakon määräämistä koskeva menettely (*föreläggande av ordningsbot*, RB 48 luku). Tätä menettelyä voidaan verrata Suomen rikesakkojärjestelmään. Kysymys voi olla teosta, josta laissa säädetyn rangaistusasteikon mukaan voi seurata ainoastaan sakkorangaistus. Valtakunnansyyttäjä yhdessä valtakunnanpoliisihallituksen (Rikspolisstyrelsen) kanssa päättää, missä rikostyypeissä järjestyssakkoa voidaan käyttää. Valtakunnansyyttäjä määrää eri rikoksista määrättävän järjestyssakon määrän. Käytännössä järjestyssakkojärjestelmää käytetään lähinnä liikenne rikkomuksissa.

Järjestyssakon antaa poliisimies. Järjestyssakkoa ei voida antaa, jos epäilty kiistää teon. Sakon hyväksyminen voi käytännössä tapahtua joko kirjallisesti tai maksamalla sakko. Hyväksytyt järjestyssakkoja annettiin Ruotsissa vuonna 2001 yhteensä 205 155 kappaletta.

Ruotsin rangaistusmääräysmenettely (*strafföreläggande*, RB 48 luku) puolestaan poikkeaa luonteeltaan olennaisilta osin Suomen rangaistusmääräysmenettelystä. Kuten edellä on todettu, Suomessa rangaistusvaatimuksen antaa poliisi ja rangaistusmääräyksen antaa syyttäjä ilman tavanomaista syyteharkintaa. Ruotsissa rangaistusvaatimuksen antaa puolestaan syyttäjä normaalin syyteharkinnan jälkeen. Rangaistusvaatimus on annettava sen jälkeen tiedoksi epäilylle. Epäillyn on lisäksi hyväksyttävä rangaistusvaatimus toimittamalla syyttäjälle selitys, jossa hän tunnustaa teon ja hyväksyy rangaistuksen. Suomessa epäillyn on niin halutessaan erityisesti vastustettava rangaistusvaatimusta, ja hänen passiivisuutensa johtaa lainvoimaiseen tuomioon, vaikka hän olisi kiistänyt teon poliisille. Nämä eroavuudet johtavat siihen, että voidaan puhua kahdesta erilaisesta rikosasioiden käsittelyjärjestyksestä.

Ruotsin strafföreläggande-menettelyssä voidaan tuomita sakkorangaistus yleisen syyteen alaisesta rikoksesta, jonka rangaistusasteikkoon sisältyy sakko. Rikoksesta säädettyllä maksimirangaistuksella ei ole merkitystä, kunhan asteikkoon sisältyy myös sakko. Lisäksi menettelyssä voidaan tuomita myös ehdollinen tuomio (villkorlig dom). Ruotsin lainsäädäntö ei tunne ehdollista vankeusrangaistusta. Ehdollisen tuomion määrittämiselle on lisäedellytyksenä se, että epäilty on rikoksen tehdessään ollut 18 vuotta täyttänyt ja on selvää, että tuomioistuimien tuomitsisi rikoksesta sanotun seuraamuksen. Rikokseen perustuva asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus on sisällytettävä rangaistusvaatimukseen, jos asianomistajan vaatimus koskee maksuvelvollisuutta ja on luonteeltaan sellainen, että syyttäjä olisi (RB 22:5:n nojalla) velvollinen ajamaan vaatimusta tuomioistuimessa syyteasian yhteydessä.

Epäillyn tunnustuksen tulee koskea kaikkia rangaistusvaatimukseen otettuja rikoksia ja hyväksymisen vastaavasti kaikkia vaadittuja seuraamuksia. Rangaistusvaatimusta ei saa antaa rikoksesta, jonka johdosta aiotaan ajaa vaatimusta yhteisösakkoon tuomitsemisesta.

Menettely toimii siten, että rangaistusvaatimuksen antaa syyttäjä eikä poliisimiehellä ole asiassa toimivaltaa. Rangaistusvaatimus annetaan aina vasta normaalin syyteharkinnan jälkeen. Syyttäjä on näin ollen ennen menettelyn vireillepanoa huolehtinut tarpeellisen selvityksen hankkimisesta, punninnut näyttökysymykset, ratkaissut oikeuskysymykset, harkinnut toimenpiteistä luopumisen mahdollisuutta ja valinnut asian laatuun nähdessä sopivan prosessimuodon. Syyttäjän harkitessa rangaistusmääräystä menettelymuotona hänen on otettava huomioon, että sen kaikkien osien riidattomuuden tulisi olla selvää. Syyttäjän kannalta katsottuna ei siis riitä luottamus siihen, että syytetty tulisi hyväksymään rangaistusvaatimuksen.

Rangaistusvaatimuksesta tulee ilmetä muun ohella 1) rikos, milloin ja missä se on tehty, sekä muut sen kuvaamiseksi tarvittavat tiedot, 2) rikoksesta vaadittava rangaistus ja erityinen oikeusseuraamus sekä 3) yksityisoikeudellinen vaatimus, tiedot asianomistajasta ja seikoista, joihin vaatimus perustuu.

Rangaistusvaatimus annetaan tiedoksi epäillylle. Epäillyn on hyväksyttävä rangaistusvaatimus toimittamalla syyttäjälle selitys, jossa hän tunnustaa teon ja hyväksyy rangaistuksen.

tuksen, erityisen oikeusseuraamuksen ja rangaistusvaatimukseen sisältyvän yksityisoikeudellisen vaatimuksen. Rangaistusvaatimuksen hyväksymisen ei katsota merkitsevän epäillyn disponointia rikosasiassa, vaan rangaistusvaatimuksen antaminen on edelleen virallisperiaatteen mukainen syyttäjän virkavastuullaan oikeaksi harkitsema ratkaisu.

Myös Ruotsissa tuomioistuimessa käytössä olevana summaarisena rikosprosessin lajina voidaan pitää mahdollisuutta tutkia ja ratkaista rikosasia vastaajan poissaolosta huolimatta. Poissaolosääntelyn soveltamisala on enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus tai ehdollinen tuomio. Erityistä suostumista poissaolokäsittelyyn ei vastaajan taholta vaadita. Ruotsin poissaolokäsittelyä koskevan säännösten mukaisesti siellä ratkaisu käsiteltävasta tällä tavalla tehdään normaalisti vasta pääkäsittelyssä. Valtaosassa tapauksista vastaaja kutsutaan henkilökohtaisesti sakon uhalla oikeuteen. Kutsussa mainitaan lisäksi, että juttu on mahdollista ratkaista myös vastaajan poissa ollessa. Jos vastaaja tällaisesta kutsusta huolimatta ei saavu oikeuteen, asia voidaan ratkaista, jos juttu voidaan tyydyttävästi tai riittävästi selvittää vastaajan poissaolosta huolimatta. Vankeuteen tuomitsemisen lisäedellytyksenä kuitenkin on, että vastaaja on jo kerran aikaisemmin eli yhteensä kahdesti jäänyt saapumatta pääkäsittelyyn.

2.2.2 Norja

Summaariset rikosprosessilajit

Norjan rangaistusmääräysmenettely (*forelegg*) on samantyyppinen menettely kuin Ruotsin strafföreläggande-menettely. Rangaistusvaatimuksen antaa syyttäjä syyteharjinnan jälkeen. Vähäisemmissä rikkeissä (*forseelsesaker*) rangaistusmääräyksen voi antaa syyttäjän tehtäviä hoitava poliisi. Rangaistusmääräys voidaan antaa jos syytetty kirjallisesti suostuu siihen tai maksaa sakon. Käyttöala on sidottu siihen, että jutusta voidaan tuomita sakkorangaistus. Sakkorangaistusta ei tuomita päiväsakkoina vaan tietynä rahamääränä.

Keskeinen Norjan lakiin sisältyvä summaarinen rikosprosessimenettely on tietynlainen erityismenettely tunnustetuissa teoissa. Norjan rikosprosessilain 248 §:ssä säännellään menettelyä näissä asioissa. Lainkohdan mukaan syyttäjän pyynnöstä ja vastaajan suostumuksella tuomioistuin voi ratkaista asian ilman syytepäätöstä ja pääkäsittelyä, jos

tuomioistuin ei pidä menettelyä arveluttavana ja asia koskee 1) rangaistavaa tekoa, josta ei voi seurata vankeutta enempää kuin 10 vuotta ja vastaaja on oikeuden edessä antanut varauksettoman tunnustuksen, jota muut asiassa ilmenneet tiedot tukevat, 2) rattijuopumusasiaa, jos syytetty oikeudessa selittää olevansa syyllinen syytteen mukaisesti tai 3) ajo-oikeudetta ajoa, jos syytetty oikeudessa selittää olevansa syyllinen syytteen mukaisesti. Enimmäisrangaistuksen korotus aikaisemman rikollisuuden, tekojen konkurrensin tai rikoslain 232 §:n nojalla ei tule kysymykseen. Jos syytetyllä on puolustaja, on hänelle varattava tilaisuus lausua asiasta ennen asian ratkaisua. Kysymystä niin sanotusta erityisseuraamuksesta ei voida ratkaista tässä menettelyssä.

Syyttäjän on esitettävä menettelyssä rangaistusvaatimus (so. syyte, *siktelse*), joka määrittää tuomioistuimen tutkimisvallan rajat normaalien syytesidonnaisuuslainkohtien nojalla. Tuomioistuin ei voi tuomita muusta tai enemmästä kuin syytteessä on kysymys. Syyttäjän vaatimus sisältää käytännössä myös vaatimuksen siitä konkreettisesta rangaistuksesta, johon syytetty syyttäjän mielestä tulisi tuomita. Tunnustus on annettava oikeudessa. Ei ole riittävää, että se on annettu jo esitutkinnassa poliisille. Oikeudessa syytettyä kuullaan suullisesti välittömässä istunnossa eikä riittävää ole, että hänen esitutkintapöytäkirjattu kertomuksensa luetaan oikeudessa. Syytetyllä on eräissä tapauksissa oikeus puolustajaan.

Syytetty voi myös tunnustaa käsittelyssä jotakin vähemmän kuin mistä syyttäjän vaatimuksessa on kysymys. Tällöin tuomioistuin voi kuulla syyttäjää, ja syyttäjä voi sitten suostua tähän vähäisempään tekoon tuomitsemiseen. Tuomioistuin voi myös omasta aloitteestaan tuomita syytetyn vähemmästä kuin mistä on kysymys syyttäjän vaatimuksessa. Asianomistajaa ei asiassa kuulla, eikä hänen suostumustaan pyydetä. Asiassa voidaan kuitenkin tuomita vahingonkorvauksia siinä määrin kuin tuomioistuin pitää niitä kiistattomina. Tämä ei edellytä, että syytetty olisi nämä hyväksynyt. Asia ratkaistaan yhden tuomarin istunnossa.

2.2.3. Tanska

Summaariset rikosprosessilajit

Tanskan rangaistusmääräysmenettely (*bødeforelæg*) on verrannollinen Ruotsin ja Norjan vastaaviin menettelyihin. Käyttöalana on asiat, joista *in concreto* seuraa sakkorangaistus. Rangaistusmääräyksen käyttömahdollisuus riippuu vastaajan nimenomaisesta hyväksymisestä. Mikäli vastaaja vastustaa tai ei reagoi tiedusteluun rangaistusvaatimuksen hyväksymisestä, rangaistusmääräystä ei voi antaa, vaan asia menee normaaliin tuomioistuinkäsittelyyn.

Tanskan prosessilain 79 luvussa säännellään menettelyä tunnustetuissa teoissa (§§ 922-924). Tanskassa on käytössä samantyyppinen järjestelmä kuin Norjassa. Tunnustetuissa rikosasioissa järjestetään suullinen käsittely tuomioistuimessa, jossa syytetyn on varuksettomasti tunnustettava syyte oikeaksi ja hyväksyttävä tämän erityismenettelyn käyttö. Asiassa ei siis järjestetä varsinaista oikeudenkäyntiä eikä asiassa lain sanamuodon mukaan ole normaalia syytekirjelmää. Kuitenkin syyttämispäätös tulee asiassa tehdä ja syyte muotoilla kirjallisesti. Lisäksi syyttäjä on istunnossa läsnä ja hän esittää syyteen suullisesti. Syytteessä ei saa olla kysymys muusta teosta kuin mistä on ollut kysymys esitutkinnassa.

Asia voidaan ratkaista ilman lautakuntaa ja siis yhden lainoppineen tuomarin kokoonpanossa lain 922 §:n mukaisin edellytyksin. Lain mukaan edellytyksenä tälle menettelylle on, että 1) tunnustamisen oikeellisuuden tueksi esitetään muuta näyttöä, 2) syytetty ja syyttäjä suostuvat menettelyyn, 3) tuomioistuin ei pidä menettelyä arveluttavana ja 4) kysymys ei ole rikoslain 68, 69, 70 tai 73 §:n käytöstä (esimerkiksi suljettu psykiatrinen hoito).

Ennen tuomion antamista syytetylle on tehtävä selkoa niistä seikoista, joita syyte koskee ja hänelle on varattava tilaisuus esittää näkökohtansa. Jos on tarvetta hankkia asiassa lisäselvityksiä, tämä tapahtuu lain 67 ja 68 §:n nojalla, ja syytetylle on varattava tilaisuus esittää näkökohtansa näistäkin lisäselvityksistä (922 § stk. 2). Syytetyn tunnustuksen on katettava teonkuvauksen objektiivinen puoli sekä subjektiivinen rekvisiitta.

Tuomioistuin ei voi tuomita muusta teosta kuin mitä syyte koskee. Syytetyllä on mahdollisuus saada puolustaja.

Menettelyssä ei voida tuomita tiettyjä erityisiä rangaistusmuotoja (nämä on mainittu 684 §:n 1 kappaleessa, mm. yhdistyksen purku, kunniamerkin menetys, perintöoikeuden menetys).

Sellaisissa rikoksissa, joista ei arvioida seuraavan kuin sakkorangaistus, syyttäviviranomainen voi rangaistusvaatimuksessa ilmoittaa syytetylle, että asia voidaan ratkaista ilman oikeudenkäyntiä, jos syytetty tunnustaa syyllisyytensä rikkomukseen ja on valmis maksamaan vaaditun sakon tietyn määräajan kuluessa. Syyttäviviranomainen voi pidentää määräaika. Rangaistusvaatimus vastaa pitkälti sisällöltään normaalia syytekirjelmää. Jos syytetty hyväksyy sakon, asiaa ei enemmälti käsitellä.

Myös Tanskassa on säännöksiä siitä, millaisessa tilanteessa rikosasia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. Tanskassa vastaajan suostumuksella voidaan hänet tuomita poissaolokäsittelyssä enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen. Sen sijaan ilman tällaista nimenomaista suostumusta tapahtuvassa poissaolokäsittelyssä voidaan tuomita enintään 30 päivää vankeutta. Mikäli tällaisessa käsittelyssä vaaditaan vastaajalle vankeusrangaistusta, on hänelle aina määrättävä valtion varoin kustannettava lainopillinen puolustaja. Tyyppitapauksena tällaisesta on rattijuopumus. Poissaolokäsittelyssä annettu tuomio on lopullinen. Vastaaja on oikeutettu saamaan asian uudelleen käsittelyyn vain, jos hänellä on ollut laillinen este.

2.2.4. Näkökohtia eräiden muiden maiden lainsäädännöstä

Englanti ja Wales. Niin sanotuissa summaarisissa oikeudenkäynneissä (*summary trials*) vastaajalla on mahdollisuus tunnustaa syyte ja jos hän näin tekee, henkilökohtainen paikallaolo oikeudenkäynnissä ei ole välttämätöntä. Magistrates' Courts Act'in (vuodelta 1980) mukaan vastaaja voi eräissä tapauksissa tunnustaa syytteen kirjeellä tuomioistuimelle. Summaaristen oikeudenkäyntien edellytykset ovat melko seikkaperäiset, mutta eräs edellytys on, että tuomioistuin voi tuomita asiassa enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen tai jos kysymys on useammasta teosta enintään 12 kuukauden

vankeusrangaistuksen. Sakkojen tuomitsemiselle on katto, joka on 2000 punttaa (vuonna 2002).

2.3. Nykytilan arviointi

2.3.1. Summaariset rikosprosessilajit

Summaaristen prosessilajien tarkoituksena on mahdollistaa yhteiskunnan voimavarojen käyttö tarkoituksenmukaisella tavalla lainkäytön yhteydessä. Niissä tilanteissa, joissa se oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia periaatteita vaarantamatta on mahdollista, olisi pyrittävä mahdollisimman yksinkertaiseen menettelyyn. Tavallisesti se tarkoittaa vähäisten ja selvien rikosten käsittelyä ilman tavanomaista oikeudenkäyntiä. Summaaristen prosessilajien käytössä erityisesti rikosprosessissa on vaikeutena löytää tasapaino oikeusturvan ja toisaalta resurssien tehokkaaseen käyttöön perustuvien näkökohtien välillä. Parhaassa tapauksessa erilaiset menettelylajit takaavat sen, että rikosepäily käsitellään sellaisessa menettelyssä, joka juuri siinä jutussa turvaa riittävällä tavalla epäillyn ja asianomistajan oikeudet ja on vielä mahdollisimman halpa ja tehokas.

Myös meillä Suomessa voimassa oleviin prosessilajeihin kohdistuu jatkuvasti paineita siihen suuntaan, että entistä enemmän voitaisiin ottaa huomioon kunkin tapauksen erityispiirteet myös menettelylajia valittaessa. Täysimittaista rikosoikeudenkäyntiä tarvitaan eniten epäselvissä tapauksissa ja vakavimmissa rikosepäilyissä.

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että 1 päivänä tammikuuta 2003 voimaantulleet riita-asioita koskevat oikeudenkäymiskaaren muutokset (768/2002) toivat tuomioistuinten ja asianosaisten käyttöön monia uusia vaihtoehtoisia menettelytapoja asian käsittelylle. Tavoitteena tuolla uudistuksella oli nimenomaan, että riita-asiat käsiteltäisiin sellaisessa menettelyssä, kuin se jutun laatu ja asianosaisten näkemykset huomioon ottaen on tarpeen. Riita-asioiden osalta oikeudenkäymiskaaren peruslähdekohta on nykyisin se, että juttu käy läpi kaikki täysimittaisen oikeudenkäynnin vaiheet vain siinä tapauksessa, että tähän on jutun laatu huomioon ottaen aiheutta ja asianosaiset sitä toivovat.

Vaikka rikosprosessimenettelyyn liittyy monia sellaisia näkökohtia, joita ei voida sovittaa yhteen riitaprosessin tavoitteiden kanssa, niin peruslähdekohta myös rikosprosessi-

menettelyn järjestämisessä on sama. Vähäisemmät ja yksinkertaisemmat asiat voidaan periaatteessa käsitellä summaarisemmassa menettelyssä kuin vakavat ja epäselvät asiat. Keskeinen tavoite lainsäädännön kehittämisessä tulisi olla se, että summaarisiin menettelyihin voidaan siirtää vain sellaisia asioita joissa näyttö- tai oikeuskysymyksen ratkaisemisessa ei ole mitään epäselvyyttä.

Rikesakkomenettely

Summaaristen prosessien kehittämiseen on teoriassa useita erilaisia vaihtoehtoja. Yksi mahdollisuus olisi laajentaa nykyisten menettelyjen soveltamisalaa uusiin rikoksiin. *Rikesakkomenettelyssä* käsiteltävien rikkomusten määrää laajennettiin käytännössä merkittävästi 1 päivänä lokakuuta 1999 voimaan tulleilla rikoslain muutoksella (550/1999) ja siihen liittyneellä asetuksella rikesakkorikkomuksista (610/1999). Rikesakon ylivertaisesti suurin sovellutusalue ovat ylinopeusrikkomukset moottorikäyttöisellä ajoneuvolla. Ennen vuoden 1999 uudistusta rikesakkomenettely tuli sovellettavaksi korkeintaan 15 km/h ylinopeuksiin. Vuonna 1999 rajaksi asetettiin 20 km/h. Vaikka rikesakon soveltamisalan laajentamisen myötä sakon määrää korotettiin 400 markasta 700 markkaan (115 euroon), rikesakkojärjestelmän laajentaminen merkitsi samalla tosiasiassa sakkojen lieventämistä ylinopeusrikkomuksissa. Tämän uudistuksen myötä lukumääräisesti 35 000 – 40 000 sakkoa siirtyi rangaistusmääräysmenettelyn puolelta rikesakkomenettelyssä käsiteltäväksi (Tapio Lappi-Seppälä: Yleisökäsitykset ja vuoden 1999 sakkouudistus, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 195, 2002). Vuonna 2001 rikesakkoja määrättiin 103 013 kappaletta.

Tieliikenne rikosten lisäksi rikesakko voidaan nykyisin määrätä seuraamukseksi myös jätelaissa säädetyn roskaamiskiellon vähäisestä rikkomisesta sekä 1 päivästä syyskuuta 2002 alkaen kalastuslaissa säädetyn kalastuksenhoito- tai viehekalastusmaksun suorittamisen laiminlyönnistä taikka kyseisen maksun suorittamista osoittavan tositteiden määräämisessä esittämisen laiminlyönnistä (rikoslain 2 a luvun 9 §:n 3 momentti).

Uusin rikesakkomenettelyn soveltamisalan käytännössä merkittävä laajennus toteutettiin järjestyslain (612/2003) säätämisen yhteydessä. Tämä muutos tuli voimaan 1 päivänä lokakuuta 2003. Tuolloin rikoslain rikesakkorikkomuksia koskevaan 2 a luvun 9 §:ään lisättiin säännös, jonka mukaan rikesakko voidaan säätää seuraamukseksi järjes-

tyslaissa säädetystä järjestysrikkomuksesta sekä toisen vahingoittamiseen soveltuvia esineitä ja aineita koskevien säännösten vähäisestä rikkomisesta (rikoslain 2 a luvun 9 §:n 4 momentti). Järjestyslain nojalla annettavien rikesakkojen määrästä on säädetty rikesakkorikkomuksista annetun asetuksen 13 c §:ssä (809/2003).

Rikesakkojärjestelmän luonteesta johtuen sitä voidaan käyttää vain hyvin lievissä rikkeissä. Menettelyn oikeusturvatakeet ovat vähäiset ja rangaistuksen määrää käytännössä poliisimies. Periaatteellisen ongelman muodostaa rikesakkomenettelyn mahdollisessa laajentamisessa se, että tuomiovaltaa käyttää muu kuin tuomioistuin. Rikesakko voidaan nyky säännösten mukaan määrätä, vaikka epäilty kiistää hänen tekemäkseen katsotun teon. Rikesakkomääräyksen saaneella henkilöllä on oikeus saattaa asia käräjäoikeuden käsiteltäväksi, mutta käräjäoikeuden ratkaisuun ei ole muutoksenhakumahdollisuutta varsinaisin muutoksenhakekeinoin. Rikesakkolaki säädettiin aikanaan poikkeuslakina perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Rikesakkomenettelyn käyttämiselle ei nykyisin myöskään vaadita mahdollisen asianomistajan suostumusta. Rikesakkomenettelyssä asianomistaja ei kuitenkaan voi vaatia vahingonkorvausta eikä käyttää rinnakkaista syyteoikeuttaan.

Rikesakkomenettelyn soveltamisalaa on siis edellä kuvatulla tavalla käytännössä merkittävästi laajennettu vuoden 1999 uudistuksessa ja uudelleen järjestyslain säätämisen yhteydessä. Menettelyn edelleen laajentamista olisi pidettävä ongelmallisena. Ongelmallisena olisi myös pidettävä sitä, että nykyisen rangaistusmääräysmenettelyn soveltamisalaan kuuluvat teot laajasti siirrettäisiin käsiteltäväksi rikesakkomenettelyssä. Rikesakkomenettelyn oikeusturvatakeet ovat rangaistusmääräysmenettelyyn verrattuna heikommat eikä se seikka, että jokin teko on poikkeuslailla siirretty käsiteltäväksi rangaistusmääräysmenettelyssä voi sellaisenaan mahdollistaa samalla sitä, että tällaista tekoa koskevan asian käsittely voidaan ongelmitta siirtää rikesakkomenettelyssä käsiteltäväksi.

Rikesakkomenettelyn soveltamisalan laajentaminen nykyisestä ilman koko rikesakkojärjestelmän uudelleenarviointia ei työryhmän käsityksen mukaan ole tässä yhteydessä aiheellista. Eduskuntakin on vastauksessaan hallituksen esitykseen rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (EV 261/2002 vp – HE 44/2002 vp) edellyttänyt, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin rikesakkosäännösten uudistamiseksi.

Rangaistusmääräysmenettely

Myös *rangaistusmääräysmenettelyn* soveltamisalan laajentamisen mahdollisuuksia ja tarkoituksenmukaisuutta voidaan arvioida. Julkisuudessa onkin käyty keskustelua siitä, että suomalaisen rangaistusmääräysmenettelyn soveltamisala olisi kapeampi kuin esimerkiksi Ruotsin strafföreläggande -menettelyn soveltamisala. Kuten edellä oikeusvertailevassa jaksossa on todettu, verrattaessa Suomen ja Ruotsin järjestelmiä keskenään niitä koskevat menettelysäännökset poikkeavat huomattavasti toisistaan. Erot menettelyissä johtavat siihen, ettei niiden soveltamisaloja voida suoraan verrata toisiinsa. Suomen rangaistusmääräysmenettelyyn liittyvät puutteet oikeusturvatakeissa ovat antaneet aiheutta arvostella nykyistä menettelyä. Suomen rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan tuomita vastaaja, joka kiistää hänen syykseen luettavan teon, eikä menettelyn käyttämiin myöskään pyydetä vastaajalta nimenomaista suostumusta. Rangaistusvaatimuksen antaa meillä poliisi eikä syyttäjä syyteharkinnan jälkeen kuten tapahtuu Ruotsissa. Samoin voidaan lisäksi todeta, että lukumääräisesti Suomessa asioita käsitellään huomattavasti enemmän rangaistusmääräysmenettelyssä kuin mitä Ruotsissa käsitellään strafföreläggande-menettelyssä. Suomessa rangaistusmääräyksiä annettiin vuonna 2001 yhteensä 236 448 kappaletta (Tilastokeskus, Oikeustilastollinen vuosikirja 2002). Ruotsissa puolestaan rangaistusmääräyksiä annettiin vuonna 2001 vain 37 372 kappaletta (Brottsförebyggande Rådet, 2001).

Laki rangaistusmääräysmenettelystä säädettiin poikkeuslakina perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Lakiehdotusta koskeneesta hallituksen esityksestä (HE 63/1993 vp) antamassaan lausunnossa (PeVL 12/1993 vp) perustuslakivaliokunta katsoi rangaistusmääräysmenettelyä koskevan lain olevan ristiriidassa silloisen hallitusmuodon 2 §:n 4 momentin, 13 §:n ja 91 §:n kanssa. Hallitusmuodon 2 §:n 4 momentissa säädettiin, että tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimmässä oikeusasteessa korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Hallitusmuodon 91 § koski tuomareiden erityistä virassapysymisoikeutta ja 13 § kansalaisten oikeutta tulla tuomituksi siinä tuomioistuimessa, jonka alainen tämä lain mukaan on. Perustuslakivaliokunnan perustelujen mukaan ehdotuksessa siirrettiin yleisesti syyttäjille mahdollisuus päättää rangaistuksesta ehdotuksessa tarkemmin määritellyissä rikosasioissa. Tuomiovalta siirtyisi tuomioistuinorganisaation ulkopuolelle varsin merkittävässä määrin. Valiokunnan käsityksen

mukaan oli ensiarvoisen tärkeää pitää kiinni lainkäytön sellaisesta riippumattomuudesta, jota hallitusmuodon mainitut säännökset tarkoittivat. Perustuslakivaliokunnan mielestä tavallisella lailla voitiin säätää edellä mainituista hallitusmuodon säännöksistä vain rajoitettuja ja tuomiovallan kannalta vähämerkityksisiä poikkeuksia. Tuomiovaltaa syyttäjille siirtäneessä ehdotuksessa laiksi rangaistusmääräysmenettelystä ei ollut kysymys tällaisesta, vaan olennaisesti laajemmasta poikkeuksesta. Perustusvaliokunnan käsityksen mukaan tuli lisäksi harkita tarkoin, oliko ehdotettua lakia syytä säätää edes perustuslainsäätämisyjärjestyksessä.

Perustuslain seurantatyöryhmän teettämässä erillisselvityksessä (Oikeusministeriö, Työryhmämietintö 2002:8, s. 217) todetaan, että uudessa perustuslaissa hallitusmuodon 2 §:n 4 momenttia vastaa perustuslain 3 §:n 3 momentti, jonka mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Perustuslain 103 §:ssä säädetään, että tuomareiden virassapysymisoikeudesta, eroamisvelvollisuudesta iän tai työkyvyn menetyksen perusteella sekä tuomareiden virkasuhteen perusteista säädetään lailla. Pykälä vastaa asiallisesti hallitusmuodon 91 §:ää. Näin ollen selvityksessä päädytään siihen, että rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain lienee katsottava olevan ristiriidassa ainakin mainittujen nykyisen perustuslain pykälien kanssa.

Rangaistusmääräysmenettelyn soveltamisalan laajentamisessa keskeinen periaatteellinen ongelma on siis rikosoikeudellisen tuomiovallan siirtäminen pois tuomioistuimista syyttäjille. Tästä syystä soveltamisalan merkittävä laajentaminen edellyttäisi samalla koko rangaistusmääräysmenettelyn uudelleen arviointia. On myös ilmeistä, että tällainen laajentaminen nostaisi esiin vakavia kysymyksiä uuden järjestelyn perustuslainmukaisuudesta. Lisäksi voidaan viitata siihen, että uutta perustuslakia koskeneesta hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä (PeVM 10/1998 vp, s. 22-23) perustuslakivaliokunta totesi, että uusien puhtaasti kansallisten perustuslaista poikkeavien lakien säätämistä tulee välttää. Poikkeuslakimenettelyyn tulee turvautua vain erityisen poikkeuksellisissa tapauksissa ja pakottavista syistä.

Mahdollista saattaisi olla se, että rangaistusmääräysmenettelyä muutettaisiin siten, että menettelyyn voitaisiin ryhtyä vain epäillyn nimenomaisella suostumuksella. Tällaisen muutoksen tekeminen kuitenkin samalla edellyttäisi sekä rikesakkojärjestelmän että

rangaistusmääräysmenettelyn yhteistä uudelleen arviointia. Tulisi määrittää tarkemmin ne kriteerit, joissa näitä summaarisia rikosprosesseja voidaan käyttää.

Edellä sanotuista syistä johtuen työryhmä ei ehdota nykyisen rangaistusmääräysmenettelyn soveltamisalan laajentamista uusiin rikostyyppeihin.

Poissaolokäsittelyn laajentaminen

Seuraavaksi on syytä arvioida kysymystä nykyisten vastaajan poissaolosta huolimatta käsiteltävien asioiden mahdollisesta laajentamisesta uusiin rikoksiin. Poissaolokäsittelyn laajentaminen olisi ongelmaton siinä suhteessa, että kysymys ei olisi tuomiovallan siirtämisestä pois tuomioistuimilta. Kuitenkin tämänkaltaisenkin menettelyn soveltamisalan laajentamisessa olisi ongelmia. Kuten edellä nykytilaa koskevassa jaksossa on todettu, vuonna 2000 julkaistun tutkimuksen mukaan noin 20 % jutuista ratkaistaan nykyisin asianosaisen poissaolosta huolimatta. Tätä lukua voidaan jo nykyisin pitää melko suurena.

Käytännössä keskeisin poissaolokäsittelyä koskeva säännös (ROL 8:11) perustuu sille lähtökohdalle, että vastaajalta ei pyydetä tai saada nimenomaista suostumusta asian tutkimiseen ja ratkaisemiseen hänen poissaolostaan huolimatta. Silti asia ratkaistaan tuomioistuinkäsittelyssä, jossa voivat olla paikalla muut asianosaiset, kuten syyttäjät ja mahdollisesti asianomistajat. Nykyinen laki ei esimerkiksi kiellä sitä, että poissaolomenettelyssä kuullaan todistajia ja otetaan vastaan muuta selvitystä. Vastaavasti syyttäjää voidaan kuulla vastaajan poissaolosta huolimatta. Näin esitetyn oikeudenkäyntiaineiston johdosta ei ole säädetty siitä, että sen johdosta olisi erikseen kuultava vastaajaa.

Nykyisten ROL 8:11 ja 8:12 säännösten mukaisen menettelyn eräänä epäkohtana voidaan pitää myös sitä, että näitä harkinnanvaraisia säännöksiä sovelletaan hyvin vaihtelevasti eri käräjäoikeuksissa. Edellä mainitun tutkimuksen mukaan asioita ratkaistiin vastaajan poissaolosta huolimatta vähimmillään 8 %:ssa asioista ja enimmillään 40 %:ssa asioista.

Näiden seikkojen johdosta menettelyn soveltamisalan laajentamista nykyisestä on pidettävä ongelmallisena.

Tältä osin voidaan myös viitata siihen, että asiaa koskeviin säännöksiin ROL:ssa on myös Yhdistyneiden kansakuntien kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen valvontaelimessä kiinnitetty arvostelevaa huomiota. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on Suomea koskevissa havainnoissaan (8 päivänä huhtikuuta 1998) nimittäin todennut nämä säännökset asiana, jotka huolestuttaa komiteaa. Jos vastaaja ei selväsanaisesti ole suostunut tällaiseen menettelyyn ja tuomioistuin ei ole täysin tietoinen vastaajan olosuhteista, menettely voi komitean käsityksen mukaan olla kyseenalainen mainitun sopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen alakohtien d ja e valossa. Ihmisoikeuskomitea onkin suosittanut Suomen hallitukselle kyseisten ROL:n säännösten muuttamista.¹

Tämän ihmisoikeuskomitean lausuman johdosta on selvää, että nykyisen lain pohjalta tapahtuva poissaolokäsittelyjen soveltamisalan edelleen laajentaminen tulisi olemaan ongelmallista. Tästä syystä tavoitteena tulisikin olla sellaisen järjestelmän luominen, jossa vastaaja nimenomaisesti voisi suostua siihen, että asia käsiteltäisiin tuomioistuimessa ilman varsinaista oikeudenkäyntiä ja siis kirjallisessa menettelyssä. Tällaiseen nimenomaiseen suostumukseen perustuvassa järjestelmässä ei ole yhtä paljon ongelmia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta.

Uusi kirjallinen menettely rikosasioihin

Summaaristen menettelyjen käyttöalaa voidaan pyrkiä laajentamaan myös säätämällä kokonaan uusia yksinkertaisempia menettelymuotoja rikosasioiden käsittelyyn. Uuden yksinkertaisen menettelyn säätämisessä voidaan pyrkiä välttämään niitä ongelmia, joita nyt voimassa oleviin järjestelyihin liittyy. Keskeinen paljon tuomioistuimen, syyttäjän ja muiden asianosaisten sekä todistajien voimavaroja vaativa oikeudenkäynnin vaihe on suullinen pääkäsittely. Pääkäsittelyssä otetaan suullisesti vastaan koko oikeudenkäynti-

¹ ”D. *Subjects of concern and Committee recommendations*
 ...15. *The Committee expresses concern at its understanding that, after due notice, a person charged before the Finnish courts with certain offences may be tried in absentia, if his or her presence was not necessary, and sentenced to a fine or up to three months imprisonment with no possibility for retrial after 30 days. The Committee considers that unless the person has clearly agreed to this procedure and the court is fully informed of the offender's circumstances, this method of trial could raise questions of compatibility with article 14(3)(d) and 14(3)(e) of the Covenant. The Committee suggests that this procedure be reviewed.*”

aineisto ja sen järjestäminen edellyttää pääsäännön mukaan paitsi tuomioistuimen ja syyttäjän läsnäoloa niin kaikkien muiden asianosaisten ja kuultavien henkilöiden läsnäoloa yhtä aikaa. Pääkäsittelyn keskeinen tarkoitus on luoda tuomioistuimelle parhaat mahdollisuudet asian ratkaisemiselle oikein. Erityistä hyötyä suullisesta pääkäsittelystä on näytöltään epäselvissä ja kiistanalaisissa jutuissa. Toisaalta vähäisemmissä ja näytöltään selvissä tapauksissa voitaisiin asia ratkaista myös pääkäsittelyä toimittamatta.

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että nykyisin esimerkiksi hovioikeuksissa kolme neljäosaa asioista ratkaistaan yksin kirjallisen aineiston perusteella. Tosin hovioikeusmenettelyä ei voi suoraan verrata käräjäoikeusmenettelyyn, sillä valitusvaiheessa asia on käsitelty jo kertaalleen käräjäoikeudessa. Vastaavasti hallinto-oikeuksissa järjestetään suullisia käsittelyjä vain murto-osassa käsiteltävistä asioista. Edellä jo mainitun riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn tarkistamisen yhteydessä tehtiin riita-asioissa 1 päivästä tammikuuta 2003 lukien mahdolliseksi asianosaisen suostumuksella ratkaista riitainkin riita-asia yksin kirjallisen valmistelun perusteella ja siis ilman suullista valmistelua tai pääkäsittelyä. Kuten edellä kansainvälisestä vertailustakin kävi ilmi, useissa maissa on käytössä jonkinlainen erityismenettely tunnustettuja rikosasioita varten.

Tämän vuoksi esityksessä on päädytty siihen, että ehdotetaan otettavaksi käyttöön uusi summaarinen menettely tunnustettuja muita kuin törkeimpiä rikosasioita varten. Keskeisin ehdotus olisi se, että tässä uudessa menettelyssä ei järjestettäisi lainkaan suullista pääkäsittelyä, vaan edellytysten täytyessä asiat ratkaistaisiin yksin kirjallisen aineiston perusteella tuomioistuimen kansliakäsittelyssä (kirjallinen menettely).

Vastaajan suostumuksella tapahtuva kirjallinen menettely tunnustetuissa teoissa olisi nykyistä ROL 8 luvun 11 §:n poissaolomenettelyä paremmin syytetyn vähimmäisoikeuksia kunnioittava järjestelmä, sillä kysymys ei olisi poissaolotuomiosta. Menettelyn käyttäminen ei ehdotuksen mukaan perustuisi vastaajan passiivisuuteen vaan nimenomaiseen suostumukseen. Lisäksi menettelyssä otettaisiin huomioon vastaajan kirjallisesti käräjäoikeudelle puolestaan esittämä aineisto.

2.3.2. Pääkäsittely

Edellä mainitun vuonna 2000 julkaistun Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksen mukaan nykyisen rikosprosessin eräänä ongelmana on peruutettujen pääkäsittelyjen suuri määrä. Tätä tukee myös Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisema uusi tutkimus (Kaijus Ervasti, Herta Kallioinen: Oikeudenkäyntimenettelyiden ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. 202/2003, s. 67).

Pääkäsittelyjen peruuttaminen on nykyisin suunnilleen yhtä yleistä kuin asian lykkääminen oli ennen oikeudenkäyntiuudistusta. Yli puolet kaikista peruutuksista johtuu siitä, ettei vastaajaa ole saatu haastettua, jolloin muille pääkäsittelyyn kutsutuille voidaan ilmoittaa käsittelyn peruuttamisesta etukäteen. Tällöin heidän ei tarvitse saapua paikalle ollenkaan. Sen sijaan silloin, kun vastaaja tai muu henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn kutsuttu henkilö jää haastettuna pois pääkäsittelystä, muut pääkäsittelyyn kutsutut tavallisesti saapuvat paikalle turhaan ja he joutuvat saapumaan tuomioistuimeen kuultaviksi uudelleen. Tämä on todistajien ja muiden pääkäsittelystä kuultavien henkilöiden kannalta kiusallista. Pääkäsittelyn peruuttaminen tarkoittaa myös asian käsittelyajan pidentymistä. Lisäksi pääkäsittelyjen peruuttamisesta voi aiheutua valtiolle kustannuksia muun muassa todistajille ja oikeusapua saavien asianosaisten avustajille maksettavien korvausten ja palkkioiden vuoksi, ja myös haastamismenettely ja istuntojen järjestäminen maksaa.

Kuten edellä on todettu, lainsäädännössä on jo nykyisin erilaisia keinoja pääkäsittelyä koskevien ongelmien vähentämiseen. Näiden käyttöä voidaan lisätä käytännön toimenpitein ja muun muassa viranomaisyhteistyötä parantamalla. Kuitenkin myös lainsäädännöllisin keinoin voidaan pyrkiä vaikuttamaan pääkäsittelyjen peruuttamisongelmaan. Nykyisessä lainsäädännössä voidaan nähdä puutteena erityisesti se, että ROL 6 luvun 3 § ei mahdollista pääkäsittelyn aloittamista vastaajan jäädessä haastettuna pois pääkäsittelystä.

Edellä mainituista syistä olisi tarpeen mahdollistaa eräissä tilanteissa todistajan ja muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuuleminen silloinkin, kun vastaaja on haastettuna jäänyt pois asian pääkäsittelystä. Todistelun välittömyyden vuoksi kuulemisen

tulisi edelleen tapahtua pääkäsittelyssä, jolloin asia olisi lykättävä ja vastaajaa kuultava asian jatkokäsittelyssä. Jotta kuulemisesta asian ensikäsittelyssä olisi hyötyä, todistelua ei pääsääntöisesti tarvitsisi ottaa vastaan uudelleen. Tähän on kuitenkin tarpeen tehdä poikkeuksia vastaajan oikeusturvan tai asian käsittelyn muutoin niin vaatiessa.

Rikosasioiden oikeudenkäynnissä pääsääntönä tulee edelleen säilyttää todistelun ottaminen vastaan välittömyysperiaatetta noudattaen ja asian käsitteleminen yhtäjaksoisesti suullisessa ja keskitetyssä menettelyssä. Rikosasiassa vastaajalla ei kuitenkaan tosiasiasa ole samanlaista intressiä edistää asiansa nopeaa käsittelyä kuin asianosaisilla riita-asiassa. Tästäkin syystä hän voi jättää tulematta asian pääkäsittelyyn, vaikka hänet on sinne haastettu. Sen vuoksi vastaajan poissaolon tilanteissa pääkäsittelyn keskittämisen tarkeyttä suhteessa muihin tavoitteisiin on arvioitava rikosasioissa osin eri tavalla kuin riita-asioissa. Keskitysperiaatteen lieventäminen mahdollistamalla todistelun ottaminen vastaan pääkäsittelyssä vastaajan poissaolosta huolimatta sekä asian lykkäykselle säädettyjen määräaikojen pidentäminen olisi tarpeen pääkäsittelyjen peruuttamisten ja peruuttamisten aiheuttamien haittojen vähentämiseksi.

Alle 18-vuotiaiden vastaajien rikosasioissa pääkäsittely on toimitettava kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Säännöksen taustalla ovat kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (108/1976, SopS 8) 10 artiklan 2 kohdan b alakohdan ja lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan d kohdan (1130/1991, SopS 60) vaatimukset nuoren vastaajan rikosasian käsittelemisestä nopeasti. Kansainvälisissä velvoitteissa ei kuitenkaan edellytetä määräaikojen säätämistä asian käsittelylle. Jaksossa 2.1. mainituista tutkimuksista ilmenee, että tuomioistuimet noudattavat kahden viikon määräaikaan kehnosti. Kahden viikon määräaika ei useinkaan riitä pääkäsittelyä edeltävien toimenpiteiden suorittamiseen, ja sitä olisikin syytä pidentää. Tosiasiasa nuorten rikosasioiden käsittelyaikojen ei odoteta muutoksen johdosta pidentyvän.

2.3.3. Asianomistajan asema

Oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö

Asianomistajalle voidaan määrätä valtion varoilla palkattava oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö vain seksuaalirikoksissa sekä tietyissä väkivaltarikoksissa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuina. Näiden rikostyyppien on katsottu loukkaavan myös henkisesti syvästi asianomistajaa. Nykyisin suuri osa väkivaltarikosten uhreista ei voi saada oikeudenkäyntiavustajaa, koska heillä ei ole laissa avustajan saamisen ehdoksi asetettua suhdetta rikoksesta epäiltyyn. Kuitenkin myös tällaisissa tilanteissa väkivaltarikos voi syvästi loukata uhria. Rikoksen asianomistaja voi olla henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tai olosuhteidensa vuoksi tavallista heikommassa asemassa myös muun kuin läheisen suhteensa vuoksi epäiltyyn. Esimerkiksi uhrin ikä vaikuttaa hänen haavoittuvaisuuteensa; vanhuksat ja lapset tarvitsevat usein muita enemmän tukea tapahtuneen rikoksen vuoksi. Rikoksen aiheuttamat seuraukset voivat myös uhrin vaikeasta elämäntilanteesta johtuen olla hänelle tavallista raskaammat. Samoin uhrin heikko fyysinen tai psyykinen terveys lisää tuen tarvetta. Myös muiden kuin rikoslain 21 luvun 1-6 §:ssä rangaistavaksi säädettyjen väkivaltarikosten asianomistajalla voi olla vastaava oikeudenkäyntiavustajan tarve. Asianomistajan mahdollisuutta saada valtion varoilla palkattava oikeudenkäyntiavustaja olisikin laajennettava myös muihin henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuviin rikoksiin silloin, jos asianomistajalla esimerkiksi henkilökohtaisten olojensa tai muun vastaavan syyn takia olisi erityinen tarve oikeudenkäyntiavustajan saamiseen.

Myös tukihenkilö voidaan nykyisin määrätä vain seksuaalirikoksen asianomistajalle ja sellaiselle väkivaltarikoksen asianomistajalle, jolla on läheinen suhde epäiltyyn. Tukihenkilön määrääminen edellyttää lisäksi, että asianomistajaa kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi, hän on tuen tarpeessa eikä esitä oikeudenkäynnissä vaatimuksia. Asianomistajalle ei voida määrätä tukihenkilöä, jos hänelle määrätään oikeudenkäyntiavustaja.

Oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuutta on arvosteltu sillä perusteella, ettei oikeudellisen avun saaminen poista uhrin tarvetta myös henkiseen tukeen. Esimerkiksi seksuaalirikoksen uhri on yleensä henkisen tuen tarpeessa riippumatta siitä,

esittääkö hän oikeudenkäynnissä itsenäisiä vaatimuksia vai ei. Hänelle on joka tapauksessa raskasta kohdata rikoksenteijä ja käydä tapahtunutta läpi oikeudenkäynnissä. Omien vaatimusten esittäminen johtaa kuitenkin siihen, että asianomistaja voi saada oikeudenkäyntiavustajan, mutta ei tukihenkilöä. Uhria syvästi loukkaavissa rikoksissa ei voida edellyttää oikeudenkäyntiavustajan huolehtivan asianomistajan oikeudellisten etujen valvomisen lisäksi myös hänen henkisestä tukemisestaan. Lisäksi sekä oikeudellisen avun että henkisen tuen tarve alkavat jo esitutkinnassa. Esitutkintavaiheessa ei välttämättä vielä tiedetä, tuleeko asianomistaja esittämään oikeudenkäynnissä vaatimuksia vai ei, mutta tästä seikasta kuitenkin riippuu, voidaanko asianomistajalle määrätä oikeudenkäyntiavustaja vai tukihenkilö. Käytännössä oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus onkin johtanut siihen, ettei tukihenkilöitä juurikaan ole voitu määrätä. Näistä syistä lainsäädäntöä olisi muutettava siten, ettei tukihenkilön määrääminen edellyttäisi vaatimusten esittämättä jättämistä ja että asianomistajalle voitaisiin tarvittaessa määrätä sekä oikeudenkäyntiavustaja että tukihenkilö.

Istuntoon kutsuminen

ROL 5 luvun 15 §:n 1 momentissa säädetään, keitä asianosaisia on kutsuttava istuntoon. Voimassa olevan lain sanamuodon mukaan asianosaisista syyttäjän ja vastaajan lisäksi on kutsuttava asianomistaja, jonka vaatimuksia syyttäjä ei aja. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan (HE 82/1995 vp, s. 73) istuntoon on kutsuttava asianomistaja, jolla on sellaisia vaatimuksia, jotka hän on ilmoittanut itse ajavansa tai joita virallinen syyttäjä asianomistajan pyynnöstä huolimatta ei aja tai esitä. Vaatimuksella tarkoitetaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen lisäksi myös sellaista rangaistusvaatimusta, jota virallinen syyttäjä ei aja. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan sellaista asianomistajaa, joka on ilmoittanut ainoastaan yhtyvän virallisen syyttäjän rangaistusvaatimukseen, ei kutsuta asianosaisena tuomioistuimeen.

ROL 3 luvun 10 §:ssä säädetään asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämisestä tuomioistuimen toimesta. Säännöksen mukaan jos asianomistaja tai joku muu, jolla siihen on oikeus, on esitutkinnassa tai muutoin syyttäjälle ilmoittanut haluvansa itse esittää haastehakemuksessa tarkoitettusta rikoksesta johtuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksensa tai jos syyttäjä on ilmoittanut, että hän ei asianomistajan pyynnöstä huolimatta aja asianomistajan vaatimusta, asianomistajalle tai muulle pykälässä

tarkoitettulle henkilölle on varattava tilaisuus määräajassa toimittaa tuomioistuimeen vaatimuksensa ja sen perusteet kirjallisena uhalla, että vaatimus voidaan jättää tutkimatta rikosasian yhteydessä. ROL 3 luvun 10 §:n 2 momentissa säädetään, että 1 momentissa tarkoitettu kirjallinen vaatimus voidaan tutkia rikosasian yhteydessä vaatimuksen tekijän poissaolosta huolimatta.

Mikäli syyttäjä ei aja asianomistajan vaatimuksia ja asianomistaja on ilmoittanut haluvansa esittää vaatimuksia asiassa, käräjäoikeudet ROL 3 luvun 10 §:n 1 momentissa säädetyn menettelyn mukaisesti varaavat asianomistajalle tilaisuuden esittää vaatimuksensa tuomioistuimelle. Mikäli asianomistaja esittää tuomioistuimelle yksityisoikeudellisen vaatimuksensa tai poikkeavan rangaistusvaatimuksensa, tuomioistuin 5 luvun 15 §:n mukaisesti kutsuu tällaisen asianomistajan tuomioistuimen istuntoon. Käytännössä ongelmaksi on muodostunut se, pitääkö sellainen asianomistaja, joka tuomioistuimen pyynnöstä huolimatta ei ole ilmoittanut vaatimuksiaan, kutsua istuntoon. Tuomioistuin-käytännössä osa tuomioistuimista ei tällaista asianomistajaa istuntoon kutsu, ja osa lähettää tällaiselle asianomistajalle käsittelyilmoituksen.

Asianomistajan passiivisuus voi johtua monesta syystä. Vakuutusyhtiö on voinut vakuutuksen perusteella korvata rikoksen asianomistajalle aiheuttaman vahingon eikä asianomistajalla tästä syystä ole enää intressiä oikeudenkäynnin suhteen. Asianomistaja voi kokea vaatimuksen esittämisen ja oikeudenkäyntiin osallistumisen myös turhaksi sen vuoksi, että hän ei missään tapauksessa voi todellisuudessa saada varattomaksi tietämättään vastaajalta korvauksia. Asianomistaja voi myös haluta jostakin muusta syystä pysyä oikeudenkäynnin ulkopuolella. Lakivaliokuntakin korostaa mietinnössään (LaVM 9/1997 vp, s.12), että asianomistajalla pitää olla oikeus niin halutessaan jättäytyä jutun ulkopuolelle.

Näistä syistä esityksessä ehdotetaan tarkennettavaksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 15 §:n 1 momenttia. Tarkennetun säännöksen mukaan istuntoon on kutsuttava sellainen asianomistaja, joka on ilmoittanut tuomioistuimelle esittävänsä haastehakemuksessa tarkoitettusta rikoksesta vaatimuksia, joita syyttäjä ei aja. Muilta osin menettelyä ei ehdoteta muutettavaksi.

2.3.4. Muut säännökset

Oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:n mukaan oikeus saa omasta aloitteestaan heti rangaista sakolla käsittelyä häiritsevää tai tuomioistuimen arvoa puheellaan tai kirjoituksellaan loukkaavaa henkilöä. Sääntelyä on pidettävä nykykäsityksen mukaan poikkeuksellisenä, koska tuomioistuin tuomitsee siinä rikosoikeudellisen rangaistuksen viran puolesta ja siis ilman, että syyttäjää vaatisi teosta kenellekään henkilölle rangaistusta tai että asiassa olisi suoritettu esitutkintaa. Rangaistusvaatimusta ei näin ollen myöskään käsitellä eri oikeudenkäynnissä vaan se määrätään saman tien häiriön ilmetyä. Tällaisen rangaistuksen tuomitsee sama tuomioistuin, joka on ollut tuomioistuimen arvoa loukkaavan menettelyn kohteena. Asianomainen tuomioistuin arvioi siten itse, onko menettely loukannut tuomioistuimen arvoa ja määrää menettelystä rikosoikeudellisen rangaistuksen. Päiväsakoin määrättävä rangaistus on muunnettavissa vankeudeksi. Tällaisen järjestelmän hyväksyttävyyttä voidaan epäillä myös siinä suhteessa, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan, jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, kun päätetään häntä vastaan nostetusta syytteestä. Nykyinen järjestelmä ei ole omiaan luomaan tuomittulle itselleen tai myöskään ulkopuolisele tarkkailijalle objektiivista mielikuvaa, että henkilö, joka on lainkohdassa mainituilla perusteilla tuomittu järjestyserangaistukseen, todella on saanut osakseen riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuin käsittelyn. Apulaisoikeuskansleri onkin kiinnittänyt asiaan huomiota eräässä ratkaisussaan ja saattanut kannanottonsa oikeusministeriön tietoon. Apulaisoikeuskansleri myös esitti, että ministeriö ryhtyisi toimenpiteisiin sen arvioimiseksi, onko asiassa aihetta kyseisen lainsäädännön muuttamiseen (3/50/99).

Näistä syistä esityksessä ehdotetaan, että kyseinen tuomioistuimen järjestyksenpitoa edesauttava sääntely poistetaan rikosoikeudellisesta järjestelmästä ja siirretään kurinpito järjestelmään. Ehdotuksen mukaan järjestyshäiriöstä ei tuomioistuin enää kurinpitotoimena määräisi päiväsakoin määrättävää rangaistusta vaan euromääräisen kurinpitosakon. Ehdotus on tässä suhteessa johdonmukainen myös sen kanssa, että rikosoikeudenkäyntiudistuksen yhteydessä luovuttiin kokonaisuudessaan siitä järjestelmästä, että poissaolosta oikeudesta tuomittiin rikosoikeudellinen rangaistus. Tuolloin nimittäin siirryttiin myös rikosasian vastaajan osalta uhkasakon käyttöön poissaoloseuraamuksena.

Toisaalta käytännön ongelmana ovat olleet lisääntyneet järjestyshäiriöt oikeuden istunnoissa. Tuomioistuimet eivät ole pystyneet riittävästi turvaamaan oikeudenkäynnin häiriötöntä kulkua ja järjestyksen noudattamista istunnossa. Tämän on katsottu johtuvan siitä, että oikeuden puheenjohtajat eivät ole harjoittaneet riittävän tehokasta prosessinjohtoa. Toisaalta on katsottu, että tuomioistuimella ei ole ollut käytettävissään riittävän tehokkaita keinoja järjestyksen pitämiseksi. Tästä syystä ehdotetaan, että tuomioistuin voisi määrätä henkilön tietyin edellytyksin kurinpitotoimena otettavaksi säilöön.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Tavoitteet

Esityksen keskeisin tavoite on kehittää rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeuksissa koskevia säännöksiä sitä silmällä pitäen, että oikeudenkäynnit voisivat yleisesti ottaen muodostua nykyistä joutuisammiksi, tarkoituksenmukaisemmiksi sekä halvemmiksi. Kun tähän tavoitteeseen samalla pyritään asianosaisten oikeusturvasta tinkimättä, tavoitteena voidaan sanoa olevan nykyistä tehokkaampi prosessi rikosasioissa.

Tarkoituksena ei sitä vastoin ole kokonaisuudessaan muuttaa vuonna 1997 toteutetun rikosasiain menettelyuudistuksen peruseriaatteita. Edelleenkin oikeudenkäynnin kulmakivinä tulevat olemaan menettelyn välittömyys, suullisuus ja keskitys, vaikkakin näiden periaatteiden soveltamista osittain kevennetään ja lievennetään suhteessa voimassaolevaan lakiin. Menettelyperiaatteiden soveltamisessa otetaan ehdotuksessa nykyistä enemmän huomioon kysymyksessä olevan asian laatu. Ehdotus seuraa tässä suhteessa edellä mainitun vuoden 2003 alusta voimaantulleen riita-asian menettelyn tarkistamisessa noudatettuja päämääriä.

Siltä osin kuin esityksessä on kyse ehdotuksesta uuden kirjallisen menettelyn luomiseksi käräjäoikeuteen, ehdotuksen tavoitteena on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä vaarantamatta mahdollistaa mahdollisimman yksinkertainen menettely tunnustettuja rikosasioita varten. Tavoitteena on, että vastaajan suostumuksella tunnustetut, muut kuin törkeimmät rikosasiat voitaisiin tutkia ja ratkaista prosessiekonomisella tavalla ilman suullista käsittelyä tai pääkäsittelyä käräjäoikeuden kansliassa. Tavoitteena

on myös turvata, ettei tuomiovaltaa siirretä pois tuomioistuimista ja samalla turvata syylliseksi epäillyn oikeusturva.

Pääkäsittelyn järjestämistä ja siellä noudatettavaa menettelyä koskevien ehdotuksien tavoitteena on pääkäsittelyjen peruuttamisten vähentäminen käräjäoikeuksissa ja samalla peruutuksista aiheutuvien haittojen vähentäminen. Pääkäsittelyä koskevat ehdotetut säännökset tekisivät nykyistä yksinkertaisemmaksi myös sellaisten laajojen juttujen käsittelyä, joissa on useita vastaajia. Vaikka kaikki vastaajat eivät saapuisi pääkäsittelyyn paikalle, muita vastaajia voitaisiin edellytysten täytyessä kuulla ja asian käsittely etenisi.

Uhrin aseman parantamiseen tähtäävät puolestaan ehdotukset asianomistajalle määrätävän asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan käyttöalan laajennuksesta ja siitä, että asianomistajalle voitaisiin tietyin edellytyksin määrätä sekä asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja että tukihenkilö.

Muutkin ehdotettavat muutokset rikosoikeudenkäyntimenettelyyn pyrkivät havaittujen epäkohtien muuttamiseen sillä tavalla, että rikosprosessi muodostuisi entistä tarkoituksemukaisemmaksi.

3.2. Keskeiset ehdotukset

3.2.1. Uusi kirjallinen menettely tuomioistuimeen

Esityksessä ehdotetaan otettavaksi käyttöön uusi summaarinen rikosprosessi tunnustettuja tekoja varten. Ehdotuksen mukaan luotaisiin uusi kokonaan kirjallinen menettely voimassa olevien järjestelmien rinnalle. Ehdotuksen soveltamisalalla rikosjuttu voitaisiin ratkaista tuomioistuimessa ilman, että järjestetään mitään suullista istuntoa, pääkäsittelyä tai muuta vastaavaa suullista oikeudenkäyntiä. Kysymyksessä olisi kuitenkin tuomioistuimen ratkaisu ja tässä mielessä se vähentäisi myös tarvetta sille, että rangaistummääräysmenettelyn tai rikesakkomenettelyn soveltamisalaa laajennettaisiin. Toisaalta suoranaista vaikutusta tällä ei olisi siihen, millaisiin asioihin erimerkiksi rangaistummääräysmenettelyä halutaan soveltaa.

Kirjallisen menettelyn etuja olisi se, ettei ketään tarvitsisi kutsua paikalle, mitään istun-
totilaisuutta ei tarvitsisi järjestää, ja tuomari voisi kansliakäsittelyssä, ”virkahuonees-
saan” ratkoa juttuja. Kysymyksessä ei kuitenkaan olisi ”poissaolotuomio” siinä mieles-
sä, että tuomio annetaan siitä huolimatta, vaikka syytetty ei tule paikalle, vaan syytetyn-
kin kirjalliset lausumat otettaisiin vastaan ja tutkittaisiin ennen asian ratkaisemista. Kir-
jallisessa menettelyssä ei siis olisi kysymys mistään syytetyn passiivisuuteen perustus-
vasta menettelystä.

Ottaen huomioon ihmisoikeussopimuksen määräykset ja yleisemminkin ajatukset oi-
keudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ensimmäisessä oikeusasteessa, kirjallisen menet-
telyn käyttämiselle vaadittaisiin ainakin syytetyn myötävaikutus eli nimenomainen
suostumus. Samoin ensisijaisena käyttöalana olisi jo esitutkinnassa tunnustetut teot.

Tästä syystä ehdotuksen mukaan vastaajan tulisi nimenomaisesti suostua siihen, että
asia käsiteltäisiin tuomioistuimessa ilman varsinaista oikeudenkäyntiä ja siis kirjallises-
sa menettelyssä. Tällaiseen nimenomaiseen suostumukseen perustuvassa menettelyssä
ei ole yhtä paljon ongelmia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta kuin poissa-
olokäsittelyssä.

Toisaalta on kuitenkin todennäköistä, että syytetty voi monesti suostua kirjalliseen me-
nettelyyn, koska menettely olisi sen jälkeen vaivaton myös hänelle ja koska hän voisi
luottaa siihen, että tuomari kuitenkin tutkii vielä asian. Syytetyn osalta olisi ehdotuksen
mukaan kuitenkin edellytettävä, että hän antaa suostumuksensa ja tunnustaa teon vasta
sen jälkeen, kun häntä koskeva syyte on tiedossa. Esitutkinnassa annettu suostumus ja
tunnustus ei näin ollen yksin kelpaisi. Sinänsä myös suostumus menettelyyn ja teon
tunnustaminen voitaisiin ehdotuksen mukaan antaa kirjallisessa menettelyssä. Kirjalli-
nen suostumus ja tunnustaminen poistaisivat tarpeen järjestää tunnustamista varten suul-
lista käsittelyä. Esitutkinnassa syylliseksi epäillyn alustava kanta tähän kirjalliseen me-
nettelyyn tulisi ehdotuksen mukaan kuitenkin selvittää.

Ehdotuksen mukaan kirjallisen menettelyn käyttämiselle olisi saatava myös asianomis-
tajan suostumus. Asianomistajan suostumuksen hankkiminen luonnollisesti jonkin ver-
ran hankaloittaa menettelyä. Kuitenkin Suomessa on perinteisesti annettu asianomista-

jalle erittäin vahva oikeudellinen asema rikosprosessissa. Asianomistaja voi meillä osallistua halutessaan asianosaisen oikeuksien rikosoikeudenkäyntiin. Ehdotuksen mukaan asianomistajan suostumuksen osalta kuitenkin riittäisi se, että suostumus on annettu jo esitutkinnassa. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen edellyttää asianomistajan suostumusta, mutta tämä suostumus voidaan antaa esitutkintaviranomaiselle taikka rangaistusvaatimuksen tai rangaistusmääräyksen antajalle. Asianomistajan suostumus rangaistusmääräysmenettelyn käyttämiselle on tarpeellista senkin vuoksi, että rangaistusmääräysmenettelyssä asianomistaja ei voi vaatia vahingonkorvausta eikä käyttää rinnakkaista syyteoikeuttaan. Uudessa kirjallisessa menettelyssä asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset voitaisiin sen sijaan tutkia ja ratkaista kirjallisen aineiston (vaatimuksen ja vastauksen) perusteella.

Parempien oikeusturvatakeiden johdosta uuden menettelyn soveltamisala kysymykseen tulevien rikosten osalta voisi olla selvästi laveampi kuin rangaistusmääräysmenettelyssä. Estettä ei olisi sillekään, että menettelyssä tuomittaisiin vankeusrangaistuksia. Nykyisessä ROL 8:12:ssa on mahdollista vastaajan suostumuksella tutkia ja ratkaista juttu vastaajan poissaolosta huolimatta ja tuomita enintään 6 kuukauden vankeusrangaistus.

Tässä uudessa menettelyssä soveltamisalaa ehdotetaan rajoitettavaksi ensinnäkin rikoksesta säädetyn rangaistusmaksimin perusteella. Tältä osin ehdotetaan, että syytteessä tarkoitettua yksittäisestä rikoksesta ei saisi olla säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enempää kuin 2 vuotta (*in abstracto*). Tämä tarkoittaisi käytännössä sitä, että lähes kaikki rikoslakirikostenkin tavalliset ja lievät sekä eräät törkeätkin tekumuodot kuuluisivat menettelyn soveltamisalaan. Näitä olisivat esimerkiksi pahoinpitely, törkeä rattijuopumus, törkeä luvaton käyttö, varkaus ja kavallus, jotka kaikki ovat hyvin yleisiä käräjäoikeuksissa käsiteltäviä rikoslajeja. Tunnettua myös on, että näistä suuri osa on käytännössä tunnustettuja tekoja.

Lisäksi ehdotetaan, ettei 1 vuotta pitempää vankeusrangaistusta (*in concreto*) voitaisi tuomita kirjallisessa menettelyssä. Tämä rajausta tehtäisiin siitä syystä, että tätä törkeämissä teoissa voidaan edellyttää täysimittaista oikeudenkäyntiä. Lisäksi uudessa järjestelmässä voitaisiin tuomita kaikkia muita rikoksesta johtuvia seuraamuksia, kuten vahingonkorvaus, menettämisseuraamus ja esimerkiksi ajokielto. Näilläkin ehdoilla soveltamisala tulisi käytännössä varsin laajaksi.

Jos vastaaja on teon tehdessään ollut alle 18-vuotias, ei juttua voitaisi käsitellä uusien säännösten perusteella kirjallisessa menettelyssä. Tämä rajoitus olisi tarpeen sen vuoksi, että nuoren vastaajan henkilökohtaisella läsnäololla voi olla myös kasvatuksellista, uusista rikoksista pidättäytymistä edistävää merkitystä.

Uusien säännösten mukaan menettely olisi se, että jos edellytykset menettelyn käyttämiselle olisivat olemassa, ketään ei kutsuta paikalle prosessiin. Juttu ratkeaa tuomarin virkahuoneessa kirjallisen materiaalin perusteella. Keskeiset asiakirjat ovat tässä syyte ja esitutkintapöytäkirja sekä mahdolliset asianosaisten kirjalliset lausumat. Syytettä prosessissa edelleen tarvittaisiin. Syyttäjä voisi jo haastehakemuksessa ehdottaa kirjallista menettelyä ja tähän hankittaisiin syytetyn suostumus esimerkiksi samalla, kun haaste annetaan tiedoksi, taikka sitten myöhemmin. Myös syyttäjä asioisi prosessissa kirjallisesti.

Koska uusi kirjallinen menettely tosiasiaa vähentäisi nykyisen ROL 8 luvun 11 §:n mukaisen poissaolokäsittelyn soveltamista, ei tämän uudistuksen jälkeen olisi tarvetta esittää uusia lainsäädännöllisiä rajoituksia poissaolokäsittelyn soveltamisalaan vaikka Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on sitä ehdottanut.

3.2.2. Pääkäsittely

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi mahdollisuudesta ottaa pääkäsittelyssä vastaan todistelua siinäkin tilanteessa, että vastaaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, jos hänet on sinne kutsuttu. Nykyisin pääkäsittelyä ei saa aloittaa, vaan se on aina peruutettava ja määrättävä sille uusi käsittelypäivä, jos vastaaja on jäänyt pois, eikä asiaa voida ratkaista tästä huolimatta. Pääkäsittely voidaan siten aloittaa vastaajan poissaolosta huolimatta vain silloin, kun vastaaja on kutsuttu pääkäsittelyyn ratkaisun uhalla. Esityksessä ehdotetaan, että pääkäsittelyn aloittaminen säädettäisiin mahdolliseksi myös muissa tilanteissa, joissa vastaaja on jäänyt haastettuna pois asian pääkäsittelystä. Pääkäsittelyssä voitaisiin tällöin ottaa vastaan henkilötodistelua sekä käsitellä asiaa siltä osin kuin se on tarpeellista todistelun vastaanottamiseksi. Tällöin esimerkiksi todistajaa tai todistelutaroituksessa asianomistajaa voitaisiin kuulla pääkäsittelyssä heti, eikä hänen välttämättä tarvitsisi saapua tuomioistuimeen uudelleen. Henkilötodistelua voitaisiin ottaa vastaan

ainoastaan siltä osin kuin vastaajalle olisi haasteen yhteydessä ilmoitettu mahdollisuudesta todistelun vastaanottamiseen. Ehdotuksen mukaan tällainen todisteen vastaanottaminen vastaajan poissaolosta huolimatta olisi nimenomaan todisteen vastaanottamista pääkäsittelyssä eikä säännöksiä todisteen vastaanottamisesta pääkäsittelyn ulkopuolella näissä tilanteissa ehdotuksen mukaan siksi sovellettaisi.

Pääkäsittelyn aloittaminen ehdotettujen säännösten nojalla henkilökohtaisesti oikeuteen saapumaan määrätyn vastaajan poissaolosta huolimatta tarkoittaisi käytännössä sitä, että asian käsittelyä joudutaan lykkäämään sen jälkeen kun muita asianosaisia tai todistelutarkoituksessa kuultavia on kuulusteltu. Asian käsittelyn lykkäyksessä noudatettaisiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 10 ja 11 §:n määräaikoja pääkäsittelyn jatkamisesta lykkäyksen jälkeen ja uuden pääkäsittelyn toimittamisesta. Esityksessä ehdotetaan myös uuden pääkäsittelyn toimittamiselle säädettyjen määräaikojen pidentämistä jäljempänä selostetuvin tavoin. Pääkäsittely saataisiin aloittaa aina vain silloin, jos on aihetta olettaa, ettei uutta pääkäsittelyä tarvitse toimittaa ja ettei pääkäsittelyn aloittamisesta aiheudu asian käsittelylle haittaa. Myöhemmin lykkäyksen jälkeisessä jatkokäsittelyssä, jossa vastaaja on läsnä, tuomioistuimen olisi tehtävä selkoa aiemmassa käsittelyssä vastaanotetusta todistelusta. Todistelu olisi tietyin edellytyksin otettava vastaan uudelleen. Todistelu olisi vastaajan pyynnöstä aina otettava vastaan uudelleen, jos vastaajalla on ollut laillinen este poissaoloon. Pääkäsittelyä ei tulisikaan koskaan aloittaa, jos tiedetään, että vastaajalla on poissaoloon laillinen este. Muissa tapauksissa todistelu otettaisiin uudelleen vastaan vain silloin, jos siihen olisi erityinen syy.

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (439/1990, SopS 19) 6 artiklan 2 kohdan d alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus kuulustella ja kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan. Todistusaineisto tulee periaatteessa esittää julkisessa käsittelyssä syytetyn läsnä ollessa, jotta kontradiktorisen menettelyn vaatimus toteutuu. Ihmisoikeussopimus ei kuitenkaan edellytä yhtä tiukkaa keskitysperiaatteen toteuttamista kuin voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö. Ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytännön mukaan esimerkiksi esitutkintapöytäkirjojen tai vastaavan muun kuin pääkäsittelyssä esitetyn näytön hyödyntäminen on tietyissä rajoissa mahdollista. Tuomion perustaminen tällaiseen aineistoon edellyttää yleensä, että syytetyllä on ainakin avustajansa välityksellä ollut jossain vaiheessa prosessia mahdollisuus esittää kysymyksiä häntä vastaan esiintyville todistajille. Mahdollisuuden puuttuminen saattaa

olla hyväksyttävää, jos sen järjestäminen on ollut oikeudellisesti tai tosiasiallisesti mahdotonta ja jos tällaiset todistanlausunnot eivät ole jutussa ainoa näyttö.

Esityksessä ehdotettu mahdollisuus todistajan, asiantuntijan tai todistelutarkoituksessa kuultavan asianomistajan tai toisen vastaajan kuulemiseen koskisi vain tilanteita, joissa vastaaja ei ole noudattanut hänelle annettua määräystä saapua henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja joissa vastaajalle on haasteen yhteydessä ilmoitettu, että todistelu voidaan ottaa vastaan, vaikka vastaaja ei saapuisi pääkäsittelyyn. Ehdotettujen säännösten mukaan vastaajalle siten varataan tilaisuus esittää todistajalle kysymyksiä, mutta hän on jäämällä pois pääkäsittelystä jättänyt tilaisuuden käyttämättä. Todistelu otettaisiin aina uudelleen vastaan vastaajan pyynnöstä, jos hänellä on ollut laillinen este poissaoloon. Todistelu voitaisiin ottaa uudelleen vastaan myös muusta erityisestä syystä, kuten silloin, kun ensikäsittelyssä vastaanotettu näyttö on ristiriidassa myöhemmin esitetyn näytön kanssa. Ehdotettujen säännösten voidaan siksi katsoa täyttävän ihmisoikeussopimuksen edellyttämän oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Henkilötodistelua voitaisiin edelleen ottaa vastaan myös pääkäsittelyn ulkopuolella oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 4 §:ssä säädetyin edellytyksin. Nykyisin näitä säännöksiä voidaan soveltaa esimerkiksi juuri tilanteessa, jossa pääkäsittely joudutaan peruuttamaan vastaajan poissa ollessa. Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen asianosaisen läsnä ollessa, jos ei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei todiste koske seikkaa, joka on asiaan vaikuttamaton tai selvitetty taikka jos näyttö on huomattavasti vähemmällä vaivalla tai kustannuksilla saatavissa toisella tavoin. Tältä osin lakia ei ehdoteta muutettavaksi. Ehdotetut säännökset koskisivat systemaattisesti toista tilannetta. Uudet säännökset säätelisivät nimittäin todistelun ottamista vastaan pääkäsittelyssä, joka tulee lykättäväksi. Todistelun vastaanottaminen pääkäsittelyn ulkopuolella koskee eri tilannetta eikä tässä yhteydessä ole tarpeen muuttaa näitä säännöksiä. Tosiasiassa uudet ehdotetut säännökset lämpöisesti käytännössä johtaisivat myös siihen, että tarve todistelun vastaanottamiseen pääkäsittelyn ulkopuolella vähenee.

Pääkäsittelyn lykkäminen on mahdollista oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 10 §:ssä säännellyissä tilanteissa. Saman luvun 11 §:ssä säädetään siitä, miten pitkään jutun lykkäys saa kokonaisuudessaan kestää. Esityksessä ehdotetaan asian lyk-

käämiselle säädettyjen määräaikojen pidentämistä. Nykyisin lähtökohtana on, että asiaa on toimitettava uusi pääkäsittely, jos pääkäsittely on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yli 14 päivää. Tästä 14 päivän määräajasta voidaan kuitenkin poiketa, jos uutta pääkäsittelyä pidetään erityisestä syystä tarpeettomana ja jos pääkäsittelyn yhtäjaksoisuuden voidaan käsittelyn lykkäämisestä ja keskeyttämisestä huolimatta katsoa toteutuvan. Uusi pääkäsittely on kuitenkin aina toimitettava, jos asia on ollut lykättynä yhteensä yli 45 päivää. Edellä selostetut uudet säännökset tekisivät lykkäyksen käyttämisen nykyistä yleisemmäksi. Samalla tarvitaan lisää joustavuutta lykkäyksen jälkeisen jatkopääkäsittelyn järjestämiseen. Esityksessä ehdotetaan edellä mainitun 14 päivän määräajan pidentämistä 30 päivään ja 45 päivän määräajan pidentämistä 60 päivään. Tällainen varovainen lievennys keskitysperiaatteeseen ei vielä vaarantaisi edelleen keskitykseen perustuvaa lähtökohtaa oikeudenkäynnin järjestämisessä.

Pääkäsittely joudutaan keskeyttämään silloin, kun asiaa ei voida käsitellä yhden päivän kuluessa. Tällöin pääkäsittelyä on, mikäli mahdollista, jatkettava perättäisinä päivinä. Jos se ei ole mahdollista, asiaa on aina käsiteltävä vähintään kolmena arkipäivänä viikossa. Esityksessä ehdotetaan säännöksen lieventämistä siten, että asiaa olisi käsiteltävä vähintään kahtena arkipäivänä viikossa. Tämä olisi tarpeen, jotta isommat oikeudenkäynnit voidaan järjestää mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla. Uudistuksen jälkeen olisi edelleen mahdollista jatkaa pääkäsittelyä myös useampana arkipäivänä viikossa, mutta riittävää olisi se, että asiaa käsitellään vähintään kahtena päivänä. Ehdotetun muutoksen jälkeenkin säännöksen tavoite siitä, että laajatkin oikeudenkäynnit saadaan käsiteltyä asianmukaisen keskitetysti, toteutuu riittävästi.

Edellä pääkäsittelyn toimittamiseen ehdotetut muutokset merkitsevät nykyisin tiukaksi säädetyn keskitysperiaatteen lieventämistä. Ehdotettujen muutosten tarkoituksena on vähentää pääkäsittelyjen peruuttamisia ja helpottaa menettelyn tarkoituksenmukaista järjestämistä. Sen sijaan, että pääkäsittely peruutettaisiin, se voitaisiin nykyistä useammin aloittaa ja saada lykkäyksestä huolimatta käsiteltyksi määräajassa. Asianomistajien ja todistajien saapumista turhaan istuntokäsittelyyn voitaisiin vähentää, mikä tarkoittaisi heille aiheutuvan vaivan vähenemisen lisäksi myös taloudellisia säästöjä. Ehdotetuilla säännöksillä ei kuitenkaan ole tarkoitus muuttaa pääsääntöä siitä, että rikosasia on käsiteltävä yhdessä yhtäjaksoisessa pääkäsittelyssä ilman lykkäyksiä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:ssä säädetään tuomioistuimille velvoite toimittaa alle 18-vuotiaiden vastaajien rikosasioissa pääkäsittely kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Tuomioistuimet noudattavat määräaikaa kehnosti, vaikkakin määräajan ylitykset ovat usein kohtuullisen lyhyitä. Erityisesti vastaajien, asianomistajien, todistajien ja kuultavien kutsuminen sekä asianomistajan, jonka yksityisoikeudellisia vaatimuksia syyttäjä ei aja, vaatimusten pyytäminen ja toimittaminen kirjallisena saattaa viedä yli kaksi viikkoa. Kun pääkäsittely määrätään pidettäväksi kahden viikon määräajassa rikosasian vireilletulosta, se saatetaan joutua peruuttamaan esimerkiksi sen vuoksi, ettei kaikkia asianosaisia, todistajia tai kuultavia saada lyhyessä ajassa kutsuttua pääkäsittelyyn. Pidempi määräaika parantaisi sen vuoksi prosessin sujuvuutta ja vähentäisi pääkäsittelyjen peruuttamisia. Kahden viikon määräaika ei myöskään aina välttämättä turvaa alle 18-vuotiaan vastaajan etua eikä se aina ole asianomistajalle kohtuullinen. Alle 18-vuotiaalle vastaajalle on määrättävä viran puolesta puolustaja, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa. Puolustajan määräämiseen ja puolustuksen valmisteluun tulee jäädä riittävästi aikaa. Näistä syistä alle 18-vuotiaiden vastaajien rikosasioissa pääkäsittelyn toimittamiselle asetettua määräaikaa ehdotetaan pidennettäväksi kahdesta viikosta 30 päivään.

Ehdotettua 30 päivän määräaikaa voidaan pitää vielä riittävänä turvaamaan alle 18-vuotiaan henkilön rikosasian käsitteleminen nopeasti. Pääkäsittely tulisi kuitenkin järjestää aina mahdollisimman nopeasti asian vireilletulon jälkeen. Ehdotettu määräaika edesauttaisi pääkäsittelyn onnistumista, koska käräjäoikeudelle jäisi nykyistä pidempi aika pääkäsittelyä edeltävien toimenpiteiden suorittamiseen. Samoin alle 18-vuotiaalle vastaajalle jäisi riittävästi aikaa valmistella puolustustaan. Ehdotetun määräajan odotetaan vähentävän pääkäsittelyjen peruuttamisia nuorten rikosasioissa. Tällä tavoin määräajan pidennys itse asiassa voisi myös lyhentää nuoren rikosasian kokonaiskäsitteilyaikaa.

Nuorten rikosasioiden käsittelyn tulisi sujua nopeasti kaikissa viranomaisissa. Olennaisena on asian käsittelemiseen kulunut aika rikoksen tekemisestä tuomion julistamiseen. Eräillä paikkakunnilla on menetelty niin, että haastehakemus jätetään syyttäjälle odotamaan käräjäoikeuden ilmoitusta sopivan käsittelypäivän löytymisestä, ja haastehakemus toimitetaan käräjäoikeuteen vasta kaksi viikkoa ennen käsittelypäivää. Esitutkintalain 43 a §:n mukaan alle 18-vuotiasta vastaajaa koskeva syyte on nostettava ilman vii-

vytystä. Kyseinen säännös kumotaan 1 päivästä tammikuuta 2004 lukien ja siirretään samansisältöisenä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 2 momenttiin. Haastehakemuksen jättäminen odottamaan syyttäjälle ei vastaa lainsäätäjän tarkoitusta nuorten asioiden nopeasta käsittelemisestä. Asianosaisten ja muiden oikeudenkäyntiin kutsuttavien henkilöiden sekä heidän haastamiseensa liittyvien tavoitettavuusongelmien kannalta olisi tärkeää, että rikosasia tulee mahdollisimman nopeasti viireille käräjäoikeudessa. Pidemmän määräajan odotetaan poistavan lain tarkoituksen vastaisen käytännön. Syyttäjä voi toki ilmoittaa käräjäoikeudelle nuorta koskevan syyteharkinnan todennäköisestä valmistumisajankohdasta, jotta käräjäoikeus voi valmistautua asiaan etukäteen. Prosessin suunnitteleminen etukäteen edesauttaa pääkäsittelyn onnistumista.

Laissa ei ole nimenomaista säännöstä pääkäsittelyn toimittamisen määräajasta tilanteessa, jossa ensimmäinen pääkäsittely joudutaan peruuttamaan. Nykyisen säännöksen tarkoituksena on kuitenkin ollut, että pääkäsittely määrätään pidettäväksi mahdollisimman nopeasti. Eräissä käräjäoikeuksissa alle 18-vuotiaiden vastaajien rikosasioita ei kuitenkaan ole käsitelty kiireellisinä enää sen jälkeen, kun pääkäsittely on kerran peruutettu. Nuoren vastaajan tarve saada rikosasiansa käsiteltyä mahdollisimman joutuisasti ei poistu pääkäsittelyn peruuttamisen myötä. Näistä syistä lakiin ehdotetaan otettavaksi nimenomainen säännös siitä, että jouduttaessa peruuttamaan pääkäsittely uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa siitä päivästä, jolloin pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa.

Vangittujen taikka matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettyinä olevien vastaajien rikosasioissa pääkäsittelyn toimittamisen määräaika ei ehdoteta muutettavaksi. Näissä tilanteissa vastaajan oikeusturva vaatii pääkäsittelyn toimittamista kahden viikon kuluessa. Uusi pääkäsittely on ilman nimenomaista säännöstä toimitettava mahdollisimman nopeasti myös niissä tilanteissa, joissa se ensin joudutaan peruuttamaan.

Laissa ehdotetaan edelleen säilytettäväksi poikkeussäännös siitä, että tietyin edellytyksin pääkäsittelyn määräaika voidaan määrätä pidemmäksi.

Pääkäsittelyjen peruuttamisten vähentämiseen tähtäisivät myös ehdotukset, joiden mukaan tuomioistuimen tuotavaksi määrätty asianosainen, todistaja tai muu kuultava saa-

taisiin ottaa säilöön, jos hänen käyttäytymisensä perusteella olisi aiheutta olettaa, ettei häntä muutoin saada istuntoon. Vapaudenmenetys kuljetusaikoiheen saisi kestää enintään viisi vuorokautta. Sääntely jonka mukaan vastaaja voidaan tietyin edellytyksin määrätä tuotavaksi on ensimmäiseen istuntoon, ehdotetaan ulotettavaksi myös todistajiin ja muihin todistelutarkoituksessa kuultaviin henkilöihin.

3.2.3. Asianomistajan asema

Esityksessä ehdotetaan laajennettavaksi mahdollisuutta määrätä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukainen oikeudenkäyntiavustaja. Oikeudenkäyntiavustaja voitaisiin seksuaalirikosten ja sellaisten väkivaltarikosten, joissa asianomistajalla on läheinen suhde epäiltyyn, lisäksi määrätä myös henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuvien rikosten asianomistajille. Edellytyksenä kuitenkin olisi, että oikeudenkäyntiavustajan määrääminen olisi perusteltua ottaen huomioon rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat. Seksuaalirikosten lisäksi juuri henkeen, terveyteen ja vapautteen kohdistuvat rikokset ovat sellaisia, joissa uhri voi kokea joutuneensa syvästi loukatuksi. Sen vuoksi rikoksen uhrin prosessuaalista asemaa olisi ensisijaisesti parannettava mahdollistamalla näiden rikosten uhreille valtion varoin kustannettava oikeudenkäyntiavustaja heidän varallisuusasemastaan riippumatta.

Vastaavasti myös tukihenkilö voitaisiin edellä mainituin lisäedellytyksin määrätä henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuvan rikoksen asianomistajalle. Esityksessä ehdotetaan tukihenkilöä koskevien säännösten muuttamista siten, että tukihenkilö voitaisiin määrätä myös sellaiselle asianomistajalle, joka esittää oikeudenkäynnissä vaatimuksia. Tuomioistuin voisi määrätä tukihenkilön myös sellaiselle asianomistajalle, jolle määrätään oikeudenkäyntiavustaja. Muutos on perusteltu sen vuoksi, että uhrilla saattaa olla tarve sekä oikeudelliseen apuun että henkiseen tukeen, eikä oikeudellisen avustajan tehtäväksi ole syytä asettaa myös uhrin henkistä tukemista oikeudenkäynnissä. Lisäksi on perusteltua mahdollistaa tukihenkilön määrääminen tilanteissa, joissa asianomistajalla on vaatimuksia, mutta hän ei pyydä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaisen oikeudenkäyntiavustajan määräämistä. Tukihenkilön määrääminen voisi käytännössä tapahtua pääkäsittelyssä, eikä tukihenkilön määräämistä tarvitsisi pyytää käräjäoikeudelta etukäteen.

Tukihenkilölle maksetaan nykyisin palkkio ja korvaus samojen perusteiden mukaisesti kuin oikeudenkäyntiavustajalle. Tällöin noudatetaan oikeusapulain (257/2002) säännöksiä avustajan palkkioista ja korvauksista. Asianomistajalla on nykyisin vain harvoin ollut oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukainen tukihenkilö, jolle on maksettu palkkio valtion varoista edellä mainittujen perusteiden mukaisesti. Tähän on ollut syynä osaksi oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus ja osaksi se, että tukihenkilötoimintaa harjoittavat usein järjestöt vapaaehtoistoimintana. Esimerkiksi Rikosuhripäivystys kouluttaa vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Samoin uhrilla on voinut olla oikeudenkäynnissä tukenaan jokin hänelle läheinen henkilö. Tukihenkilön työstä maksettavan korvauksen ei ole tarkoitus muodostua taloudelliseksi houkuttimeksi tukihenkilöksi ryhtymiselle. Näistä syistä esityksessä ehdotetaan tukihenkilölle maksettavaa palkkiota ja korvausta koskevan säännöksen muuttamista siten, että tukihenkilölle maksettaisiin korvauksia samoin perustein kuin todistajalle.

Edellä selostetun suuntaiset ehdotukset oikeudenkäyntiavustajaa ja tukihenkilöä koskevien säännösten muuttamiseksi sisältyvät myös rikosuhritoimikunnan mietintöön (komiteamietintö 2001:5).

Nykyisin asianomistajalle, jonka vaatimuksia syyttäjä ei aja oikeudenkäynnissä, on varattava tilaisuus toimittaa yksityisoikeudellinen vaatimuksensa ja sen perusteet tuomioistuimeen kirjallisena. Asianomistajalle lähetetään kirjallisesti pyyntö vaatimusten toimittamisesta joko pääkäsittelyä koskevan kutsun yhteydessä tai ennen sitä. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi mahdollisuudesta puhelimitse tai muuta soveltuva tiedonvälitystapaa käyttäen kehottaa asianomistajaa toimittamaan vaatimuksensa tuomioistuimeen. Asianomistaja voisi toimittaa vaatimuksensa puhelimitse tai häntä voitaisiin tarvittaessa pyytää saattamaan ne kirjalliseen muotoon. Vaatimusten toimittamatta jättämiselle ei saisi asettaa uhkaa. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa sekä asianomistajalle että tuomioistuimelle joustava menettelytapa asianomistajan vaatimusten selvittämiseen ja toimittamiseen. Vuoden 2003 alussa voimaan tullessa riita-asioiden käsittelyä koskevassa uudistuksessa lakiin otettiin säännös puhelimen tai muun soveltuvan tiedonvälitystavan käytöstä riita-asian haastehakemuksen täydentämisessä ja valmisteluistunnon järjestämisessä.

Esityksessä myös ehdotetaan tarkennettavaksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 15 §:n 1 momenttia. Tarkennetun säännöksen mukaan istuntoon on kutsuttava sellainen asianomistaja, joka on ilmoittanut tuomioistuimelle esittävänsä haastehakemuksessa tarkoitetusta rikoksesta vaatimuksia, joita syyttäjä ei aja. Muilta osin menettelyä ei ehdoteta muutettavaksi.

3.2.4. Teknisten apuvälineiden hyödyntämisen lisääminen

Videokokouksen ja puhelimen käytöstä oikeudenkäynnissä säädetään nykyisin riitaasioiden valmistelun (OK 5:15d), todistelun vastaanottamisen (OK 17:34a) ja hovioikeuden pääkäsittelyn (OK 26:24a) osalta. Esityksessä ehdotetaan, että teknisten apuvälineiden hyödyntäminen tehtäisiin mahdolliseksi myös vangitsemisoikeudenkäynneissä ja rikosasioiden valmistelussa.

Vangittavaksi vaaditun henkilökohtainen kuuleminen voisi ehdotuksen mukaan tapahtua käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Vangittavaksi vaadittua ei siten tarvitsisi tuoda tuomioistuimeen, vaan hän voisi osallistua istutokäsittelyyn videoneuvottelun tai muun teknisen tiedonvälitystavan avulla. Samoin voitaisiin menettellä vangitsemisasiaa uudelleen käsiteltäessä. Videoneuvottelua käytettäisiin, jos tuomioistuin harkitsisi sen soveliaaksi. Ehdotettujen säännösten tarkoituksena on helpottaa vangitsemisasioiden käsittelyä ja vähentää niistä aiheutuvia kustannuksia. Lisäksi menettely voisi olla tarpeen käsittelyn turvallisuuden takaamiseksi.

Rikosoikeudenkäyntiä koskevissa säännöksissä ei nykyisin ole mahdollistettu valmisteluistunnon järjestämistä puhelimitse tai videokokouksena. Mahdollisuus valmisteluistunnon järjestämiseen puhelimitse on kuitenkin perusteltua siitä syystä, että tällainen menettely yleensä on asianosaisten kannalta tuomioistuimessa tapahtuvaa istutokäsittelyä selvästi vaivattomampaa ja halvempaa. Näin on asia erityisesti silloin, kun asianosaiset tai heidän avustajansa asuvat kaukana tuomioistuinpaikkakunnalta. Lisäksi puhelinneuvottelu mahdollistaa asianosaisten ja tuomarin välisen suoran puhekontaktin ja siten esimerkiksi selventävien kysymysten esittämisen, joten puhelinneuvotteluna toteutettavaa istutokäsittelyä voidaan tässä mielessä myös pitää puhtaasti kirjallista menettelyä tehokkaampana ja välittömämpänä. Johdonmukaista on, että valmisteluistunnon

järjestäminen puhelimitse mahdollistetaan myös rikosoikeudenkäynnissä, koska vuoden 2003 alusta voimaantulleen oikeudenkäymiskaaren muutoksen jälkeen tämä on ollut jo mahdollista riita-asioissa.

3.2.5. Muut ehdotetut muutokset

Mielentilatutkimus

Esityksessä ehdotetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 lukuun säädettäväksi uusi 5a §. Säännöksen mukaan tuomioistuimen olisi ennen rikosasian vastaajan mielentilan määrittämistä tutkittavaksi erikseen ratkaistava, onko vastaaja syyllistynyt syytteen mukaiseen tekoon. Tuomioistuimen olisi siten otettava kantaa pääkäsittelyssä esitettyyn näyttöön. Tuomioistuin voisi välituomiossaan samalla ehdotuksen mukaan ratkaista yksityisoikeudelliset ja muut asiassa esitetyt vaatimukset tai niiden perusteet. Nykyisen lain mukaan ei tällaisen välituomion antaminen ole mahdollista. Säännös olisi oikeudenkäynnin keskeisiä periaatteita eli suullisuutta, välittömyyttä ja keskitystä vahvistava. Tuomioistuimen todistusharkinta tapahtuisi välittömästi pääkäsittelyn jälkeen.

Uuteen 11 luvun 5a §:ään ehdotetaan säädettäväksi myös, että muilta osin asia ratkaistaan mielentilatutkimuksen jälkeen. Tuolloin tuomioistuimen on lopullisesti ratkaistava, miten välituomiossa vastaajan syyksi luettua tapahtumaa on rikosoikeudellisesti arvioitava eli mihin rikokseen vastaaja on syyllistynyt. Yksityisoikeudellisista korvauksista on voitu näytettyjen vahinkojen ja niiden määrien osalta päättää jo välituomiossa. Lopullisessa tuomiossa olisi siten ratkaistava, mitä korvauksia vastaaja on velvollinen suorittamaan mielentilatutkimus ja vahingonkorvauslain säännökset huomioon ottaen. Mikäli asiassa on muitakin vastaajia kuin mielentilatutkimukseen määrätty, olisi asia heidänkin osalta ratkaistava pääsääntöisesti lopullisessa tuomiossa. Käytännössä voi olla mahdollista ratkaista asia jonkun vastaajan osalta osatuomiolla. Tämä on jo voimassa olevan lain mukaan mahdollista oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 §:n perusteella. Tältä osin ehdotetaan uuteen 5a §:ään otettavaksi nimenomainen viittaus.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ää esitetään muutettavaksi. Esityksessä ehdotetaan määrättäväksi mielentilatutkimuksen edellytyksistä nykyistä tarkemmin. Edellytyk-

senä mielentilatutkimuksen määräämiselle olisi ensinnäkin, että vastaajan on todettu välituomioissa syyllistyneen syytteen mukaiseen tekoon. Toisena edellytyksenä mielentilatutkimukseen määräämiselle olisi se, että mielentilan tutkiminen olisi perusteltua.

Nykyisessä laissa oleva säännös siitä, että mielentilaa ei saa määrätä tutkittavaksi vastoin vastaajan tahtoa, ellei hän ole vangittuna tai ellei rikoksesta, josta häntä syytetään, voi seurata ankarampaa rangaistusta kuin vuosi vankeutta, ehdotetaan säilytettäväksi sellaisenaan ehdotetun 45 §:n 1 momentissa.

Esityksessä ehdotetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 2 momenttiin säännöksi, joka mahdollistaisi mielentilatutkimuksen suorittamisen jo esitutinnan aikana tai ennen kuin asiassa on pidetty pääkäsittely. Ehdotuksen mukaan esityksen tuomioistuimelle voisi tehdä syyttäjän tai rikoksesta epäilty. Tässä vaiheessahan epäilty ei vielä ole rikosasian vastaaja. Edellytyksenä mielentilatutkimuksen määräämiselle esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä olisi, että epäilty on esitutkinnassa tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn menettelyyn eikä hän vastusta mielentilansa tutkimista. Tuomioistuimelle olisi luonnollisesti esitettävä selvitys mielentilatutkimuksen tarpeellisuudesta 1 momentin 2 kohdassa edellytetyllä tavalla. Käytännössä mielentilan tutkiminen ennen pääkäsittelyä olisi mahdollista vain jutuissa, jotka ovat rikosoikeudellisesti vaikuttavilta tapahtumatiedoiltaan jo siihen mennessä tehdyn esitutinnan perusteella selviä.

Nykyisessä laissa ei ole säädetty muutoksenhausta mielentilan tutkimista koskevaan päätökseen. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi, että siihen ei saa hakea erikseen muutosta valittamalla. Mielentilatutkimukseen määrättyllä henkilöllä olisi oikeus kuitenkin kannella päätöksestä ilman määräaika. Tällainen kantelu olisi ehdotuksen mukaan muutoksenhakutuomioistuimessa käsiteltävä kiireellisenä.

Muita

Esitutkintalain 4 §:n 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös siitä, että syyttäjä voisi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä esitutinnan keskeyttäväksi tai jätettäväksi toimittamatta myös silloin, kun syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta myös muun kuin seuraamusluonteisen syyttämättäjättämisperusteen nojalla. Esitutinnan keskeyt-

tämisen tai jättämisen aloittamatta tulisi olla mahdollista kaikissa tilanteissa, joissa syytettä ei tulla nostamaan. Tällöin voidaan välttää esitutkinnan toimittaminen turhaan.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 a §:ää ehdotetaan käytännössä ilmenneiden tulkintavaikkeuksien johdosta selkeytettäväksi siten, että valtion vastuu korvata vastaajan oikeudenkäyntikulut ei koske tilannetta, jossa vastaaja on asianomistajan muutoksenhaun johdosta tuomittu muutoksenhakutuomioistuimessa teosta, jota syyttäjän syyte koski. Valtion korvausvastuulle ei ole oikeudenmukaisia perusteita tilanteessa, jossa vastaaja kuitenkin tuomitaan kysymyksessä olevasta teosta.

Oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:n säännöstä ehdotetaan muutettavaksi siten, että oikeudenkäyntiä häiritsevä tai tuomioistuimen arvoa loukkaava menettely ei enää olisi rikos eikä siitä tuomittaisi rikosoikeudelliseen rangaistukseen, vaan tuomioistuin määräisi kurinpitoseuraamuksen, jonka enimmäismäärä olisi säädetty laissa. Jotta tuomioistuimella olisi käytettävissään nykyistä tehokkaampia keinoja oikeudenkäynnin häiriötön kulun turvaamiseksi, oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:ään ehdotetaan lisättäväksi säännös siitä, että tuomioistuin voisi myös määrätä oikeudenkäyntiä häiritsevän henkilön otettavaksi säilöön enintään 24 tunnin ajaksi.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Uusi kirjallinen menettely rikosasioihin

Uuden kirjallisen menettelyn käyttöönottoaminen ei aiheuta valtiontaloudellisia kustannuksia. Sen sijaan siitä on odotettavissa säästöjä, joiden määrä olennaisella tavalla riippuu siitä, kuinka suuri määrä tuomioistuimessa nyt käsiteltävistä rikosasioista siirtyy käsiteltäväksi uudessa kirjallisessa menettelyssä. Keskeiset työt vähentävät piirteet uudessa prosessissa liittyvät siihen, ettei sen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa olisi jatkossa enää tarpeen järjestää pääkäsittelyä ja että siinä asiat ratkaistaisiin yhden tuomarin kokoonpanossa. Säästyvällä työllä voidaan nopeuttaa kaikkien asioiden käsittelyaikoja ja parantaa käsittelyn laatua.

Syyttäjien osalta työn rationalisointi liittyisi siihen, ettei syyttäjän enää tarvitsisi osallistua pääkäsittelyyn. Sen sijaan syyteharkinnan tai haastehakemusten laatimisen suhteen

syyttäjien työmäärä ei vähenisi. Mitä enemmän juttuja käsiteltäisiin kirjallisessa menettelyssä, sitä vähemmän syyttäjän tarvitsisi käyttää aikaansa juttujen ajamiseen istuntosalissa.

Tuomioistuinten osalta työn rationalisointiin liittyvät edut löytyisivät toisaalta tuomareiden työn järjestämisestä ja toisaalta yhden tuomarin ratkaisujen lisääntymisestä. Tuomareiden työn osalta itse ratkaisutoimintaan ja juttujen valmisteluun menevä aika säilyisi ennallaan. Sen sijaan myös heidän osaltaan työn järjestämistä helpottaisi se, ettei varsinaisia pääkäsittelyistuntoja tarvitsisi järjestää. Tuomiot tehtäisiin asiakirjojen perusteella ja tämä mahdollistaisi aikaisempaa paremmin ajankäytön jakamisen kunkin jutun edellyttämällä tavalla. Yksinkertaisissa asioissa kirjallisella menettelyllä voidaan saavuttaa ajansäästöä, joka voidaan kohdentaa muihin vaativampiin asioihin. Tuomareiden osalta lisäksi etukäteisvalmistautuminen istuntopäivään näiltä osin poistuisi. Myös kärjäsihteerien osalta saavutettaisiin vastaavasti työn säästöä, kun heidän ei tarvitsisi enää osallistua näihin pääkäsittelyistuntoihin.

Uusi menettely johtaisi myös siihen, ettei lautamiehiä tarvittaisi niin usein kuin nykyisin. Kirjallinen menettely tapahtuisi yhden tuomarin toimesta kansliakäsittelyssä, eikä näissä asioissa ehdotuksen mukaan tarvittaisi lautamiehiä.

Tarkkojen arvioiden tekeminen siitä, kuinka suuri osuus kärjäoikeuksissa nykyisin käsiteltävistä rikosjutuista siirtyisi käsiteltäväksi kirjallisessa menettelyssä, on vaikeaa. Tilastokeskuksen tietojen mukaan kärjäoikeuksissa varsinaisessa oikeudenkäynnissä ratkaistiin vuonna 2001 yhteensä 69 800 rikosasiaa. Eniten rikosoikeudenkäyntejä aiheuttavat liikenne rikokset (24 191 asiaa), joita on siis yli kolmasosa kaikista varsinaisasioina käsitellyistä rikosasioista. Liikenne rikoksista lähes puolet (11 542 asiaa) koskivat törkeää rattijuopumusta. Toiseksi eniten, yli 27 prosenttia, oli omaisuusrikoksia (noin 19 000 asiaa).

Edellä mainitun vuonna 2000 julkaistun oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tekemän tutkimuksen mukaan tuolloin noin 22 prosenttia tutkimusaineiston kärjäoikeudessa ratkaistuista asioista ratkaistiin vastaajan poissaolosta huolimatta. Näissä tapauksissa on käytännössä tavallista, että vastaaja on esitutkinnassa tunnustanut rikosepäilyn ja näin

ollen ainakin nykyisin poissaolokäsittelyssä käsiteltävät asiat tulisivat käytännössä jatkossa suurimmalta osin ratkaistavaksi kirjallisessa menettelyssä.

Uuden kirjallisen menettelyn soveltamisala olisi periaatteessa laajempi kuin nykyisen poissaolokäsittelyn. Ilman vastaajan suostumusta pidettävässä poissaolokäsittelyssä voidaan tuomita enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen ja suostumukseen perustuvassa poissaolokäsittelyssä enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen. Uudessa kirjallisessa menettelyssä voitaisiin ehdotuksen mukaan tuomita vuoden vankeusrangaistus. Lisäksi uuden menettelyn käyttöä käytännössä laajentaisi sen yksinkertaisuus asianosaisten kannalta. Jos asianosaiset suostuisivat menettelyyn, heidän ei tarvitsisi saapua käräjäoikeuteen. Tämän voidaan arvioida edesauttavan asianosaisen suostumista uuteen menettelyyn.

Uudessa kansliakäsittelyssä käsiteltäväksi tulevien asioiden määrää on lopulta vaikea arvioida täsmällisesti, sillä ei voida tietää, kuinka moni vastaaja suostuu asiansa käsittelemiseen ilman pääkäsittelyä. Työryhmän tekemän varovaisen arvion mukaan ehkä 30-40 % käräjäoikeuksissa nyt käsiteltävistä rikosjutuista voisi tulla uuden menettelyn piiriin.

Mikäli 30-40 prosenttia rikosasioista käsitellään kirjallisessa menettelyssä tarkoittaa tämä nykyisillä juttumäärillä noin 21.000-28.000 jutun käsittelyä käräjäoikeudessa ilman pääkäsittelyä. Koska kirjalliseen menettelyyn soveltuvat jutut ovat yksinkertaisia, voidaan laskennallisesti olettaa, että tällaisia asioita voidaan normaalisti käsitellä keskimäärin kymmenen kappaletta yhtenä istuntopäivänä. Näin laskien tämä tarkoittaisi 2.100-2.800 istuntopäivän säästöä. Esimerkiksi syyttäjien osalta tästä seuraisi, että laskennallisesti koko maassa näin monta istuntopäivää voitaisiin käyttää muuhun työhön. Jos virkamiehellä on keskimäärin noin 220 työpäivää vuodessa, edellä sanotun laskelman mukaan istuntopäivistä säästyisi laskennallisesti 10-13 syyttäjän työpanos käytettäväksi muualla. Mikäli laskennassa istuntopäivää kohden lasketaan juttujen määräksi vain kahdeksan, syyttäjien työpanoksen säästö vastaisi 12-16 syyttäjän vuosittaista työmäärää. Tällaisessa syyttäjien työmäärän vähennyistä koskevassa laskelmassa ei olisi vielä otettu huomioon sitä, että nykyisin haastehakemuksen kirjoittamisen jälkeen syyttäjän on vielä ennen istuntopäivää perehdyttävä uudelleen juttuihin, jotta hän voi täysipainoisesti ajaa asioita käräjäoikeudessa. Tämä työvaihe jäisi kirjallisessa menettelyssä

käsiteltävissä asioissa pois. Jos oletetaan, että syyttäjä käyttäisi tähän etukäteisperehtymiseen noin neljänneksen työpäivästä istuntopäivää kohden, tältä osin säästö olisi laskutavasta riippuen siis 2½-4 henkilötyövuotta.

Lisäsäästöjä voisi syntyä myös muutoksenhakuvaiheessa, sillä kirjallisessa menettelyssä ratkaistavien asioiden osalta vastaajan muutoksenhaku voi käytännössä kohdistua vain rangaistuksen mittaamiseen ja näissä tilanteissa ei tavallisesti järjestetä pääkäsittelyä myöskään hovioikeudessa.

Kärjäsihteerien osalta työnsäästö vastaisi laskennallisesti määrältään karkeasti arvioiden ehkä puolta syyttäjien työnsäästöstä. Kärjäsihteereiltäkin säästyisi istuntoihin osallistumiseen kuuluva aika, mutta ei täysimääräisesti, koska kärjäsihteerit nykyisin tekevät pääkäsittelyn kuluessa sellaisia jutun ratkaisemiseen liittyviä jälkitöitä, jotka säilyvät myös kirjallisessa menettelyssä. Kirjallisen menettelyn johdosta istuntopöytäkirjojen pitämiseltä vältyttäisiin. Laskutavasta riippuen ja yllä sanottujen oletusten toteutuessa 5-8 kärjäsihteerihenkilötyövuotta vapautuisi muuhun työhön.

Tuomareiden ja tämän kaltaisia juttuja istuvien notaareiden tai kärjäviskaalien työnsäästö olisi vähäisempää ja vielä vaikeammin arvioitavissa. Joka tapauksessa myös heidän osaltaan säästöä syntyisi siitä, ettei istuntoon tarvitsisi käyttää aikaa ja pääkäsittelyjuttuihin etukäteisperehtyminen jäisi pois. Notaareilla tähän etukäteisperehtymiseen samoin kuin istuntojen läpiviemiseen menee luonnollisesti enemmän aikaa kuin ammatituomarilla. Karkean arvion mukaan kokonaistyönsäästö myös tässä ryhmässä voisi olla noin puolet siitä, mitä syyttäjillä on. Tämä tarkoittaisi siis laskutavasta riippuen 5-8 henkilötyövuotta.

Lautamiesten käyttötarve vähenisi uuden kirjallisen menettelyn käyttöönottamisen myötä. Nykyisin rikosasiassa kärjäoikeus on toimivaltainen yksin puheenjohtajan kokoonpanossa ja siis ilman lautakuntaa, jos syytteessä tarkoitettusta rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi kuusi kuukautta. Tällöin rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakko. Kirjallisen menettelyn käyttöala olisi periaatteessa huomattavasti suurempi kuin nykyisen yhden tuomarin istunnon käyttöala. Toisaalta uuden menettelyn käyttöalaa rajoittaisi se, että vastaajan ja asianomista-

jan tulisi suostua menettelyn käyttöön. Kuitenkin osa nykyisin lautakuntakokoonpanossa käsiteltävistä asioista siirtyisi käsiteltäväksi kirjallisessa menettelyssä ilman lautakuntaa.

Kirjallista menettelyä käytettäessä tuomioistuinten istuntosalikapasiteettia säästyisi vastaavasti laskennallisesti laskutavasta riippuen 2.100-3.500 istuntopäivän verran kokonaan tilannetta arvioitaessa. Tämä helpottaisi muiden juttujen käsittelymahdollisuuksia ja aikatauluista sopimista.

4.2. Muut ehdotukset

Myös muilla ehdotetuilla muutoksilla olisi vaikutuksia oikeudenkäynneistä aiheutuvien kustannusten vähentymiseen. Pääkäsittelyn järjestämiseen liittyvien uudistusten seurauksena pääkäsittelyjen peruutusten haitat vähenisivät. Ensisijassa nämä säästöt tulisivat oikeudenkäyntiin osallistuville ja siellä kuultaville henkilöille. Uusien säännösten soveltaminen johtaisi siihen, ettei oikeudenkäynnissä todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden enää tarvitsi pääsäännön mukaan saapua jutun jatkokäsittelyyn, mikäli oikeudenkäyntiin haastettu vastaaja olisi pääkäsittelystä poissa ilman laillista syytä. Todistelutarkoituksessa kutsutut henkilöt kuultaisiin heti. Tämä vähentäisi näille henkilöille aiheutuvaa vaivaa ja kustannuksia.

Esityksessä ehdotetaan asianomistajalle määrättävää oikeudenkäyntiavustajaa koskevan säännöksen soveltamisalan laajentamista. Asianomistajalle voitaisiin määrätä oikeudenkäyntiavustaja henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvassa rikosasiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet tai muut seikat huomioon ottaen olisi pidettävä perusteltuna. Voimassa olevan lain mukaan oikeudenkäyntiavustaja määrätään vain sellaiselle väkivaltarikoksen uhrille, jolla on läheinen suhde epäiltyyn. Lisäksi oikeudenkäyntiavustaja voidaan nykyään määrätä seksuaalirikoksen uhrille. Asianomistajan asemaa ehdotetaan parannettavaksi myös siten, että asianomistajalle voitaisiin jatkossa määrätä sekä oikeudenkäyntiavustaja että tukihenkilö. Tukihenkilön määräämisestä aiheutuvat kustannukset kuitenkin vähentyisivät, koska tukihenkilölle ei enää maksettaisi oikeusapulain mukaisen avustajan palkkiota vastaavaa korvausta vaan todistajanpalkkiota vastaava korvaus. Lisäksi tässä esityksessä ehdotetut muutokset toteutuessaan vähentävät istutuskäsittelyjen peruuntumisia ja siten myös

valtion varoista oikeudenkäyntiavustajille maksettavista palkkioista aiheutuvia kustannuksia. Näin ollen asianomistajan aseman parantamiseksi tehdyistä ehdotuksista aiheutuvat lisäkustannukset voitaisiin kattaa syntyvillä säästöillä.

Ehdotuksessa ehdotetaan sitä, että videokokouksen käyttöä voitaisiin rikosprosessissa edelleen laajentaa. Näin ollen ehdotus on jatkoa tämänsuuntaisen lainsäädännön lisäämiselle tuomioistuimessa. Ehdotetun lainsäädännön hyväksyminen ei sellaisenaan merkitse sitä, että jokaiseen käräjäoikeuteen olisi heti hankittava tai vuokrattava kyseiset laitteet. Näin ollen lakiehdotuksesta ei aiheudu suoranaisia kustannuksia tältä osin. Kuitenkin jotta ehdotettuja mahdollisuuksia voitaisiin myös tosiasiasa hyödyntää, edellyttäisi se tähän tarkoitettujen laitteiden hankkimista tuomioistuimiin. Viestintävälineiden hankkiminen voi kuitenkin tapahtua vähitellen tai tuomioistuimien normaalien hankintojen yhteydessä. Laitteiden hankkimista puoltaa myös se, että niiden hankkimisen jälkeen oikeudenkäynteihin liittyvät muut kustannukset vähenevät.

Erityisesti vangitsemisoikeudenkäyntien pitäminen videokokouksena säästäisi kustannuksia, koska se vähentäisi vartioituja kuljetuksia vankilan ja tuomioistuimen välillä. Lisäksi vangitsemisoikeudenkäyntien järjestäminen videokokouksena parantaisi turvallisuutta.

5. Asian valmistelu

Uusi rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely tuli alioikeuksissa voimaan 1.10.1997. Jo lain valmisteluvaiheessa pidettiin tärkeänä, että uudistuksen toteutumista seurataan tarkasti. Eduskunnan lakivaliokunta totesi lakeja säädettäessä, että sitä, kuinka uudistus toimii käytännössä, ei voida varmuudella tietää. Sen vuoksi lakivaliokunta korosti, että uudistuksen käynnistymistä ja toteutumista on seurattava tarkkaan ja, mikäli aihetta ilmenisi, on välittömästi ryhdyttävä toimiin säännösten korjaamiseksi (LaVM 9/1997 vp - HE 82/1995 vp, s. 16).

Oikeusministeriö asetti 22 päivänä toukokuuta 2001 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin selvittää rikosprosessiuudistuksen seurannassa esillä olleet käytännön epäkohdat siltä osin kuin niissä on kysymys sellaisista asioista, joihin voidaan tehokkaasti lain-

säännöksiin vaikuttaa. Työryhmään kutsuttiin edustajat käräjäoikeuksista, syyttäjistöstä, asianajajakunnasta, poliisista sekä oikeusministeriöstä.

Tähän loppumietintöön sisältyvät ehdotukset on valmisteltu mainitussa työryhmässä.

6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Tässä esityksessä ehdotetut pakkokeinolain säännöksiä muutokset koskevat näitä säännöksiä siinä muodossa kuin ne tulevat voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004 (646/2003).

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

1 luku. Syyteoikeudesta

1 §. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimella on oikeus tuomita omasta aloitteestaan rangaistus oikeudenkäyntiä koskevasta rikkomuksesta. Tämä säännös ehdotetaan kumottavaksi, koska se tulee ehdotettujen muutosten takia tarpeettomaksi. Ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:n mukaan oikeudenkäynnin häiritseminen ei olisi enää erikseen kriminalisoitu teko eikä siitä tuomittaisi rikosoikeudelliseen rangaistukseen vaan ainoastaan kurinpitoseuraamukseen. Muut rangaistussäännökset sellaisista oikeudenkäyntiä koskevista rikkomuksista, joista tuomioistuimella on oikeus tuomita rangaistus omasta aloitteestaan, ehdotetaan vanhentuneina kumottaviksi. Tällaisia ovat oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 14-16 §:n ja 29 luvun rangaistussäännökset.

Edelleenkin on selvää, että tuomioistuimen on omasta aloitteestaan ilman nimenomaista vaatimustakin tuomittava esimerkiksi asettamansa uhkasakko, jos uhkasakon edellytykset muutoin ovat olemassa. Samoin tuomioistuimen on viran puolesta ja omasta aloitteestaan käytettävä tässä ehdotuksessa ehdotettuja oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:n mukaisia kurinpitokeinoja. Nämä seuraamukset eivät kuitenkaan olisi enää rikosoikeudellisia, eivätkä ne siten merkitsisi poikkeusta ROL 1 luvun 1 §:n 1 momentin säännöksestä, jonka mukaan rikosasiaa ei oteta tuomioistuimessa tutkittavaksi, ellei syytettä rikoksesta ole nostanut se, jolla on siihen lain mukaan oikeus.

2 luku. Asianosaisen avustamisesta

1 a §. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 kohta, jonka nojalla tuomioistuin voisi määrätä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen asianomistajalle oi-

keudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia virallisen syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten. Lisäksi edellytettäisiin, että oikeudenkäyntiavustajan määrääminen olisi rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen perusteltua. Tuomioistuimen tulisi tapauskohtaisen kokonaisuarkinnon perusteella arvioida, olisiko oikeudenkäyntiavustajan määrääminen kysymyksessä olevassa tapauksessa perusteltua. Mitä vakavammasta rikoksesta olisi kysymys, sitä perustellumpaa oikeudenkäyntiavustajan määrääminen olisi. Oikeudenkäyntiavustajaa ei tulisi määrätä, jos kysymys olisi vähäisestä rikoksesta. Oikeudenkäyntiavustajan määräämisessä otettaisiin huomioon myös asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet, kuten rikoksen hänelle aiheuttamat seuraukset. Myös asianomistajan ikä, terveys ja suhde epäiltyyn henkilöön voitaisiin ottaa harkinnassa huomioon.

Tämä asianomistajalle määrättävää oikeudenkäyntiavustajaa koskevan säännöksen soveltamisalan laajentaminen tarkoittaisi väkivaltarikosten osalta sitä, että oikeudenkäyntiavustajan määrääminen ei enää rajoittuisi niihin tapauksiin, joissa avustajan määräämistä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Väkivaltarikoksen uhri voi myös muusta syystä kuin hänen ja epäillyn välisen läheisen suhteen vuoksi olla tavallista heikommissa asemassa. Tämän vuoksi oikeudenkäyntiavustaja määrättäisiin 3 kohdan nojalla myös niille väkivaltarikosten uhreille, joilla henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tai olosuhteidensa vuoksi tai muun vastaavan syyn takia olisi erityinen tarve oikeudenkäyntiavustajan saamiseen.

3 §. Pykälä koskee edellytyksiä määrätä asianomistajalle tukihenkilö. Pykälästä ehdotetaan poistettavaksi edellytys siitä, että tukihenkilö voidaan määrätä vain asianomistajalle, joka ei esitä oikeudenkäynnissä vaatimuksia. Tukihenkilö voitaisiin siten määrätä 1 a §:ssä tarkoitetun rikoksen asianomistajalle, jota kuullaan oikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti, riippumatta siitä, esittääkö hän oikeudenkäynnissä vaatimuksia vai ei. Tällöin 1 a §:ssä tarkoitetun asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus poistuisi. Edellytysten täytyessä asianomistajalle voitaisiin määrätä sekä tukihenkilö että oikeudenkäyntiavustaja. Koska 1 a §:ään ehdotetaan otettavaksi uusi 3 kohta, voitaisiin myös tukihenkilö määrätä henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuvan rikoksen asianomistajalle, jos se rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtai-

set olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen olisi perusteltua. Tukihenkilön määräämisessä asianomistajan omalle pyynnölle saada tukihenkilö olisi annettava suuri merkitys.

10 §. Pykälän *1 momenttia* ehdotetaan muutettavaksi tukihenkilölle maksettavan palkkion ja korvauksen osalta siten, että oikeusapulain mukaisen oikeudellisesta avusta maksettavan palkkion ja korvauksen sijasta tukihenkilölle maksettaisiin valtion varoista korvausta samojen säännösten mukaan kuin todistajalle. Tukihenkilöllä olisi siten oikeus saada valtion varoista päivärahaa, korvausta ansionmenetyksestä sekä matkakuluista.

3 luku. Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta

10 §. Pykälässä säädetään tilaisuuden varaamisesta asianomistajalle tai jollekin muulle, jolla on siihen oikeus, toimittaa kirjallisena tuomioistuimelle yksityisoikeudellinen vaatimuksensa ja niiden perusteet. Säännös koskee asianomistajaa ja muuta henkilöä, joka on ilmoittanut haluavansa itse esittää vaatimuksensa tai jonka vaatimuksia syyttäjä ei aja. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi *2 momentti*, jossa säädettäisiin mahdollisuudesta puhelimitse tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen kehottaa asianomistajaa tai muuta henkilöä toimittamaan vaatimuksensa tuomioistuimeen. Vaatimusten toimittamistapa muotoiltaisiin tekniikkaneutraalisti. Muu soveltuva tiedonvälitystapa voisi olla esimerkiksi sähköposti, mutta se käsittäisi olemassa olevien tapojen lisäksi mahdolliset tekniikan kehityksen mukanaan tuomat uudet kommunikointimuodot.

Puhelimitse tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen annetun kehotuksen noudattamatta jättämiselle ei ehdotuksen mukaan asetettaisi uhkaa, koska puhelimitse annetun kehotuksen sisällöstä voi syntyä helpommin epäselvyyttä ja tulkintaerimielisyyksiä ja se on jälkeempään vaikeammin todennettavissa. Toisin kuin 1 momentin mukaisen kehotuksen noudattamatta jättäminen, puhelimitse annetun kehotuksen noudattamatta jättäminen ei voisi johtaa myöhemmin tehdyn vaatimuksen tutkimatta jättämiseen rikosasian käsittelyn yhteydessä. Kun asianomistajaa olisi ehdotetun 2 momentin mukaisesti kehotettu toimittamaan vaatimuksensa tuomioistuimeen, häntä ei tarvitsisi enää kehottaa vaatimusten toimittamiseen 1 momentin mukaisesti, vaikkei hän vaatimuksia toimittaisikaan. Tällaista asianomistajaa ei myöskään erikseen enää kutsuttaisi pääkäsittelyyn. Asianomistaja, joka ei toimita vaatimuksiaan oikeudelle tai saavu pääkäsittelyyn

ja jonka vaatimuksia myöskään syyttäjä ei aja, voi halutessaan ajaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia vastaajaa vastaan eri kanteella.

Asianomistaja tai muu henkilö voisi vastaavasti tuomioistuimen pyynnöstä toimittaa vaatimuksensa ja niiden perusteet tuomioistuimeen puhelimitse tai muulla soveltuvalla tavalla. Jos vaatimukset ja niiden perusteet jäisivät suullisesti ilmoitettuina epäselviksi tai jos niihin muutoin liittyisi tulkintaongelmia, asianomistajaa voitaisiin pyytää toimitamaan tuomioistuimeen vahvistus vaatimuksistaan ja niiden perusteista kirjalliseksi saatettavissa olevassa muodossa.

Pykälän nykyinen 2 momentti vaatimuksen tutkimisesta rikosasian yhteydessä vaatimuksen tekijän poissaolosta huolimatta ehdotetaan siirrettäväksi *3 momentiksi*. Siihen lisättäisiin myös viittaus ehdotettuun 2 momenttiin.

5 luku. Syytteen vireillepanosta

8 §. Nykyinen pykälän 3 momentti koskee vastaajan haastamista hänet tavattaessa niin sanotusti tien päältä. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa se, että poliisi voi tavatessaan etsintäkuulutetun haastaa hänet siten, ettei koko haastehakemusta anneta vastaajalle tiedoksi. Vastaajalle annetaan tällöin tiedoksi vain haaste ja hänelle ilmoitetaan tietyt lainkohdassa tarkemmin sanotut seikat haastehakemuksesta. Momentti lisättiin kyseiseen pykälään lakivaliokunnan ehdotuksesta eduskuntakäsittelyn aikana (LaVM 9/1997 vp, s. 18).

Nykyinen säännös edellyttää, että tällaisen haastamisen jälkeen haastehakemus ja 3 luvun 10 §:ssä tarkoitettu vaatimus on viipymättä lähetettävä vastaajalle postitse niin hyvissä ajoin, että hänellä on riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen asian käsittelyä oikeudessa.

Etsintäkuulutettujen henkilöiden kohdalla on kuitenkin usein tilanne se, ettei haastettavalla henkilöllä ole lainkaan vakituista tai muutakaan postiosoitetta, johon hän voisi pyytää asiakirjat lähettämään. Käytännössä tällaisessa tilanteessa on saatettu menetellä niin, että haastetulle on ilmoitettu, mistä asiakirjat ovat saatavissa. Ehdotuksena on, että lainkohtaan lisättäisiin nimenomainen maininta sen tilanteen varalta, ettei vastaajalla ole

postiosoitetta. Lainkohdan 3 momentin loppuun ehdotetaan lisättäväksi, että jollei vastaajalla ole postiosoitetta, vastaajalle olisi haastamisen yhteydessä ilmoitettava, minkä tuomioistuimen kansliasta aineisto on saatavana. Käytännössä aineisto olisi saatavana asiaa käsittelevän käräjäoikeuden kansliasta.

10 a §. Myös rikosasioissa valmisteluistunto on joskus tarkoituksenmukaisinta pitää puhelimitse tai videoneuvotteluna. Ehdotetussa uudessa 10 a §:ssä olisi tästä säännökset. Ehdotuksen mukaan valmisteluistunto voitaisiin pitää myös puhelimitse tai käyttäen muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puheysteys keskenään, jos se olisi istunnossa käsiteltävien kysymysten laatu ja laajuus huomioon ottaen tarkoituksenmukaista.

Puhelimitse tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen järjestettävä istunto ei tarjoa samanlaisia edellytyksiä asian perusteelliselle käsittelylle kuin varsinainen tuomioistuimessa tapahtuva istuntokäsittely. Tämä johtuu erityisesti siitä, että oikeudenkäyntiin osallisten ollessa henkilökohtaisesti istunnossa läsnä heidän välisensä keskustelu on luontevammin ja jäsenyneeemmin järjestettävissä. Tällöin on myös paremmat mahdollisuudet kysymyksittäin etenevään keskusteluun ja tuomioistuimen aktiiviseen prosessinjohtoon sekä esimerkiksi asiassa tarjottavan todistelun tarpeellisuuden selvittämiseen. Mahdollisuus istuntokäsittelyyn teknisiä tiedonvälitystapoja hyväksi käyttäen tulee siksi rajoittua tilanteisiin, joissa tällaista menettelyä voidaan pitää olosuhteet huomioon ottaen sopivana.

Säännöksen soveltamisen edellytyksenä tämän vuoksi olisi, että valmisteluistunnon pitäminen puhelinta tai muuta vastaavaa tiedonvälitystapaa käyttäen on istunnossa käsiteltävien asioiden laatu ja laajuus huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Tarkoituksenmukaisuutta tulisi arvioida valmistelun tavoitteiden toteutumisen kannalta. Tämä merkitsee sitä, että istuntoa ei voitaisi pitää puhelimitse esimerkiksi silloin, kun voidaan olettaa, että valmistelun tavoitteet on tehokkaammin saavutettavissa varsinaisessa istuntokäsittelyssä. Jos valmisteluistunnossa käsiteltävät kysymykset sitä vastoin voidaan yhtä lailla selvittää puhelinneuvottelussa, varsinaisen istunnon järjestäminen ei ole siitä aiheutuvat suuremmat kustannukset huomioon ottaen tarkoituksenmukaista.

Tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa huomioon tulisi säännöksen mukaan ottaa istunnossa käsiteltävien asioiden laatu ja laajuus. Tämä merkitsisi ensinnäkin sitä, että varsinainen istunto tulisi järjestää, jos käsiteltävät kysymykset ovat laadultaan sellaisia, että asianosaisten henkilökohtainen läsnäolo on perusteltua. Asian laajuus puolestaan vaikuttaisi harkinnassa niin, että jos valmisteluistunto vaatii asian laajempaa käsittelyä, puhelinneuvottelua ei voida pitää soveliaana keinona. Monimutkaisemmissakin asioissa valmisteluistunnon järjestäminen puhelinneuvotteluna voi olla perusteltua rajattujen avoimeksi jääneiden kysymysten selvittämiseksi. Puhelimitse pidettävä valmisteluistunto onkin usein käyttökelpoinen tapa täydentää asianosaisten kirjallisia esityksiä. Harkittaessa asian soveltuvuutta laatunsa ja laajuutensa puolesta valmisteltavaksi puhelimitse asianosaisten käsityksille tulee luonnollisesti antaa painoarvoa. Asianosaisten katsoessa puhelimen käytön valmisteluistunnossa soveliaaksi, tuomioistuimen tulee vain harvoin kutsua asianosaiset oikeudenkäyntikuluja kasvattavaan, varsinaiseen valmisteluistuntoon.

Koska lainkohdassa on kysymys istunnon järjestämisestä puhelimitse tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen, esimerkiksi puhelinkeskustelu on kontradiktorisen periaatteen mukaisesti järjestettävä niin, että kaikki istuntoon osallistuvat voivat samanaikaisesti osallistua keskusteluun ja myös kuulla, mitä istunnossa kulloinkin lausutaan. Puhelimen hyväksikäyttö siten merkitsee niin sanotun puhelinkokouksen järjestämistä. Asianosaisten tasapuolinen kohtelu oikeudenkäynnissä edellyttää lisäksi sitä, että istuntoon osallistumisen ulkoiset puitteet ovat kaikkien asianosaisten osalta mahdollisimman samankaltaiset. Tästä johtuen yleensä vain osaa asianosaisista ei tulisi kytkeä puhelintai muun kysymykseen tulevan yhteyden kautta tuomioistuimessa tapahtuvaan valmisteluistuntoon, johon muut asianosaiset osallistuisivat henkilökohtaisesti. Poikkeuksellisesti tämä voisi tulla kysymykseen tilanteessa, jossa esimerkiksi kaukana olevaa asianosaista kuullaan puhelimesta ja toinen asianosainen on saapuvilla.

Säännöksen mukaan valmisteluistunto voitaisiin laissa mainituin edellytyksin pitää paitisi puhelinkokouksena myös muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen. Tämän maininnan tarkoituksena on ennakkollisesti ottaa huomioon tuomioistuimissakin tulevaisuudessa tapahtuva tekninen kehitys niin, ettei lakia tarvitsisi aina uuden soveltuvan tiedonvälitystavan mahdollistuessa tältä osin muuttaa. Myös muun soveltuvan tiedonvälitystavan tulisi täyttää edellä mainitut vaatimukset kaikkien asianosaisten yhtäaikaista

mahdollisuudesta samantarvoisesti osallistua istuntoon. Tällainen käyttöön otettava keino valmisteluistunnon järjestämiseksi voisi olla esimerkiksi videokonferenssi. Jos videokonferenssien järjestäminen tulevaisuudessa yleistyy ja halpenee, voidaan yhä suurempi osa valmisteluistunnoista pitää tällä tavoin. Valmisteluistunto videokonferenssina on puhelinneuvotteluun verrattuna selvästi lähempänä normaalia tuomioistuimessa järjestettävää istuntoa, joten videoneuvottelumahdollisuuksien tullessa laajemmin käyttöön niiden juttujen määrä, joiden laatu ja laajuus huomioon ottaen tämän istuntomuodon käyttäminen on tarkoituksenmukaista, tulee kasvamaan.

Koska kysymys on suullisen istunnon järjestämisestä, kysymykseen tulevalta tiedonvälitystavalta olisi edellytettävä vähintäänkin puheyhteyden aikaansaamista istuntoon osallistuvien välillä, jotta sitä voitaisiin pitää lainkohdassa tarkoitettulla tavalla soveltuvana istunnon järjestämiseen. Siten kyseeseen ei voisi tulla sähköinen asiointi tuomioistuimen ja asianosaisten välillä esimerkiksi sähköpostin tai Internet-yhteyden välityksellä. Nykyisen teknologian osalta lähinnä kysymykseen voisi siis tulla valmisteluistunnon järjestäminen videokokouksena heti siinä vaiheessa, kun tuomioistuinten ja lisäksi asianosaisten tai asiamiesten käyttöön saadaan tekniset valmiudet tällaisen yhteyden järjestämiseksi.

Lainkohdan sanamuodon mukaan asianosaisten etukäteissuostumusta lainkohdassa tarkoitettulla tavalla järjestettävään istuntoon ei vaadittaisi. Selvää kuitenkin on, että valmisteluistunnon järjestäminen puhelinkokouksena tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen käytännössä edellyttää asianosaisten myötävaikutusta tällaisen järjestelyn toteutukseen johtuen jo pelkästään siitä, että asianosaista ei voida velvoittaa esimerkiksi vastaamaan puhelimeen tai jatkamaan aloittamaansa puhelinkeskustelua.

Ehdotus vastaisi pitkälle riita-asioiden valmistelua koskevaa vastaavaa säännöstä OK 5 luvun 15 d §:ssä (768/2002).

13 §. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin pääkäsitteilyn pitämisen määräajasta enää vain tilanteessa, jossa vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä. Säännös vastaisi näiltä osin nykyistä 1 momenttia.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin pääkäsittelyn toimittamisen määräajasta silloin, jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty kuutta kuukautta ankarampi vankeusrangaistus. Yleisperusteluissa mainituista syistä pääkäsittelyn toimittamisen määräaika ehdotetaan pidentäväksi kahdesta viikosta 30 päivään rikosasian vireilletulosta. Jos alle 18-vuotias vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, sovellettaisiin 1 momentissa säädettyä kahden viikon määräaika.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi myös erityinen säännös siitä, että jouduttaessa peruuttamaan pääkäsittely, uusi pääkäsittely olisi pidettävä 30 päivän kuluessa siitä päivästä, jolloin pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa. Säännös varmistaisi sen, että asia olisi edelleen käsiteltävä kiireellisenä, vaikka pääkäsittely jouduttaisiin ensimmäisellä kerralla tai myöhemmin peruuttamaan.

Koska voimassa oleva 1 momentti ehdotetaan jaettavaksi 1 ja 2 momentiksi, voimassa olevan 2 momentin säännös mahdollisuudesta määrätä pääkäsittelyn määräaika pidemmäksi ehdotetaan siirrettäväksi 3 momentiksi. Tärkeän syyn vaatiessa määräaika voitaisiin määrätä pidemmäksi sekä 1 että 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Koska alle 18-vuotiaiden vastaajien rikosasioihin sovellettavaa määräaika pääkäsittelyn toimittamiselle pidennettäisiin, edellytykset keskitetyn pääkäsittelyn toimittamiselle olisivat nykyistä useammin olemassa. Sen vuoksi 3 momentin poikkeussäännös tulisi sovellettavaksi nykyistä harvemmin.

15 §. Pykälän 1 momentissa ehdotetaan tarkennettavaksi, keitä asianosaisia on istuntoon kutsuttava. Valmisteluistuntoon tulee kutsua voimassa olevan lain mukaan ainoastaan ne asianosaiset, joiden läsnäoloa pidetään tarpeellisena. Tältä osin ei ehdoteta muutoksia. Pääkäsittelyyn on kutsuttava kaikki ne asianosaiset, joiden tulee voida käyttää asiassa puhevaltaa. Syyttäjän, vastaajan ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun nojalla määrätyn oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön kohdalla ei sääntelyä ehdoteta muutettavaksi.

Istuntoon on ensinnäkin kutsuttava sellainen asianomistaja, joka on tuomioistuimelle ilmoittanut 3 luvun 10 §:ssä säädetyssä menettelyssä esittävänsä asiassa yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Ehdotettu menettely vastaa nykykäytäntöä. Asianomistaja kutsu-

taan tällöin tuomioistuimeen itse tai asiamiehen edustamana. Asianomistajalle ilmoitetaan, että yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan tutkia rikosasian yhteydessä vaatimuksen tekijän poissaolosta huolimatta.

Jos asianomistaja on esittänyt asiassa rangaistus vaatimuksen, jota virallinen syyttäjä ei aja, on tällainenkin asianomistaja kutsuttava istuntoon. Asianomistaja kutsutaan tällöin itse tai asiamiehen edustamana. Myös sellainen asianomistaja, joka on ilmoittanut vetoavansa syyttäjän esittämän syytteen tueksi sellaisiin seikkoihin, joihin syyttäjä ei ole vedonnut, on kutsuttava istuntoon. Asianomistajan rangaistusvaatimuksia ei pääkäsiteltyssä tutkita, jos asianomistaja ei itse tai asiamiehen edustamana saavu istuntoon. Tältä osin rangaistusvaatimus poikkeaa yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta.

Ehdotettu säännös merkitsee sitä, että asianomistajaa, joka ei tuomioistuimen 3 luvun 10 §:n nojalla varaamasta tilaisuudesta huolimatta esitä asiassa mitään vaatimuksia, ei kutsuta istuntoon. Tällaiselle asianomistajalle ei ole myöskään tarvetta lähettää mitään ilmoitusta asian käsittelemisestä. Asianomistaja voi halutessaan siten pysyä oikeudenkäynnin ulkopuolella. Tuomioistuimen ei tarvitse tällaista passiivista asianomistajaa kutsua istuntoon.

Selvyyden vuoksi todettakoon, että jos asianomistaja on ilmoittanut vain yhtyvänsä virallisen syyttäjän rangaistusvaatimukseen, asianomistajaa ei kutsuta asianosaisena tuomioistuimeen. Syyttäjähän ajaa rangaistusvaatimusta tosiasiallisesti syytteeseen yhtyneen asianomistajan kannan mukaisesti. Tällainen asianomistaja voidaan sen sijaan kutsua todistelutarkoituksessa tuomioistuimeen henkilökohtaisesti asian selvittämistä varten.

5 a luku. Asian ratkaiseminen pääkäsitteilyä toimittamatta

Yleistä. ROL:n systematiikka näyttää mahdollistavan lakiteknisesti melko yksinkertaisella tavalla sen, että uudeksi oikeudenkäynnin muodoksi lisättäisiin kokonaan kirjallisesti käytävä menettely. Kun ehdotettavissa pykälissä säädettäisiin, että asian ratkaiseminen tässä uudenaikaisessa menettelyssä tapahtuu pääkäsitteilyä toimittamatta, olisi selvää, ettei pääkäsitteilyä koskevia säännöksiä tarvitsisi soveltaa. Toisaalta kaikki muut ROL:n pykälät, jotka eivät liity pääkäsitteilyyn, voisivat olla ennallaan. Kirjallisen me-

nettelyn säätäminen mahdolliseksi voidaan toteuttaa varsin vähillä lainmuutoksilla, koska ROL:ssa on hyvin tarkasti säännelty erikseen pääkäsitteystä ja näiden säännösten soveltamista ei siis nyt uudessa menettelyssä tarvittaisi. Ainoastaan sellaisia uusia säännöksiä tarvittaisiin, jotka liittyvät nimenomaan uuden menettelyn omiin piirteisiin. Uuden kirjallisen menettelyn lakitekneiseksi toteuttamistavaksi esitetään, että kirjoitetaan uusi 5 a luku ROL:iin, jossa säänneltäisiin asian ratkaisemisesta pääkäsitteystä toimittamatta. Luku sijaitisi siis juuri ennen nykyistä pääkäsitteystä koskevaa 6 lukua. Luvun nimi olisi ”asian ratkaiseminen pääkäsitteystä toimittamatta”.

Tämän mukaisesti ehdotuksesta seuraisi, että muilta osin kirjallisen menettelyn yhteydessä noudatettaisiin ROL:n ja oikeudenkäymiskaaren säännöksiä samalla tavalla kuin muissakin asioissa. Tästä olisi selvyuden vuoksi säännös ehdotetun uuden luvun 7 §:ssä. Esimerkiksi muutoksenhaussa noudatettaisiin normaaleja säännöksiä valituksesta käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen.

Edellytykset

1 §. Pykälässä säädettäisiin uuden yksinomaan kirjalliseen aineistoon perustuvan menettelyn käyttämisen edellytyksistä. Kirjallinen menettely tarkoittaisi sitä, ettei asiassa järjestettäisi lainkaan pääkäsitteystä. Asianosaisten toimitettua käräjäoikeudelle kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston käräjäoikeus siirtyisi heti asian ratkaisuvaiheeseen ja suullinen pääkäsitteystä jäisi omana menettelyvaiheenaan pois. Muilta osin käräjäoikeusmenettely vastaisi nykyistä prosessia. Kysymys olisi siitä, että asia ratkaistaisiin käräjäoikeudelle toimitettujen esitutkintapöytäkirjan ja muun asiakirja-aineiston perusteella. Kirjallisen menettelyn käyttäminen ei olisi koskaan pakollista, vaan tuomioistuimella olisi harkintavaltaa sen käyttämisessä.

Uuden kirjallisen menettelyn käyttöalaa ehdotetaan rajoitettavaksi siten, ettei törkeimpiä rikoksia voitaisi käsitellä tässä menettelyssä. Sen sijaan lievemmät ja tavanomaiset rikokset voitaisiin muiden edellytysten täytyessä käsitellä ilman pääkäsitteystä. Ehdotetun pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan edellytyksenä menettelyn käyttämiselle olisi, ettei mistään syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa olisi säädetty (*in abstracto*) ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Ehdotettu muotoilu tarkoittaisi muun ohella sitä, että menettelyssä voitaisiin käsitellä myös sellaisia rikosasioita, joissa syyte koskee useampaa tekoa ja rikoslain (39/1889) 7 luvun 2 §:n mukaisesti laskettava yhteisen rangaistuksen enimmäisaika olisi enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta. Yksittäisen rikoksen kohdalla ratkaisevaa olisi se tapaukseen soveltuvan rangaistussäännöksen rangaistusasteikko, jota tekoon syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on sovellettava. Sen sijaan rangaistuksen yleiset vähentämisperusteet, kuten vähentynyt syyntakeisuus, eivät vaikuttaisi asiaan.

Menettelyn käyttöalaa rajoitettaisiin tässä suhteessa myös siten, ettei siinä voitaisi ehdotuksen 2 momentin mukaan (*in concreto*) tuomita yhtä vuotta pidempää vankeusrangaistusta. Jos joku tuomittaisiin samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen yhteisen vankeusrangaistuksen määrä ei saisi ylittää yhtä vuotta. Toisin sanoen tuomittavaa rangaistusta koskeva enimmäismäärä 2 momentissa tarkoittaisi usean rikoksen tilanteessa tuossa yhteydessä tuomittavaa yhtenäisrangaistuksen kokonaismäärää. Mahdollista olisi myös se, että vastaaja tuomittaisiin vankeusrangaistuksen ohella myös sakkorangaistukseen. Samoin vankeusrangaistukseen tuomittu voitaisiin edellytysten muuten täytyessä määrätä kirjallisessa menettelyssä yhdyskuntapalveluun. Vastaavasti rikoksesta johtuvien muiden julkisoikeudellisten seuraamusten kuten nettämisseuraamuksen määräämiselle ei olisi ehdotuksen mukaan mitään määrällisiä tai laadullisia rajoituksia. Myöskään asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten tutkimisen suhteen ei ehdotuksen mukaan olisi mitään rajoituksia.

Jo nyt voimassa olevassa laissa ROL 8 luvun 12 § mahdollistaa kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen tuomitsemisen vastaajan poissaolosta huolimatta hänen suostumuksellaan. Koska uuden menettelyn soveltamisala ehdotetaan rajoitettavaksi vain tunnistettuihin tekoihin, uuden menettelyn soveltamisala voisi olla tässä suhteessa laajempi. Ehdotus on, että menettelyssä tuomittava rangaistusmaksimi olisi 1 vuoden vankeusrangaistus. Vankeusrangaistus voisi olla myös ehdoton. Vastaavasti nykyiseen ROL 8 luvun 11 pykälään sisältyvä rajoitus enintään 10 000 euron menettämisseuraamuksen tuomitsemisesta ei olisi tarpeen vastaajan suostumukseen perustuvassa menettelyssä. Ehdotuksen mukaan menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen ei asetettaisi euromääriä tai muutakaan kattoa.

Soveltamisalaa tulisi sen sijaan rajoittaa myös siten, ettei näytöltään epäselviä juttuja voitaisi käsitellä yksinomaan kirjallisesti. Suullinen oikeudenkäyntitilaisuus antaa tuomioistuimelle parhaat edellytykset esitettävän näytön arviointiin, joten kiistettyjä tekoja ei ehdotuksen mukaan voitaisi käsitellä käräjäoikeudessa ilman pääkäsittelyä. Ehdotuksen *1 momentin 2 kohdan* mukaan menettelyn soveltamisen edellytyksenä olisi, että vastaaja tunnustaa syytteessä kuvatun teon ja suostuu asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä.

Tämä edellytys siis sisältäisi kaksi seikkaa. Vastaajan olisi ensinnäkin tunnustettava syytteessä kuvattu teko. Tunnustaminen tarkoittaisi sitä, että vastaaja ilmoittaisi menettelleensä syytteessä kuvatulla tavalla. Kirjallisen menettelyn edellytyksenä ei siten olisi se, että vastaaja olisi myös yhtä mieltä syytteessä esitetystä teon oikeudellisesta arviosta. Vastaaja voisi siis esimerkiksi kyllä tunnustaa anastaneensa tavaraa syytteessä kuvatulla tavalla, mutta olla sitä mieltä, että koska rikosta olisi pidettävä vähäisenä, hänet tulisi tuomita varkauden sijasta näpistyksestä. Tällainen erimielisyys syyttäjän ja vastaajan välillä teon oikeudellisesta arvioinnista ei vielä sellaisenaan siirtäisi asiaa uuden menettelyn soveltamisalan ulkopuolelle.

Toiseksi vastaajan olisi suostuttava asian käsittelemiseen ilman pääkäsittelyä. Ottaen huomioon ihmisoikeussopimuksen määräykset ja yleisemminkin ajatukset oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ensimmäisessä oikeusasteessa, kirjallisen menettelyn käyttämiseen vaadittaisiin aina vastaajan nimenomainen suostumus. Vastaajan tulisi siten tunnustaa syytteessä kuvattu menettely oikeaksi ja lisäksi suostua siihen, että asia ratkaistaan ilman pääkäsittelyä.

Vastaajan osalta pelkästään esitutkinnassa annettu tunnustus ja suostumus kirjalliseen menettelyyn ei olisi riittävää. Tämä johtuu siitä, ettei tuolloin ole vielä varmuudella tiedossa se, mistä rikoksesta vastaajaa tullaan syyttämään. Vastaaja voisi lopullisesti arvioida suostumustaan ja sitä, tunnustako hän syytteen, vasta sen jälkeen, kun syyte on nostettu ja hänen tiedossaan. Suostumus annettaisiin kirjallisesti haasteen tiedoksiannon yhteydessä tai sen jälkeen.

Vaikka pelkästään esitutkinnassa annettu tunnustus ja suostumus kirjalliseen menettelyyn ei olisi riittävää, myös jo esitutkinnassa tulisi selvittää vastaajan näkemys menette-

lyn käyttämiseen. Jo nykyisin esitutkinnassa selvitetään esimerkiksi se seikka, tunnustaako epäilty syyllistyneensä rikokseen. Jatkossa esitutkinnassa olisi ehdotuksen mukaan selvitettävä vastaajan kanta myös asian menettelymuotoon käräjäoikeudessa. Toisaalta, vaikka vastaaja olisi esitutkinnassa kiistänyt syyllisyytensä rikokseen, estettä ei olisi sille, että vastaaja myöhemmin saatuaan syytteen tiedokseen, tunnustaa syytteessä kuvatun teon ja suostuu kirjalliseen menettelyyn. Näin ollen vastaajan esitutkinnassa esittämä tutkittavana olevan rikoksen kiistäminen ei sellaisenaan veisi asiaa uuden menettelyn soveltamisalan ulkopuolelle.

Kirjallisen menettelyn käyttöalaa ehdotetaan rajoitettavaksi lisäksi niin, ettei sitä voitaisi soveltaa alle 18-vuotiaana tehtyihin rikoksiin. Ehdotuksen *1 momentin 3 kohdan* mukaan edellytyksenä olisi, että vastaaja olisi teon tehdessään ollut täysi-ikäinen. Vaikka nuorten rikosasioiden käsittelyssä vaikuttavat samanlaiset tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat kuin muiden vastaajien kohdalla, nuorten vastaajien osalta on kuitenkin lisäksi otettava huomioon muitakin näkökohtia. Nuoren vastaajan henkilökohtaisella läsnäololla pääkäsittelyssä voi olla kasvatuksellista, uusista rikoksista pidättäytymistä edistävää merkitystä, joka liittyy teon ja esimerkiksi mahdollisesti paikalla olevan asianomistajan kautta teon vaikutusten selvittämiseen. Toinen vaihtoehto olisi se, että 18 vuoden ikäraja koskisi suostumuksen antamishetkeä. Tämän vaihtoehdon mukaan alle 18-vuotiaan suostumus ei riittäisi. Viimeksi mainitun kaltaisella rajauksella voitaisiin kirjallisessa menettelyssä kyllä käsitellä alaikäisenä tehtyjä rikoksia. Kuitenkin nyt ehdotettu rajaus olisi myös yhteensopiva sen kanssa, mitä nuorisorikostoimikunta (Komiteanmietintö 2003:2, s. 81-83) on ehdottanut poissaolokäsittelyn edellytysten suhteen. Tavanomaista on, että alaikäisenä tehdyt teot käsitellään tuomioistuimessa suhteellisen nopeasti teon jälkeen. Tästä syystä ehdotuksen mukaisestikin muotoiltu rajaus jättäisi menettelyn ulkopuolelle käytännössä vain nuoret henkilöt tai vastikään 18 vuotta täyttäneet.

Niissä rikoksissa, joissa on asianomistaja, edellytettäisiin ehdotuksen *1 momentin 4 kohdassa* lisäksi hänen suostumustaan kirjallisen menettelyn käyttämiseksi. Ehdotuksen mukaan asianomistajan tulisi esitutkinnassa tai myöhemmin kirjallisesti ilmoittaa, ettei vaadi pääkäsittelyn toimittamista. Asianomistajan osalta siis riittäisi ehdotuksen mukaan se, että hän esitutkinnassa suostuu asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä. Mikäli asianomistaja ilmoittaisi suostumuksestaan esitutkinnassa, ei häneltä enää uudelleen vaadittaisi suostumusta sen jälkeen kun syyte on tiedossa. Tältä osin ehdotus vastaisi pit-

källe rangaistusmääräysmenettelyssä nykyisin voimassa olevaa järjestelmää. Rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen edellyttää nykyisin asianomistajan suostumusta, mutta suostumus voidaan antaa esitutkintaviranomaiselle, tai rangaistusvaatimuksen tai rangaistusmääräyksen antajalle (RML 2 §).

Toisaalta asianomistaja voisi myös esitutkinnan jälkeen kirjallisesti ilmoittaa suostuvansa kirjalliseen menettelyyn. Näin ollen vaikka asianomistaja olisi esitutkinnassa ilmoittanut vaativansa asiassa pääkäsittelyä, hän voisi muuttaa mielensä ja myöhemmin esimerkiksi jutun käräjäoikeudessa vireilletulon jälkeen kirjallisesti ilmoittaa, ettei enää vaadi pääkäsittelyn toimittamista.

Asianomistajan suostumus kirjalliseen menettelyyn ei poistaisi hänen oikeuttaan yhtyä syytteeseen tai esittää rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Vastavasti muut asianomistajan oikeudet säilyisivät lähes ennallaan. Kysymys olisi vain siitä, ettei asiassa järjestettäisi pääkäsittelyä.

Kirjallisen menettelyn käyttämisen ehdottomaksi edellytykseksi ei ehdoteta sitä, että myös asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus olisi myönnetty ja siten riidaton. Tarkoitus olisi, että myös riitainen asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus voitaisiin tutkia ja ratkaista rikosasian yhteydessä ilman pääkäsittelyä, jos kirjallisen menettelyn käyttämisen muut edellytykset täyttyvät. Tavallista on, että useat rikokseen perustuvat vahingonkorvausvaatimukset ovat sellaisia, että niiden oikeellisuus voidaan arvioida kirjallisen selvityksen perusteella. Myös nykyisin ROL 3 luvun 10 §:n 2 momentin perusteella asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset voidaan tutkia asiassa esitetyn kirjallisen selvityksen perusteella, vaikka asianomistaja ei saapuisi pääkäsittelyyn. Korvausvaatimus voitaisiin uudessakin menettelyssä siten hyväksyä kokonaan tai osaksi vastaajan kiistämisestä huolimatta, jos sitä on pidettävä perusteltuna. Vastaavasti estettä ei olisi sillekään, että asianomistajan vaatimus hylättäisiin ilman pääkäsittelyn järjestämistä.

Käytännössä monimutkaisen tai suullista näyttöä edellyttävän yksityisoikeudellisen vaatimuksen esittäminen voi johtaa siihen, ettei tuomioistuin pidä perusteltuna ratkaista asiaa ilman pääkäsittelyä. Sen sijaan käräjäoikeuden tulisi välttää sitä mahdollisuutta, että se erottaisi näissä tilanteissa asianomistajan korvausvaatimuksen käsittelemisen eri

asiaksi (ROL 3:3). Vaikka tuomioistuimella on tämä erottamismahdollisuus, sen käyttäminen voi käytännössä aiheuttaa asianomistajalle tarpeettomia lisäkustannuksia.

Mikäli asianomistaja haluaisi vaatia rangaistusta muusta teosta kuin virallinen syyttäjä tai vedota uuteen seikkaan syytteen tueksi, pitäisi hänen erikseen kirjallisesti ilmoittaa tästä käräjäoikeudelle haasteen tiedoksiannon jälkeen. Asianomistajan tällaiset vaatimukset, samoin kuin hänen mahdollisesti esittämänsä yksityisoikeudelliset vaatimuksetkin, toimitettaisiin tiedoksi vastaajalle ja hän voisi vastata niihin kirjallisesti. Käräjäoikeus voisi tämän jälkeen arvioida, olisiko asiassa sittenkin järjestettävä pääkäsittely. Jos asianomistajan oma rikosoikeudellinen vaatimus tarkoittaisi esimerkiksi tietyn teon törkeää tekemuotoa, ei asiaa voitaisi asianomistajan vaatimus hyväksyen ratkaista kirjallisessa menettelyssä, jos kyseisen rikoksen törkeä tekemuoto ei - korkean rangaistumaksiminsa perusteella - kuuluisi kirjallisen menettelyn soveltamisalaan.

Asianomistajan esittäessä sellaisen rangaistusvaatimuksen, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa olisi säädetty ankarampi rangaistus kuin vankeutta enintään kaksi vuotta, tuomioistuimen olisi arvioitava kirjallisen aineiston perusteella, olisiko asia sitenkin käsiteltävä pääkäsittelyssä. Estettä ei olisi sille, että asianomistajan tällainen vaatimus hylättäisiin kirjallisessa menettelyssä. Näin voitaisiin yleensä tehdä silloin, kun on selvää, ettei vaatimus voi menestyä. Toisaalta, jos asianomistajan vaatimus näyttäisi kirjallisen aineiston perusteella siltä, että se voisi menestyä, tulisi siirtyä pääkäsittelyyn. Jos asianomistajan tällainen syyttäjän vaatimusta ankarampi vaatimus hylätään kirjallisessa menettelyssä käräjäoikeudessa, asianomistaja voi halutessaan myös valittaa hovi-oikeuteen ja vaatia pääkäsittelyä siellä.

Kuten edellä on jo todettu, *1 pykälän 2 momenttiin* ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan kirjallisessa menettelyssä ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin vuosi vankeutta.

Menettely

2 §. Olennainen asia uudessa kirjallisessa menettelyssä olisi vastaajan tunnustuksen ja suostumuksen saaminen kirjalliseen menettelyyn. Mikäli tämän vastaajan kannanoton hankkiminen olisi suhteellisen yksinkertaista, se takaisi uuden järjestelmän proses-

siekonomiset edut parhaalla tavalla. Kuten edellä on jo todettu, vastaajan tavoittamisen haasteen tai muiden asiakirjojen tiedoksiantoa varten sanotaan olevan yksi nykyisen rikosoikeudenkäyntijärjestelmän ongelmakohdista. Vastaajien tavoittamisen epäonnistuminen on tilastojen mukaan keskeisin syy esimerkiksi pääkäsittelyjen peruuttamiselle. Uusi menettely ei sinänsä poista tätä ongelmaa.

Tiedoksiannosta ei luonnollisestikaan uuden kirjallisen menettelynkään kohdalla voida luopua, koska oikeudenmukainen rikosoikeudenkäynti aina edellyttää todisteellista tiedoksiantoa vastaajalle. Keskeistä uuden järjestelmän kannalta olisi kuitenkin ehdotuksen mukaan se, ettei tarvittavia asiakirjojen tiedoksiantoja vastaajalle tulisi normaalisti enempää kuin nykyisinkään tavallisessa pääkäsittelyprosessissa. Näistä syistä olisi tärkeää, että vastaajan tunnustamista ja suostumusta kirjalliseen menettelyyn tiedusteltaisiin samassa yhteydessä kun haaste ja haastehakemus annetaan vastaajalle tiedoksi.

Siksi 2 pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että jos esitutinnan perusteella olisi todennäköistä, että edellytykset kirjallisen menettelyn käyttämiselle olisivat olemassa, vastaajaa kehoitettaisiin haasteen, haastehakemuksen ja ROL 3 luvun 10 pykälässä tarkoitetun vaatimuksen tiedoksiannon yhteydessä ilmoittamaan tuomioistuimen määräämässä ajassa kirjallisesti käräjäoikeudelle, että hän tunnustaa syytteessä kuvatun teon ja suostuu asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä.

Käytännössä tämä voitaisiin toteuttaa joko niin, että vastaaja samalla kertaa kutsutaan johonkin tiettyinä päivinä pidettävään pääkäsittelyyn ja toisaalta kehoitetaan vastaajaa määrääjässä ilmoittamaan tunnustamisestaan ja suostumuksestaan kirjalliseen menettelyyn. Jos suostumus määräaikaan mennessä saapuisi käräjäoikeudelle pääkäsittely voitaisiin ”peruuttaa” ja ratkaista juttu kirjallisessa menettelyssä. Jos taas vastaaja ei antaisi tunnustusta ja suostumusta, asiassa järjestettäisiin pääkäsittely suunnitelman mukaisesti.

Toisaalta estettä ei olisi sillekään, että vastaajaa ei heti haasteen ja haastehakemuksen tiedoksiantamisen yhteydessä samalla kutsuta pääkäsittelyyn, vaan häneltä pyydetään vain asian tunnustamista ja suostumusta kirjalliseen menettelyyn. Tämä menettely voisi olla tarkoituksenmukaista erityisesti niissä tapauksissa, joissa on melko varmaa, että vastaaja tulee suostumaan kirjalliseen menettelyyn. Muussa tapauksessa kutsu pääkäsittelyyn olisi annettava vastaajalle erikseen tiedoksi.

Haasteen tiedoksiannottapoina tulisivat kyseeseen kaikki rikosasioissa käytössä olevat tavat oikeudenkäymiskaaren 11 luvussa. Mikäli käytössä olisi haastemiehen vastaajalle henkilökohtaisesti toimitettava tiedoksianto, haastemies voisi tarvittaessa heti henkilökohtaisen haastamisen yhteydessä tiedustella vastaajan kantaa syytteessä kuvatun teon tunnustamiseen ja kirjalliseen menettelyyn. Vastaaja voisi näin halutessaan heti haasteen tiedoksiannon yhteydessä allekirjoittaa myös kirjallisen menettelyn edellytyksenä olevan tunnustuksen ja suostumuksen. Tämä olisi mahdollista erityisesti sellaisissa selvissä asioissa, joissa vastaaja on jo esitutkinnasta lähtien ilmoittanut tunnustavansa rikoksen ja suostuvansa asian kirjalliseen käsittelyyn. Vähänkään monimutkaisemmassa asiassa vastaajalta ei kuitenkaan tulisi heti välittömästi haastamisen yhteydessä pyytää suostumista kirjalliseen menettelyyn. Tämä johtuu siitä, että vastaajalle olisi annettava kohtuullinen aika pohtia erityisesti tunnustuksensa seurauksia.

Kysymyksen siitä, voitaisiinko jutussa pyytää vastaajan suostumusta ja asian tunnustamista heti haastehakemuksen henkilökohtaisen tiedoksiannon yhteydessä, harkitsisi asiaa käsittelevä tuomari, joka voisi antaa haastemiehelle asiaa koskevat ohjeet. Niissä tapauksissa, joissa syyttäjä ROL 5 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla antaa haasteen, syyttäjän tulisi puolestaan harkita mahdollisuutta suostumuksen ja tunnustamisen pyytämiseen heti ja antaa tätä tarkoittavat ohjeet haastemiehelle.

Mikäli vastaajan suostumusta ei saataisi heti henkilökohtaisen haastamisen yhteydessä tai mikäli kysymyksessä olisi jokin muu oikeudenkäymiskaaren 11 luvussa tarkoitettu tiedoksiannottotapa, vastaajan tulisi käräjäoikeuden asettamassa määräajassa toimittaa kirjallinen ilmoitus käräjäoikeuteen, missä vastaaja tunnustaisi teon ja suostuisi kirjalliseen menettelyyn. Tätä tarkoitusta varten haasteen tiedoksiannon yhteydessä vastaajalle toimitettaisiin tätä tarkoitusta varten laadittu lomake sekä palautuskuori. Käräjäoikeuden asettama määräaika lomakkeen toimittamiselle käräjäoikeuteen voisi käytännössä olla verraten lyhyt, esimerkiksi kaksi viikkoa.

Mikäli jutussa näyttäisi olevan edellytykset asian ratkaisemiseksi ilman pääkäsittelyä jo syyttäjä voisi ehdottaa menettelyn käyttämistä tuomioistuimelle. Syyttäjän käsitys asiasta voitaisiin toimittaa tuomioistuimelle samalla tavoin kuin nykyisin menetellään ROL 8:11:n poissaolokäsittelyjen osalta. Syyttäjä ehdottaisi kirjallisen menettelyn käyttöä

toimittaessaan käräjäoikeudelle haastehakemuksen. Sen sijaan itse haastehakemuksessa tätä ei tarvitsisi mainita. Jos syyttäjä ei ehdottaisi kirjallisen menettelyn käyttämistä, mutta tuomioistuimien kuitenkin päätyisi sen käyttämiseen, tästä olisi toimitettava syyttäjälle tieto.

Ehdotuksen 2 pykälän 2 momentin mukaan vastaajalle tiedoksi annettavassa haasteessa vastaajaa kehoitettaisiin, kuten muissakin asioissa, ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin ja ilmoittamaan kantansa perustelut (ROL 5:9). Jos vastaaja suostuisi kirjalliseen menettelyyn, vastaajaa olisi kehoitettava vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti. Kun vastaaja olisi tunnustanut teon, vastaajan kannanotossa kysymys voisi olla lähinnä rangaistuksen määrään vaikuttavista asioista, mahdollisista muista julkisoikeudellisista seuraamuksista sekä asianomistajan yksityisoikeudellisista vaatimuksista. Ehdotettava kirjallinen menettely ei siten perustuisi vastaajan passiivisuuteen tai poissaoloon, vaan vastaajan kirjallisesti esittämät kannanotot jutun suhteen otettaisiin oikeudenkäyntiaineistona huomioon.

Kirjallisen menettelyn käyttämiselle ei olisi estettä, vaikka vastaaja ei suostuisi asianomistajan esittämiin vaatimuksiin tai tunnustaisi asianomistajan esittämää rangaistusvaatimusta.

Muutoin haasteesta olisi ehdotuksen mukaan lisäksi voimassa, mitä ROL 5 luvun 9 pykälässä säädetään. Kuitenkin kirjallisen menettelyn käyttämisen yhteydessä syyttäjän esittämä seuraamusehdotus tuomittavasta rangaistuksesta olisi käytännössä tarpeen. Mikäli syyttäjä esittäisi ainakin rangaistuslajin valintaa ja mahdollisen vankeusrangaistuksen ehdollisuutta koskevan käsityksensä sekä, ehdottoman vankeusrangaistuksen tullessa kysymykseen, käsityksensä yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen soveltuvuudesta, olisi myös vastaajan helpompi arvioida sitä, suostuuko hän kirjalliseen menettelyyn. Kuitenkaan tässä esityksessä ei ehdoteta sitä, että tällainen syyttäjän haastehakemuksessa mahdollisesti esittämä seuraamusehdotus olisi tuomioistuinta sitova. Tältä osin oikeustila säilyisi ennallaan ja tuomioistuin voisi päättää rangaistuksesta itsenäisesti ja periaatteessa myös tuomita ehdotettua ankaramman rangaistuksen.

Jos vastaaja määrääjässä toimittaisi käräjäoikeudelle tunnustuksensa ja suostumuksensa kirjalliseen menettelyyn ja kirjallisen menettelyn käyttämiselle säädettyt muut edellytyk-

sen täyttyisivät, asiassa ei pääsäännön mukaan järjestettäisi pääkäsittelyä ja asia ratkais-taisiin kirjallisessa menettelyssä. Kuitenkin ehdotuksen *2 pykälän 3 momentin* mukaan käräjäoikeudelle jätettäisiin asiassa vielä harkintavaltaa siten, että jos asiassa ilmenisi jokin syy asian siirtämiselle pääkäsittelyyn, tuomioistuin voisi näin päättää, vaikka kirjallisen menettelyn edellytykset olisivat käsillä. Tällainen syy voisi esimerkiksi olla se, että tuomioistuin pitäisi asian selvittämisen vuoksi tarpeellisena järjestää pääkäsittely. Tämän mahdollisuuden käyttäminen jäisi oletettavasti kuitenkin varsin harvinaiseksi, sillä tuomioistuin voisi myös ehdotuksen 3 §:n 2 momentin nojalla pyytää asianosaista antamaan vastauksen tai lausuman suullisesti käräjäoikeudelle. Useimmissa tapauksissa tällainen menettely voisi olla riittävää, eikä pääkäsittelyä tarvitsi järjestää pelkästään jonkin yksittäisen kysymyksen selvittämiseksi.

3 §. Pykälään ehdotetaan otettavaksi säännös ensinnäkin mahdollisuudesta järjestää uusi lausumakierros asianosaisille. Normaalisti kirjallisessa menettelyssä syyttäjällä on toimittanut käräjäoikeudelle haastehakemuksen mahdollisine liitteineen, asianomistajaa vaatimuksensa ja syytetty vastauksensa. Koska tietyissä tilanteissa voi olla tarpeellista, että asianosaiset vielä uudelleen kirjallisesti lausuvat kysymyksessä olevista seikoista esityksessä ehdotetaan *pykälän 1 momentissa* säädettäväksi, että kun asia ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä, asianosaisille voidaan erityisestä syystä varata tilaisuus toimittaa käräjäoikeuteen vielä kirjallinen lisälausuma. Tätä lainkohtaa voitaisiin tarvittaessa käyttää myös silloin, jos asianosainen ei ole lausunut kirjallisesti mitään, mutta käräjäoikeus pitää sitä aiheellisena. Tämä voisi olla aiheellista esimerkiksi silloin, kun tuomioistuin tarvitsisi asian ratkaisemista varten vielä tietyn asianosaisen kannanottoa johonkin tärkeään yksittäiseen kysymykseen. Laajaa kirjelmien vaihtoa tulisi välttää ja tuomioistuimen olisi yksilöitävä lausumapyyntönsä. Tuomioistuimen olisi kehotettava asianosaista niin sanottujen täsmäkysymysten avulla lausumaan vain jostakin tietystä epäselvänä olevasta kysymyksestä. Ehdotuksen mukaan kehottaessaan asianosaista toimittamaan lausuman käräjäoikeuden olisi määrättävä, mistä kysymyksestä asianosaisen on lausuttava. Lausuma voitaisiin pyytää keneltä tahansa asianosaiselta ja tarvittaessa useammalta asianosaiselta.

Tarkoituksenmukaisten menettelytapojen valinnan turvaamiseksi *pykälän 2 momenttiin* ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan tuomioistuin voisi sallia, että vastaus tai lausuma, joka on kehotettu antamaan kirjallisena, saadaan antaa suullisesti tuomioistui-

men kansliassa tai istuntopaikalla. Joskus voisi olla tarpeen kuulla asianosaista henkilökohtaisesti suullisesti tuomioistuimessa, vaikka varsinaisen pääkäsittelyn järjestäminen ei olekaan aiheellista. Tuomioistuin voisi käyttää tätä mahdollisuutta esimerkiksi sen selvittämiseen, miten hyvin vastaaja on ymmärtänyt tunnustamisen merkityksen asiassa. Vastaavasti suullinen kuuleminen voisi tulla kysymykseen siinä mielessä, että tuomioistuin pääsisi näin välittömästi keskustelemaan vastaajan tai jonkin muun asianosaisen kanssa. Suullinen kuuleminen voisi olla aiheellista järjestää tunnustamisen merkityksen ymmärtämisen varmistamiseksi esimerkiksi silloin, kuin vastaaja on ulkomaalainen ja tarvitsee asiassa tulkkia. Vastaavasti suullinen kuuleminen voisi olla tarpeellista esimerkiksi tuomioistuimen harkitessa sitä, onko asiassa edellytyksiä tuomittavan määräämiseen yhdyskuntapalveluun.

Asiaa käsittelevä tuomari päättäisi suullisen kuulemisen tarpeellisuudesta. Kuitenkin asianosainen voisi myös esittää asiaa koskevan pyynnön tuomioistuimelle.

Suullisella kuulemisella voisi olla merkitystä sekä asian ratkaisemisen kannalta että siltä kannalta, että tuomioistuin voisi vielä harkita sitä, onko pääkäsittelyn pitäminen asiassa kuitenkin aiheellista. Tuomioistuin voisi sallia vastauksen tai lausuman esittämisen suullisena vain jonkin asianosaisen kohdalla, mutta kiellettyä ei olisi sekään, että kaikkien asianosaisten osalta noudatettaisiin tätä menettelytapaa. Kuitenkin viimeksi mainitussa tilanteessa tai esimerkiksi silloin, jos suullisesti kuultavia olisi useita, voisi olla tarkoituksenmukaisinta järjestää heti pääkäsittely. Suullinen kuuleminen voisi tapahtua ehdotuksen mukaan joko tuomioistuimen kansliassa tai istuntopaikalla.

Jos suullisen kuulemisen perusteella käräjäoikeus päätyisi siihen, että asiassa on siltäkin aiheellista järjestää pääkäsittely, suullisessa kuulemisessa läsnä oleva vastaaja tai muu asianosainen olisi heti syytä kutsua asian pääkäsittelyyn. Tällä tavoin vältyttäisiin mahdollisilta tiedoksiantovaikeuksilta.

Ehdotuksen 3 *momentin* mukaan kirjallinen vastaus tai lausuma on annettava heti tiedoksi muille asianosaisille. Asianosaisten kirjallisessa menettelyssä antamat kirjalliset vastaukset tai lausumat tulee vastapuolen kuulemisoikeuden turvaamiseksi toimittaa muille asianosaisille. Tavallisesti näiden johdosta ei kuitenkaan enää kehoitettaisi toista osapuolta lausumaan uudelleen, vaan asiakirjat vain niin sanotusti kommunikoitaisiin

toiselle osapuolelle. Normaalisti kun asiakirjat on kommunikoitu vastapuolelle, asia olisi heti ratkaisukypsä, eikä toisen osapuolen mahdollisia lisäkirjoituksia enää olisi tarpeen odottaa. Poikkeuksellisesti tuomioistuin voisi kuitenkin harkita tarpeelliseksi pyytää toista osapuolta lausumaan uudelleen vastapuolen vastineen tai lausuman johdosta.

Koska myös suullisesti 2 momentin nojalla lausuttu tulee saattaa vastapuolen tietoon ehdotetaan säädettäväksi, että suullinen vastaus tai lausuma pöytäkirjataan ja pöytäkirja annetaan heti tiedoksi muille asianosaisille, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta. Ilmeisen tarpeetonta tämä olisi esimerkiksi tilanteessa, jossa vastapuoli on ollut suullisessa kuulemisessa läsnä. Ainoastaan asiassa merkitykselliset asiat pöytäkirjattaisiin ja annettaisiin tiedoksi muille asianosaisille. Tällaisia asioita suullisen kuulemisen luonne huomioon ottaen olisivat lähinnä esimerkiksi vastaajan tunnustus ja suostumus asian käsittelemiseen ilman pääkäsittelyä sekä kannanotot esimerkiksi asianomistajan korvausvaatimuksiin.

4 §. Kirjallinen menettely koskisi tunnustettuja ja siten yksinkertaisia rikosasioita. Tarkoituksenmukaista siten olisi, että ne ratkaistaisiin yhden lainoppineen tuomarin kokoonpanossa. Tämän vuoksi ehdotetaan säädettäväksi, että käräjäoikeus olisi kirjallisessa menettelyssä päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Uudistus merkitsisi käytännössä myös sitä, että niin kutsuttujen lautakuntakokoonpanojen käyttöala supistuisi vastaavasti. Toisaalta tunnustetuissa rikosasioissa voidaan katsoa olevan myös vähemmän tarvetta lautamiesten mukanaoloon päätöksenteossa.

OK 2 luvun 6 pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi viittaussäännös, jonka mukaan käräjäoikeuden päätösvaltaisesta kokoonpanosta ratkaistaessa rikosasiaa kirjallisessa menettelyssä säädetään ROL 5 a luvussa. Se kuka käräjäoikeuden lainkäyttöhenkilökuntaan kuuluvista voisi toimia käräjäoikeuden puheenjohtajana, määräytyisi edelleen käräjäoikeuslain (581/1993) säännösten perusteella. Tavallisesti käräjäoikeuden puheenjohtajana toimii käräjätuomari tai laamanni, mutta käräjäoikeuslaissa on lisäksi säännökset siitä, milloin käräjäoikeuden puheenjohtajana voi toimia myös joko käräjäviskaali tai tuomioistuinharjoittelua suorittava notaari.

Koska ehdotuksen mukaan kirjallisessa menettelyssä voitaisiin tuomita suhteellisen ankariakin rangaistuksia, otettaisiin kärjäoikeuslain 17 §:ään rajoittava säännös siitä, ettei notaarin toimiessa kirjallisessa menettelyssä yksin puheenjohtajana asiassa voitaisi kuitenkaan tuomita sakkorangaistusta ankarampaa rangaistusta. Tämä merkitsisi sitä, että notaarin ja kärjäoikeuslain 3 b §:n nojalla myös kärjäviskaalin tässä kirjallisessa menettelyssä käsittelemät asiat voisivat olla vain suhteellisen lieviä eli enintään sakkorangaistuksella tuomittavia rikosasioita.

Ratkaisu

5 §. Kirjallista menettelyä varten tulisi lakiin ottaa erityissäännös oikeudenkäyntiaineistosta. Kun asiassa ei toimitettaisi lainkaan pääkäsittelyä, asia tulisi ratkaistavaksi kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Nykyisin tuomiossa huomioonotettavaa niin sanottua laillista oikeudenkäyntiaineistoa sääntelee ROL 11 luvun 2 §. Tuon lainkohdan 1 momentissa säädetään muun ohella, että tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Lainkohdan 2 momentissa säädetään oikeudenkäyntiaineiston määräytymisestä myös tilanteessa, jossa syyte pääkäsittelyä toimittamatta jätetään tutkimatta tai hylätään. Nämä säännökset olisivat riittämättömiä uuden kirjallisen menettelyn tilanteessa. Oikeudenkäyntiaineistona tulee näissä tapauksissa voida ottaa huomioon kärjäoikeudelle esitetty kirjallinen oikeudenkäyntiaineisto.

Kirjallisessa menettelyssä tuomio tai päätös saataisiin ehdotuksen mukaan perustaa vain syytteessä eli syytekirjelmässä esitettyihin seikkoihin, syytetyn tunnustukseen, asianosaisten mahdollisiin kirjallisesti esittämiin vaatimuksiin, vastauksiin tai lausumiin sekä muuhun asian käsittelyssä syntyneeseen kirjalliseen aineistoon. Tuomioistuimelle toimitettua esitutkintapöytäkirjaa saataisiin ehdotuksen mukaan hyödyntää vain siltä osin kuin asianosaiset ovat siihen vedonneet. Muulla asian käsittelyssä syntyneellä kirjallisella aineistolla tarkoitettaisiin esimerkiksi edellä mainitun ehdotetun 3 §:n 2 momentin nojalla toimitetun asianosaisen suullisen kuulemisen johdosta pöytäkirjaan merkittyä lausumaa. Näissä tilanteissa ainoastaan pöytäkirjaan merkitty ja siten muille asianosaisille kommunikoitu aineisto olisi 5 §:n nojalla laillista oikeudenkäyntiaineistoa.

OK 17 luvun 11 §:ää, jossa säädetään muun muassa esitutkintapöytäkirjan hyödyntämiskiellosta, ei tarvitsisi erikseen muuttaa, sillä se sisältää jo nyt säännöksen siitä, että ”jos muualla laissa on toisin säädetty” kyseisestä OK 17:11:n kirjallisen aineiston hyödyntämiskiellosta voidaan poiketa.

6 §. Uuden menettelyn mukaisessa oikeudenkäynnissä asianosaiset eivät normaalisti saavu lainkaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen. Näin ollen heille ei voida henkilökohtaisesti ilmoittaa, milloin tuomio tai päätös asiassa annetaan. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen olisi ilmoitettava asianosaisille kirjallisesti tuomion tai päätöksen antamispäivä hyvissä ajoin ennen tuomion antamista. Tuomion antamispäivä voitaisiin myös ilmoittaa jo haasteen tiedoksiannon yhteydessä.

Ehdotettava säännös olisi samantyyppinen kuin ROL 11 luvun 7 §:n 3 momentissa nykyisin olevat säännökset siitä, että jos syyte jätetään tutkimatta tai hylätään pääkäsittelyä toimittamatta, päätös tai tuomio annetaan viivytyksettä tuomioistuimen kansliassa. Tuomioistuimen on tällöin ilmoitettava asianosaisille kirjallisesti tuomion antamispäivä hyvissä ajoin ennen tuomion antamista.

Säännöksen tarkoituksena on turvata asianosaisille mahdollisuus muutoksenhakuoikeuden käyttämiseen. Säännös mahdollistaisi myös sen, että esimerkiksi vastaajalle ilmoitettaisiin heti haasteen tiedoksiannon yhteydessä myös tuleva tuomion antamispäivä. Tällä tavoin välttyttäisiin yhdeltä lisätiedoksiannolta. Käräjäoikeuksien työmenetelmä olisi tällaista ilmoitustapaa silmällä pitäen mahdollista järjestää siten, että kirjallisessa menettelyssä päätetyt tuomiot annetaan aina tiettyinä päivinä esimerkiksi tiedoksiantoa seuraavassa kuussa.

Täydentävät säännökset

7 §. Tarkoituksena on, että kirjallisessa menettelyssä käsiteltävissä asioissa erona tavalliseen rikosasiain täysimittaiseen oikeudenkäyntiin olisi vain se, ettei asiassa järjestettäisi pääkäsittelyä. Asian käsittelyssä siten noudatettaisiin muutoin, mitä rikosasiain käsittelystä säädetään. Tästä ehdotetaan otettavaksi säännös luvun 7 pykälään. Säännös merkitsisi muun ohella sitä, että oikeuspaikkaa, asianosaisten puhevallan käyttämistä,

oikeudenkäyntikuluja, tuomioistuimen ratkaisua ja muutoksenhakua koskevat normaalit säännökset tulisivat sovellettavaksi myös kirjallisen menettelyn yhteydessä.

6 luku. Pääkäsittelystä

3 §. Pykälän mukaan pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 4–6 kohdassa tarkoitetusta esteestä huolimatta, jos on aihetta olettaa, että käsittelyä ei tarvitse lykätä tai, jos se joudutaan lykkäämään, että asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu haittaa asian käsittelylle. Säännöstä ehdotetaan muutettavaksi siten, että lykkäämisestä ei saisi aiheutua asian käsittelylle *merkittävää* haittaa. Asian lykkäämisestä aiheutuu asian käsittelylle väistämättä jonkin verran haittaa jo sen vuoksi, ettei pääkäsittelyä toimiteta yhtäjaksoisesti. Edellytystä lykkäyksen aiheuttamasta haitasta ehdotetaan lievennettäväksi, jotta lykkäysmahdollisuutta uskallettaisiin käyttää nykyistä rohkeammin. Uusien ehdotuksien mukaan asian käsittelylle ei tavallisesti enää aiheutuisi muutoinkaan yhtä paljon haittaa kuin nykyisin, koska ehdotetun luvun uuden 3 a §:n perusteella pääsäännöksi tulisi se, ettei ensikäsittelyssä todistelutarkoituksessa kuultuja henkilöitä enää jatkokäsittelyssä kuultaisi uudelleen.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi *2 momentti*, jossa säädettäisiin mahdollisuudesta aloittaa pääkäsittely myös siinä tapauksessa, että vastaaja on jäänyt pois eikä asia ole sellainen, että se voitaisiin ratkaista tästä huolimatta. Säännös tulisi sovellettavaksi silloin, kun vastaaja on määrätty saapumaan käsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla, mutta hän ei noudata määräystä saapua tuomioistuimeen. Pääkäsittelyn aloittaminen edellyttäisi, että vastaaja on haastettu pääkäsittelyyn. Jos vastaajaa ei olisi saatu haastetua käsittelyyn, pääkäsittely olisi aina peruutettava ja määrättävä sille uusi käsittelypäivä.

Pääkäsittelyn aloittaminen vastaajan pois jäämisestä huolimatta tarkoittaisi samalla myös sitä, että asia joudutaan lykkäämään. Sen vuoksi pääkäsittelyn aloittamiselle asetettaisiin lisäksi samat edellytykset kuin 1 momentissa. Pääkäsittelyn aloittaminen edellyttäisi, että olisi aihetta olettaa, ettei asiassa tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä. Velvollisuudesta toimittaa uusi pääkäsittely säädetään 11 §:ssä. Pääkäsittelyä ei siis tulisi aloittaa, jos ennakoitaisiin, että tuomioistuimen kokoonpanoon tulee päätösvaltaisuuden puutteellisuuteen johtavia muutoksia tai pääkäsittelyä ei saada lykkäyksen jälkeen toi-

mitettua säädetyssä määräajassa. Pääkäsittelyn aloittaminen edellyttäisi myös, ettei lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Säännös on tarkoitettu sovellettavaksi tilanteessa, jossa todistaja tai todistelutarkoituksessa kuultava asianomistaja on saapunut pääkäsittelyyn, mutta vastaaja on jäänyt haastettuna pois. Tällöin todistajaa tai asianomistajaa voitaisiin ehdotetun 3 a §:n nojalla kuulla pääkäsittelyssä vastaajan poissaolosta huolimatta. Tämä olisi tarpeen erityisesti silloin, jos todistaja on saapunut oikeuspaikalle pitkän matkan takaa, mutta tällaista erityisedellytystä pykälä ei sisältäisi. Kaikkea suullista todistelua voitaisiin ottaa vastaan ehdotetun pykälän nojalla aloitetussa pääkäsittelyssä. Siitä, koska todistelu olisi lykkäyksen jälkeen jatkettavassa pääkäsittelyssä otettava vastaan uudelleen, säädettäisiin 3 a §:ssä.

Tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen tulisi harkita myös sitä, onko poissa olevalle vastaajalle syytä määrätä ROL 2 luvun mukainen puolustaja, joka voisi käsittelyssä valvoa vastaajan etuja ja käyttää kyselyoikeutta. Tällainen puolustajan määrääminen vähentäisi riskiä siitä, että kerran kuullut henkilöt tulisi kutsua jäljempänä ehdotettavan tämän luvun 3 a §:n 3 momentin tilanteessa tuomioistuimen harkinnan mukaan uudelleen kuultavaksi. Jos poissaolosta voidaan tietää jo etukäteen, tarkoituksenmukaista olisi määrätä myös puolustaja jo ennen istuntoa.

3 a §. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin siitä, miltä osin asiaa voitaisiin käsitellä pääkäsittelyssä, joka on aloitettu ehdotetun 3 §:n 2 momentin nojalla vastaajan poissaolosta huolimatta. Pääkäsittelyssä voitaisiin kuulla todistajaa, asiantuntijaa tai todistelutarkoituksessa asianomistajaa tai toista vastaajaa. Heidän kuulemisensa pääkäsittelyssä edellyttäisi kuitenkin, että vastaajalle olisi ilmoitettu haasteen yhteydessä mahdollisuudesta ottaa todistelu vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Säännöksen nojalla ei voitaisi kuulla sellaista henkilöä, jonka mahdollisesta kuulemisesta vastaajalle ei olisi etukäteen annettu tietoa. Jos vastaajalle on ilmoitettu haasteen yhteydessä siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta, ja vastaaja ei silti saavu pääkäsittelyyn, pääsäännön mukaan kaikki tämä ilmoitettu todistelu otetaan vastaan ehdotetun 3 §:n 2 momentin nojalla aloitettavassa pääkäsittelyssä. Kuuleminen olisi erityisen tarpeellista silloin, kun todistajalle tai muulle kuultavalle henkilölle tuottaisi vaikeuksia saapua pääkäsittelyyn uudelleen esimerkiksi pitkän välimatkan, terveydentilan tai työes-

teiden vuoksi. Todistelua ei kuitenkaan tulisi ottaa vastaan, jos tuomioistuin pitäisi hyvin todennäköisenä, että se jouduttaisiin 3 momentissa mainituista syistä ottamaan vastaan uudelleen. Henkilötodistelun lisäksi asiaa voitaisiin käsitellä muilta osin, jos se on tarpeellista todistelun vastaanottamiseksi. Tältä osin säännös vastaisi 4 §:n 2 momenttia, joka koskee pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistelua.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan rikosasiassa todiste voidaan ottaa vastaan vastaajan esteettömästä poissaolosta huolimatta ainoastaan, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Näin ollen tuomioistuimen soveliaisuusharkinnassa olisi, aloitetaanko pääkäsittely ja keitä henkilöitä pääkäsittelyssä kuullaan.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös tuomioistuimen velvollisuudesta tehdä todistelusta selko, kun pääkäsittelyä jatketaan lykkäyksen jälkeen. Tuomioistuin voi esimerkiksi suullisesti selostaa todistajan kertomuksen sisällön tai kertomus voidaan kuunnella nauhalta. Vastaava säännös on myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 e §:n 2 momentissa ja 9 §:n 2 momentissa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, milloin vastaajan poissa ollessa vastaanotettu todistelu olisi otettava uudelleen vastaan vastaajan saapuvilla ollessa. Toisin kuin pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotetun todistelun osalta, todistelua ei pääsääntöisesti tarvitsisi ottaa vastaan uudelleen. Vastaajalle on varattu tilaisuus esittää todistajalle kysymyksiä, kun hänet on haastettu pääkäsittelyyn sakon uhalla ja samalla ilmoitettu tuomioistuimen määräyksen noudattamatta jättämisestä seuraavan, että haasteessa ilmoitettu todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Vastaajan oikeusturvan takaamiseksi todistelu olisi kuitenkin aina otettava vastaan uudelleen, jos vastaaja sitä pyytää ja hänellä on ollut laillinen este poissaoloon. Todistelua ei siten automaattisesti otettaisi uudelleen vastaan, vaikka vastaajalla olisi ollut laillinen este, vaan tässäkin tilanteessa edellytetään, että vastaaja nimenomaan pyytää todistelutarkoituksessa kuullun kuulemista uudelleen. Tuomioistuimen velvollisuutena olisi luonnollisesti selvittää vastaajan tahto prosessin johdolla.

Todistelu otettaisiin vastaajan saapuvilla ollessa vastaan uudelleen myös silloin, kun tuomioistuin harkitsee sen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Erityinen syy todistelun ottamiseen vastaan uudelleen voisi olla esimerkiksi se, että todistaja on kertonut asiasta

pääkäsittelyssä eri tavalla kuin esitutkinnassa tai kun vastaajan kutsumien todistajien kertomukset tai muu esitettävä näyttö puhuu vastaajan poissa ollessa kuullun todistajan kertomusta vastaan. Tällöin vastaajalle olisi syytä varata uudelleen tilaisuus esittää todistajille kysymyksiä. Jos vastaajan puolustaja tai muu oikeudenkäyntiavustaja olisi ollut paikalla otettaessa todistelua vastaan, kynnys todistelun ottamiselle vastaan uudelleen voitaisiin asettaa korkeammalle kuin silloin, kun avustaja ei ole ollut paikalla. Tuomioistuimen harkitessa erityisen syyn olemassaoloa, se voisi antaa asianosaisten kannalle painoarvoa. Jokaisen todistajan ja muun pääkäsittelyssä kuullun henkilön uudelleen kuulemisen tarve arvioitaisiin erikseen. Harkinnassa olisi otettava huomioon vastaajan oikeusturvan lisäksi myös muun muassa prosessiin liittyvät näkökohdat. Esimerkiksi todistelun välittömyyden kannalta voi joskus olla tärkeää kuulla toisistaan poikkeavalla tavalla kertovia todistajia samassa pääkäsittelyn istunnossa.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34a §:n mukaan todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä ja asianomistajaa voidaan tietyin edellytyksin kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen hyväksi muun muassa videoneuvottelua tai puhelinneuvottelua. Harkittaessa sitä, tulisiko henkilö kuulla uudelleen, voidaan ottaa huomioon myös mahdollisuus tällaisen teknisen menetelmän käyttämiseen. Joskus voi olla riittävää, että henkilö kuullaan uudelleen vain jonkin tietyn seikan varmistamiseksi. Tällaiseen kuulemiseen esimerkiksi puhelimesta kuulusteleminen voi olla aivan riittävä ja tarkoituksenmukainen tapa.

Tuomioistuimen tulisi yleensä jo ennen jatkokäsittelyä selvittää tai päättää, tuleeko todistelu ottaa vastaan uudelleen ja tarvittaessa kutsua ensikäsittelyssä kuullut henkilöt uudelleen kuultaviksi.

9 §. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että jouduttaessa keskeyttämään pääkäsittely asiaa olisi vähintään kolmen arkipäivän viikossa sijasta käsiteltävä vähintään kahtena arkipäivänä viikossa. Tämän keskityksperiaatteeseen ehdotettavan lievennyksen tarkoituksena on osaltaan helpottaa laajojen rikosasioiden käsittelyä.

11 §. Pykälässä säädetään siitä, milloin asiassa on toimitettava uusi pääkäsittely. Uusi pääkäsittely on 1 momentin pääsäännön mukaan toimitettava silloin, kun asia on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yhteensä yli 14 päivää. Momenttia ehdotetaan muu-

tettavaksi siten, että uusi pääkäsittely olisi toimitettava, kun asia on ollut lykättynä yhteensä yli 30 päivää. Pykälän 2 *momentin* ehdotonta määräaikaa uuden pääkäsittelyn toimittamiselle ehdotetaan pidennettäväksi 45 päivästä 60 päivään. Ehdotettujen muutosten tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle hieman enemmän aikaa asian käsittelemiselle loppuun lykkäyksen jälkeen.

7 luku. Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

2 §. Rikosasioiden oikeudenkäyntiuudistuksessa syyteoikeutta koskevia säännöksiä muutettiin siten, että asianomistajan syyteoikeus säädettiin toissijaiseksi. Asianomistaja saa siten nostaa syytteen rikoksesta vain, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta. Käsiteltäessä hallituksen esitystä laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta (HE 52/2002 vp) eduskunta päätti muuttaa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ää siten, että asianomistajan toissijainen syyteoikeus koskee myös tilanteita, joissa esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan. Lainmuutos tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004. Tässä yhteydessä vastaavaa muutosta ei kuitenkaan tehty oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 lukuun. Sen vuoksi esityksessä ehdotetaan muutettavaksi haastehakemuksen sisältöä koskevan 1 *momentin* 6 *kohtaa* vastaavasti kuin 1 luvun 14 §:ää on aiemmin muutettu.

14 a §. Vastaavasti kuin edellä ehdotetussa 5 luvun 10 a §:ssä virallisen syyttäjän ajamia rikosasioista silmällä pitäen on ehdotettu, myös asianomistajan yksin ajamien juttujen osalta ehdotetaan mahdollistettavaksi valmisteluistunnon pitäminen puhelimitse tai videokonferenssina. Ehdotuksen mukaan valmisteluistunto voitaisiin siten pitää myös puhelimitse tai käyttäen muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos se olisi istunnossa käsiteltävien kysymysten laatu ja laajuus huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Yksityiskohtaisten perustelujen osalta voidaan viitata siihen, mitä edellä 5 luvun 10 a §:n yksityiskohtaisten perustelujen osalta on sanottu.

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian osalta ehdotetaan lisäksi säädettäväksi, ettei tällöin sovellettaisi säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella.

Syyttäjän kuuleminen

24 §. Laissa ei nykyisin ole säännöstä syyttäjän kuulemisesta rikosprosessissa silloin, kun asianomistaja käyttää ensisijaista syyteoikeuttaan. Erityisesti sellaisessa tilanteessa, jossa syyttäjällä ei ole missään vaiheessa ollut tilaisuutta ottaa kantaa tällaiseen syytteen, olisi asianmukaista, että tuomioistuin varaisi syyttäjälle tilaisuuden tulla kuulluksi asianomistajan syytteen johdosta.

Käytännössä syyttäjää jo nykyisin usein kuullaan oikeudenkäynnissä, mutta tästä ei ole erityistä säännöstä. Nykyisen 7 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan on esimerkiksi mahdollista, että tuomioistuin hylkää asianomistajan kanteen haastetta antamatta heti tuomiolla, jos vaatimus on selvästi perusteeton. Tällaisen asiaratkaisun sisältämän tuomion oikeusvoimavaikutus aikaansaa sen, että syyttäjäkään ei voi asiasta enää syytettä nostaa. Apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt asiaan huomiota erään ratkaisunsa yhteydessä (5/50/03).

Ehdotuksen mukaan, jos asianomistaja käyttää perustuslain 118 §:n 3 momentissa tarkoitettua ensisijaista syyteoikeuttaan tai ajaa yksin rikosasiaa sen johdosta, että esitutkintaviranomainen on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan, tuomioistuimen olisi, ennen kanteen ratkaisemista tuomiolla, varattava syyttäjälle tilaisuus tulla asiassa kuulluksi. Muissa tilanteissa syyttäjä on jo prosessin aikaisemmassa vaiheessa voinut ottaa asiaan kantaa, eikä kuulemista siksi muissa tapauksissa ehdoteta säädettäväksi pakolliseksi.

9 luku. Oikeudenkäyntikuluista

1 a §. Pykälän *1 momentissa* säädetään vastaajan mahdollisuudesta saada valtion varoista korvausta oikeudenkäyntikuluistaan virallisen syyttäjän ajamassa rikosasiassa. Säännöksen mukaan valtio on vastaajan vaatimuksesta velvollinen korvaamaan vastaajan kohtuulliset oikeudenkäyntikulut, jos syyttäjän syyte tai muu vaatimus hylätään tai jäte-

tään tutkimatta taikka jää sillensä. Oikeuskäytännössä säännöksestä on esiintynyt erilaisia tulkintoja tilanteessa, jossa syyttäjän ajama syyte on käräjäoikeudessa hylätty, syyttäjä on tyytynyt käräjäoikeuden tuomioon, mutta asianomistaja on valittanut tuomiosta ja hovioikeus on tuominnut vastaajan. Tällöin syyttäjän syyte on siis hylätty, mutta vastaaja on asianomistajan muutoksenhaun johdosta tuomittu teosta, jota syyttäjän syyte koski.

Valtion korvausvastuun tulisi määräytyä asian lopputuloksen, ei muutosta hakevan asianomaisen perusteella. Sen vuoksi momenttia ehdotetaan selkeytettäväksi säätämällä nimenomaisesti siitä, ettei valtion korvausvastuu koske tilanteita, joissa vastaaja asianomistajan muutoksenhaun johdosta tuomitaan teosta, jota syyttäjän syyte koski. Jos tällöin muutoksenhaun johdosta osa syytteistä hyväksytään ja osa hylätään, jätetään tutkimatta tai jää sillensä, sovelletaan pykälän 2 momenttia. Tällöin vastaajalle ei tuomita korvausta oikeudenkäyntikuluista, ellei korvauksen suorittamiseen osaksi ole erityistä syytä.

Oikeudenkäyntikuluja koskeva ratkaisu on pääasian liitännäisratkaisu, joka annetaan samalla, kun tuomioistuin ratkaisee asian. Jos vastaaja asianomistajan muutoksenhaun johdosta tuomitaan teosta, jota syyttäjän syyte koski, muutoksenhakutuomioistuimen on viran puolesta muutettava alemmassa oikeusasteessa tehtyä ratkaisua oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

11 luku. Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §. Voimassa olevassa lain mukaan ei ole mahdollista antaa välituomiota tuomioistuimessa käsiteltävästä syytteestä ennen mielentilatutkimusta. Tuomioistuin on ratkaisut jutun kokonaisuudessaan vasta mielentilatutkimuksen jälkeen. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin ehdotetaan säädettäväksi uusi 5a §.

Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimen olisi mielentilatutkimuksen tarpeellisuutta harkitessaan ensin ratkaistava, onko rikosasian vastaaja syllistynyt syytteen mukaiseen tekoon. Käytännössä tuomioistuin tälläkin hetkellä määrätessään syytetyn mielentilan tutkittavaksi tekee päätösharkinnan syytteessä tarkoitetusta teosta. Siitä ei kuitenkaan tehdä varsinaista ratkaisua. Ehdotetun säännöksen mukaan tuomioistuimen on heti pää-

käsittelyn jälkeen ratkaistava, onko syytteessä väitetty konkreettinen teko näytetty tai miltä osin väitetty teonkuvaus on näytetty. Tuomioistuimen on siten ratkaistava, onko vastaaja tehnyt syytteessä kuvatun teon. Tuomioistuimen olisi siten otettava kantaa siihen, onko syytteen mukaisen teon tunnusmerkistö täyttynyt. Samoin on otettava kantaa siihen, onko vastaaja menetellyt esimerkiksi väitetyllä tavalla tahallisesti. Tarkoituksena on, että sellaista henkilöä, joka todettaisiin syyttömäksi, ei määrätä mielentilatutkimukseen. Esimerkiksi henkirikosta koskevassa syyteasiassa tuomioistuimen on ratkaistava, onko syytetty aiheuttanut uhrin kuoleman syytteessä väitetyllä konkreettisella teollaan. Tuomioistuimen on annettava tästä perusteltu ratkaisu ja se on perusteltava oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 4 §:n edellyttämällä tavalla.

Tarkoituksena ei ole kuitenkaan, että tuomioistuin veloitettaisiin päättämään lopullisesta syyksilukemisesta ennen mielentilatutkimukseen lähettämistä. Mielentilatutkimuksella voi olla merkitystä syyllisyyskysymystä harkittaessa. Tällainen on esimerkiksi kysymys siitä, onko tappo tehty vakaasti harkiten ja tuomitaanko syytetty siten taposta vai murhasta. Lopullinen oikeudellinen arvio syytteessä tarkoitettusta teosta tehdään mielentilatutkimuksen jälkeen.

Ennen mielentilatutkimuksen määräämistä voidaan myös ratkaista, mitä vahinkoa teko on esitettyjen vaatimusten perusteella aiheuttanut. Siten esimerkiksi törkeää pahoinpitelyä koskevassa jutussa voidaan ratkaista, onko rangaistavaksi säädetyn ja syytteessä tarkoitettun teon perusteella suoritettava asianomistajan vaatimia sairauskuluja ja ansiomenetystä ja minkä suuruisia asianomistajalle teosta aiheutuneet sairauskulut ja ansiomenetys ovat. Vastaavasti on päätettävä, onko teosta aiheutunut kipua ja särkyä ja minkä suuruinen on kohtuullinen korvaus kivusta ja särystä. Ratkaisu on tehtävä kaikkien vaadittujen yksityisoikeudellisten korvausvaatimusten kohdalla. Lopullinen veloitettava ratkaisu annetaan lopullisen tuomion yhteydessä, koska mielentilatutkimus voi vaikuttaa myös siihen, minkä suuruisia korvauksia myöhemmin rikoksesta tuomittava on velvollinen korvaamaan. Vastaava ratkaisu voidaan tehdä myös muiden esitettyjen vaatimusten osalta. Tällaisia vaatimuksia ovat esimerkiksi menettämisseuraamusta koskevat vaatimukset.

Esitettyjen korvausvaatimusten ratkaiseminen välituomiovaiheessa ei olisi kuitenkaan pakollista. Jo voimassa olevan lain mukaan yksityisoikeudelliset korvausvaatimukset

voidaan erottaa käsiteltäväksi erikseen rikosasiasta. Tästä menettelystä on yksityiskohdaiset säännökset oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvussa. Useissa rikosjutuissa esitetyt korvausvaatimukset eli mitä ja minkä suuruista vahinkoa teosta on aiheutunut voidaan kuitenkin ratkaista silloin, kun syyte on käsitelty. Yksityisoikeudellisten korvausten ratkaiseminen samassa yhteydessä on myös keskitys- ja välittömyysperiaatteen mukaista. Menettelyä ei ole kuitenkaan syytä säätää pakolliseksi. Oikeudenkäynti voi olla tarkoituksenmukaista järjestää siten, että ensin käsitellään asian rikosoikeudellinen osa ja sen jälkeen yksityisoikeudellinen osa. Useassa rikoksessa myös yksityisoikeudellisen korvauksen selvittäminen ei välttämättä onnistu samassa ajassa kuin rikosoikeudellisen puolen selvittäminen. Esimerkiksi törkeää pahoinpitelyä koskevassa jutussa aiheutunutta pysyvää vikaa ja haittaa ei useinkaan pystytä määrittelemään heti rikoksen tapahduttua. Yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittely voidaan siten järjestää tarkoituksenmukaisimmalla tavalla.

Mielentilatutkimuksen valmistumisen jälkeen tuomioistuin ratkaisee, kuinka syytteessä tarkoitettu teko on rikosoikeudellisesti arvioitava. Siten esimerkiksi henkirikosta koskevassa jutussa ratkaistaan, onko syyksi luettava rikos murha vai tappo, ja onko syyksi luettu rikos tehty syyntakeisena, alentuneesti syyntakeisena tai syyntakeettomana. Ehdotettu järjestely merkitsee myös sitä, että mielentilatutkimuksen jälkeen pidettävässä käsittelyssä ei syytteessä kuvatun teon osalta oteta vastaan muuta näyttöä kuin mielentilatutkimus ja siihen liittyvä näyttö. Muilta osin syyksi luettava rikos on välituomiossa ratkaistun mukainen.

Yksityisoikeudellisten korvausten osalta velvoittava tuomio annetaan myös lopullisessa tuomiossa. Tahallisesti aiheutetusta vahingosta on vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tuomittava täysi korvaus, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta. Vahingonkorvauslain 2 luvun 3 §:ssä on säännökset siitä, miten mielentila, vajaamielisyys ja sieluntoiminnan häiriintyminen voidaan ottaa huomioon. Myös kahdeksantoista vuotta nuoremman osalta on vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:ssä sovittelua koskeva säännös. Mielentilatutkimuksen lopputulos voi siten vaikuttaa myös siihen, minkä suuruisen korvauksen rikoksesta tuomittava on velvollinen syyksi luetun teon perusteella suorittamaan. Mikäli yksityisoikeudelliset korvaukset on ratkaistu välituomiossa, ei niiden osalta oteta vastaan muuta kuin vahingonkorvauksen kohtuullistamiseen vaikuttavaa näyttöä siltä osin kuin mielentilatutkimuksen perusteella

on tarpeellista. Aiheutetut vahingot otetaan lopullisessa tuomiossa huomioon välituomiossa ratkaistun suuruisina.

Mikäli jutussa on useita syytettyjä, joista kaikkia ei määrätä mielentilatutkimukseen, ratkaistaan asia muidenkin syytettyjen osalta välituomiossa samalla tavalla kuin mielentilatutkimukseen määrätyn syytetyn osalta. Tällainen vastaaja voitaisiin siten välituomion perusteella pitää vangittuna, jos muut pakkokeinolaissa säädetyt edellytykset täyttyvät. Joissakin tilanteissa asia voitaisiin muun vastaajan osalta ratkaista kokonaisuudessaan. Näin voi tapahtua esimerkiksi silloin, jos tällaisen vastaajan kohdalla tuomioistuin päätyy siihen, että tämä ei ole syyllistynyt syytteen mukaiseen tekoon. Syyte voi olla myös muissakin tilanteissa ratkaistavissa osatuomiolla oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 §:n nojalla. Tältä osin voimassa olevat säännökset ovat riittäviä.

Ehdotettavan säännöksen mukaan välituomioon ei saa hakea erikseen muutosta valittamalla. Ehdotettu menettely poikkeaa siten riita-asioiden välituomiosta oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 6 §:n 2 momentissa säädetyistä menettelyistä. Rikosasioissa mielentilatutkimuksen valmistumisen jälkeen ei ole tarkoituksenmukaista, että välituomioon ja lopulliseen tuomioon haettaisiin erikseen muutosta. Välittömyysperiaatteen mukaiset tuomioistuimen kokoonpanoa koskevat säännökset edellyttävät, että myös muutoksenhakutuomioistuimessa käsittely tapahtuu keskitetysti samassa kokoonpanossa.

1.2. Oikeudenkäymiskaari

2 luku. Päätösvaltaisuudesta

6 §. Ehdotettuun kirjalliseen menettelyyn liittyen olisi käräjäoikeuden päätösvaltaista kokoonpanoa koskevia säännöksiä OK 2 luvussa muutettava. Ehdotetun 5 a luvun 4 §:n mukaan käräjäoikeus olisi kirjallisessa menettelyssä päätösvaltainen, kun siinä olisi yksin puheenjohtaja. OK 2 luvun 6 pykälään ehdotetaan siksi lisättäväksi uusi 2 momentti, jossa olisi viittausäännös, jonka mukaan käräjäoikeuden päätösvaltaisesta kokoonpanosta ratkaistaessa rikosasiaa kirjallisessa menettelyssä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa.

12 luku. Asianosaisista

33 §. Säännös koskee tuomioistuimeen tuotavaksi määrätyn henkilön ottamista säilöön ennen pääkäsittelyä. Säännöksen tarkoituksena on turvata se, että oikeudenkäynti ylipäätään voitaisiin järjestää myös niissä tilanteissa, joissa henkilö ei ole halukas vapaaehtoisesti tuomioistuimeen saapumaan. Nykyisen säännöksen rakenne on se, että rikosasian vastaajan osalta vapaudenmenetys säilöön ottamisen johdosta saa kestää enintään kolme päivää ja tähän kolmeen päivään lasketaan mukaan kuljetusaika. Sen sijaan tuomioistuimeen tuotavaksi määrätyn muun asianosaisen tai kuultavan osalta säännös on kirjoitettu niin, että säilöönotto saa tapahtua vasta kuljetuksen aloittamista edeltävänä päivänä. Tässäkin tapauksessa vapaudenmenetys saa kuljetusaikoineen kestää kuitenkin saman kolme päivää.

Esityksessä ehdotetaan ensinnäkin, että tällaisesta sääntelyrakenteesta luovuttaisiin. Pisintä mahdollista vapaudenmenetysaikaa säänneltäisiin kokonaisuutena ilman erikseen laskettavaa kuljetusaikaa. Vapaudenmenetysajan kokonaiskeston sääntely on asianmukaisempaa kuin antaa sen riippua kuljetukseen käytetystä ajasta. Säilöön otetun oikeuksien kannalta nimittäin vapaudenmenetyksen kokonaisaika on ratkaisevaa eikä se, kuinka kauan kuljetus käräjäoikeuteen kestää. Nykyoloissa kuljetus maan osasta toiseen ei kestä niin kauan, että se tulisi ottaa säännöksessä huomioon sillä tavalla, että säilöönottamisaika voisi yksin kuljetukseen käytetyn ajan perusteella olla pidempi.

Lisäksi esityksessä ehdotetaan, että säilöön ottamisen johdosta vapaudenmenetyksen maksimiaikaa pidennettäisiin nykyisestä kolmesta vuorokaudesta viiteen vuorokauteen. Tällainen vapaudenmenetysajan enimmäispituuden pidentäminen kahdella vuorokaudella parantaisi edellytyksiä saada oikeudenkäyntiä pakoilevia henkilöitä tuomioistuimeen. Viisi vuorokautta olisi kuitenkin ehdotuksen mukainen maksimiaika, mikä tarkoittaisi sitä, että säännönmukaisesti vapaudenmenetysaika jäisi käytännössä lyhyemmäksi. Henkilön säilöönoton jälkeen pääkäsittely olisi pidettävä mahdollisimman nopeasti tai säilöönottoon olisi ryhdyttävä vain sen verran aikaisemmin etukäteen määrättyä istuntopäivää, että henkilön saapuminen tuomioistuimeen varmistetaan riittävällä varmuudella.

Ehdotuksen mukaan siis tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty asianosainen tai kuultava saataisiin ottaa säilöön. Vapaudenmenetys saisi kuljetusaikoinen kestää enintään viisi vuorokautta.

Selvyyden vuoksi pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi viittaussäännös, jonka mukaan todistajan säilöön ottamisesta säädetään 17 luvun 36 §:ssä.

14 luku. Asian käsittelystä oikeudessa

6 §. Järjestyksen valvominen oikeudenkäynnissä on osa niin sanottua muodollista prosessinjohtoa, joka kuuluu tuomioistuimen puheenjohtajalle. Puheenjohtaja on oikeutettu ja velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa sekä antamaan tätä varten tarvittavat määräykset. Puheenjohtajan tulee valvoa järjestyksen noudattamista omasta aloitteestaan ja hänen tulee esimerkiksi ilman syyttäjän tai muun asianosaisen nimenomaista pyyntöäkin keskeyttää oikeudenkäynnin kulkua häiritsevä menettely tai keskeyttää sellainen puheenvuoro. Puheenjohtajan järjestyksen pitämiseen tähtäävä jä-mäkkä prosessinjohto edistää omalta osaltaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin Suomea koskeneessa tapauksessa (*Nikula v. Finland 21.3.2002*) korostanut tuomioistuinten ja erityisesti tuomioistuimen puheenjohtajan roolia johtaa oikeudenkäyntiä niin, että asianosaiset käyttäytyvät sopivalla tavalla ja että oikeudenmukainen oikeudenkäynti voisi näin toteutua.

Puheenjohtajan antamia määräyksiä tulee sekä oikeudenkäyntiin osallistuvan henkilön että istutokäsittelyyn paikalle tulleen yleisön noudattaa. Puheenjohtajan velvollisuuksien osalta pykälän sanamuotoa on yksinkertaistettu. Sanamuodon modernisoinnilla pyritään samalla korostamaan tuomarin prosessinjohtoon tärkeyttä. Ehdotettu säännös vastaa kuitenkin asiallisesti jo voimassa olevaa oikeutta.

Voimassa olevan pykälän sanamuodon mukaan oikeuden istuntohuoneesta voidaan poistaa henkilö, joka ei noudata puheenjohtajan määräyksiä. Säännöstä ehdotetaan tarkennettavaksi siten, että puheenjohtaja voi määrätä poistettavaksi istuntosalista henkilön, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy tuomioistuimen arvoa loukkaavasti.

Pykälä koskisi kaikkia niitä tuomioistuimia, joihin oikeudenkäymiskaaren säännöksiä sovelletaan.

7 §. Pykälä sisältäisi säännökset niistä kurinpitoseuraamuksista, joita tuomioistuimella olisi käytössään prosessinjohtovaltansa toteuttamiseksi. Pykälää sovellettaisiin kaikkiin oikeudenkäyntiin osallistuviin henkilöihin riippumatta heidän oikeudellisesta asemastaan oikeudenkäynnissä. Pykälää sovellettaisiin myös yleisöön.

Ehdotetun pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan kurinpitoseuraamus voitaisiin määrätä henkilölle, joka ei noudata oikeuden puheenjohtajan saman luvun 6 §:n nojalla antamia määräyksiä. Voimassa olevan lain mukaan rangaistukseen tuomitaan se, joka ei tottele oikeutta tai sen puheenjohtajaa. Ehdotuksessa säännöksen sanamuotoa täsmennetään viittaamalla puheenjohtajan 6 §:n nojalla antamiin määräyksiin. Kuten nykyisinkin seuraamus voitaisiin siten määrätä järjestyksen ylläpitämiseksi annettujen määräysten rikkomisesta.

Ehdotetun pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan kurinpitoseuraamus voitaisiin määrätä myös henkilölle, joka käyttää istunnossa tai tuomioistuimeen annetussa kirjoituksessa tuomioistuimen arvoa loukkaavaa puhe- tai kirjoitustapaa. Voimassa olevassa laissa on säädetty rangaistavaksi loukkaavan tai epäkunnioittavan puhe- tai kirjoitustavan käyttäminen. Koska voimassa olevassa laissa mainittu epäkunnioittava puhe- tai kirjoitustapa on myös tuomioistuimen arvoa loukkaavaa, erillinen maininta siitä ehdotetaan poistettavaksi. Ehdotuksessa tuomioistuimen arvoa loukkaavan puhe- tai kirjoitustavan käyttämisellä tarkoitetaan siten asiallisesti samaa menettelyä, joka voimassa olevassa laissa on säädetty rangaistavaksi.

Ehdotetun pykälän 1 momentin 3 kohdassa on yleissäännös, jonka mukaan kurinpitoseuraamus voidaan määrätä myös silloin, kun henkilö häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy tuomioistuimen arvoa loukkaavalla tavalla muutoin kuin 1 ja 2 kohdissa mainituilla tavoilla. Asiallisesti säännöksellä tarkoitetaan vastaavaa menettelyä, jota voimassa olevassa laissa on tarkoitettu käsittelyn häiritsemisellä ja tuomioistuimen arvon loukkaamisella.

Toisin kuin voimassa olevan oikeuden mukaan oikeudenkäynnin häiritseminen ei olisi enää erikseen kriminalisoitu teko eikä siitä tuomittaisi rikosoikeudelliseen rangaistukseen. Oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun turvaamiseksi on kuitenkin välttämätöntä, että oikeudella on käytettävissään tehokkaita sanktioita sitä vastaan, joka ei noudata oikeuden antamia järjestysmääräyksiä tai muutoin käyttäytyy asiattomasti tai sopimattomasti. Tämän vuoksi ehdotetaan kurinpidollisia seuraamuksia, joita olisivat järjestyssakko ja säilöön ottaminen.

Tuomioistuin voisi tuomita oikeudenkäyntiä häiritsevän henkilön järjestyssakkoon. Järjestyssakko ei olisi rikosoikeudellinen rangaistus eikä siihen sovellettaisi rikoslain säännöksiä. Järjestyssakkoa ei siten tuomittaisi päiväsakkoina kuten nykyisin vaan kysymyksessä olisi euromäärältään kiinteä summa. Järjestyssakon enimmäismäärä säädettäisiin laissa. Järjestyssakon enimmäismääräksi ehdotetaan 1 000 euroa. Sakon määrää harkittaessa tulisi ottaa huomioon rikkomuksen vakavuus sekä mahdollisuuksien mukaan sakotetun maksukyky. Koska järjestyssakko ei enää olisi rikosoikeudellinen seuraamus eikä se myöskään olisi uhkasakko, sitä ei voitaisi muuntaa vankeudeksi. Sen sijaan maksamaton järjestyssakko perittäisiin sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) mukaisesti.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan uutena kurinpitoseuraamuksena säilöön ottamista. Jos 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa järjestyssakko ei olisi riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi, tuomioistuin voisi määrätä oikeudessa henkilökohtaisesti läsnä olevan henkilön otettavaksi välittömästi säilöön ja pidettäväksi säilössä enintään 24 tunnin ajan.

Samoin kuin pykälän 1 momentin säännöstä järjestyssakosta ehdotettua 2 momentin säännöstä säilöön ottamisesta voitaisiin soveltaa kaikkiin oikeudenkäyntiin osallistuviin henkilöihin heidän asemastaan riippumatta sekä yleisöön. Oikeudenkäynnin häiritseminen voi tapahtua 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa myös muulloin kuin oikeuden istunnon aikana. Säilöön ottamista koskevaa säännöstä sovellettaisiin kuitenkin vain oikeudessa henkilökohtaisesti läsnä olevaan henkilöön. Oikeudenkäyntiä häiritsevä yleisö voidaan poistaa istuntosalista pysyvästi OK 14 luvun 6 §:n nojalla. Siten yleensä ei olisi tarvetta soveltaa säännöstä säilöön ottamisesta yleisöön.

Jos asianosainen otettaisiin säilöön, tuomioistuimen olisi harkittava, voitaisiinko asian käsittelyä asianosaisen poissa ollessa jatkaa. Jos asianosaisella olisi oikeudenkäyntiavustaja, asianosainen voisi poissaolonsa ajaksi valtuuttaa avustajan toimimaan hänen asiamiehenään. Jos asian käsittelyä ei voitaisi asianosaisen poissa ollessa jatkaa, käsittely olisi keskeytettävä tai sitä olisi lykättävä.

Jos asianosaisen asiamies tai avustaja otettaisiin säilöön, asianosaiselle olisi annettava mahdollisuus uuden asiamiehen tai avustajan hankkimiseen, minkä vuoksi asian käsittely olisi tarvittaessa keskeytettävä tai sitä olisi lykättävä.

Koska säännöksen tarkoituksena on häiriön poistaminen eikä häiriötä aiheuttaneen henkilön rankaiseminen, säännös tulisi sovellettavaksi todistajaan vain niissä tapauksissa, joissa todistajan kuulemista olisi tarpeellista jatkaa. Jos todistaja otettaisiin säilöön, asian käsittelyä jatkettaisiin muilta osin ja todistajaa kuultaisiin sen jälkeen, kun hän olisi vapautunut säilöstä. Tarvittaessa asian käsittely keskeyttäisiin tai sitä lykättäisiin.

Asianmukaiseen prosessinjohtoon kuuluu, että puheenjohtajan tulisi yleensä ensin varoittaa oikeudenkäyntiä häiritsevää tai sopimattomasti käyttäytyvää henkilöä siitä, että mikäli hän jatkaa häiritsevää käyttäytymistään, hänelle määrätään kurinpitoseuraamus. Varoituksen antamista ei kuitenkaan ehdoteta kurinpitoseuraamuksen määräämisen edellytykseksi, koska häiritsevä käyttäytyminen voi olla luonteeltaan sellaista, että varoituksen antamisella ei voida estää sen jatkumista.

Ehdotettu säilöön ottaminen olisi ankarin tuomioistuimen käytettävissä oleva järjestyksen säilyttämiskeino. Tämän vuoksi säilöön ottamista tulisi käyttää vain, mikäli häiriötä ei muilla keinoilla saada poistettua. Henkilö voitaisiin kuitenkin määrätä otettavaksi säilöön, vaikka häntä ei olisi tuomittu menettelystään 1 momentin nojalla järjestyssakoon. Järjestyssakon tuomitseminen ei ole tarkoituksenmukaista niissä tapauksissa, joissa on etukäteen selvää, että se ei ole riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi. Tilanne voi olla tällainen esimerkiksi silloin, kun voimakkaasti päihtynyt henkilö aiheuttaa häiriötä istunnossa.

Vaikka järjestyksen noudattamisen valvonta osana prosessinjohtoa on oikeuden puheenjohtajan tehtävä, seuraamuksen oikeudenkäynnin häiritsemisestä määräisi pykälän 3

momentin mukaan tuomioistuin eikä yksin sen puheenjohtaja. Tältä osin ehdotus vastaa voimassa olevaa oikeutta.

Kurinpitoseuraamuksen teho perustuu siihen, että se tuomitaan heti rikkomuksen tapahduttua eikä myöhemmin järjestettävässä erillisessä menettelyssä. Tämän vuoksi on tarkoituksenmukaista, että tuomioistuin voi määrätä seuraamuksen omasta aloitteestaan kuten nykyisinkin. Koska seuraamusta ei määrätä heti rikkomuksen tapahduttua silloin, kun tuomioistuimeen annettu kirjoitus on sisällöltään tuomioistuimen arvoa loukkaava, ehdotuksessa pykälästä on poistettu lausuma siitä, että tuomioistuin tuomitsee seuraamuksen heti. Aikaisempaa järjestysrangaistuksen tuomitsemisessa noudatettua käytäntöä ei kuitenkaan ole tarkoitus muuttaa. Istunnossa tapahtuvan häirinnän osalta seuraamus tuomittaisiin heti rikkomuksen tapahduttua kuten nykyisinkin.

Pykälän 2 momentin sanamuotoa ehdotetaan tarkistettavaksi sen vuoksi, että oikeudenkäynnin häiritseminen ei olisi enää kriminalisoitu teko eikä siitä tuomittaisi järjestysrangaistusta vaan kurinpitoseuraamus. Sen sijaan jos pykälän 1 momentissa tarkoitettu teko täyttäisi jonkin rikoksen tunnusmerkistön, kurinpitoseuraamuksesta tehty päätös ei estäisi nostamasta syytettä tästä rikoksesta. Säännös vastaa tältä osin voimassa olevaa oikeutta. Järjestyssakkoa ja säilöön ottamista koskevaan päätökseen saisi erikseen hakea muutosta valittamalla.

15 luku. Oikeudenkäyntiasiamiehestä

14-16 §. Pykälien sisältämät vanhentuneet rangaistussäännökset ehdotetaan kumottavaksi.

17 luku. Todistelusta

9 §. Pykälän 1 momentissa säädetään todisteen ottamisesta vastaan asiaosaisen esteettömästä poissaolosta huolimatta ja 2 momentissa siitä, milloin todiste on asianosaisen saapuvilla ollessa otettava vastaan uudelleen. Pykälän 1 momentti säilyisi ennallaan, jolloin rikosasioissa todiste voidaan ottaa vastaan vastaajan esteettömästä poissaolosta huolimatta ainoastaan, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Säännös koskee todisteen ottamista vastaan sekä pääkäsittelyssä että pääkäsittelyn ulkopuolella. Pykälän 2

momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että asianosaisen poissa ollessa vastaan otettua todistetta ei tarvitsisi ottaa vastaan uudelleen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 a §:ssä säädettyissä tilanteissa. Tällöin henkilötodistelua on otettu pääkäsittelyssä vastaan tilanteessa, jossa vastaaja ei ole noudattanut määräystä saapua sakon uhalla tuomioistuimeen. Edellä mainitun 3 a §:n 3 momentissa säädetään siitä, millä edellytyksillä todistelu on vastaajan saapuvilla ollessa otettava vastaan uudelleen.

36 §. Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuin voi määrätä todistajan tuotavaksi heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai, jos aihetta on, määrättävä hänet tuotavaksi. Tuotavaksi määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Todistajan vapaudenmenetyks tässä momentissa tarkoitusta syystä saa kuljetusaikoinen kestää enintään viisi vuorokautta.

Ehdotuksen mukaan jos todistajan tai muun todistelutarkoituksessa henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuin voi määrätä hänet tuotavaksi heti ensimmäiseen istuntoon. Nykyisin rikosasioiden osalta vastaaja voidaan ROL 8:5:n 2 momentin perusteella määrätä tuotavaksi pääkäsittelyyn, jos hänen käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän noudata määräystä saapua henkilökohtaisesti tuomioistuimeen. Tarkoituksena säännöksellä on ottaa huomioon tilanne, jossa jo etukäteen on selvää, ettei todistaja aio sakon uhasta huolimatta saapua paikalle pääkäsittelyyn. Vastava säännös koskien asianosaisia riita-asioissa on OK 5:28:n 3 momentissa.

Uusi säännös on tarpeen, jotta myös todistajien ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden osalta olisi mahdollisuus turvautua tähän niin sanottuun ennakkonoutoon.

45 §. Voimassa oleva pykälä sisältää säännöksen siitä, että tuomioistuin voi tarpeelliseksi katsoessaan määrätä syytetyn mielentilan tutkittavaksi. Siinä on myös säännös siitä, ettei syytettyä saa vastoin hänen tahtoaan määrätä mielentilatutkimukseen, ellei häntä pidetä vangittuna tai ellei rikoksesta, josta häntä syytetään, voi seurata ankarampaa rangaistusta kuin vuosi vankeutta. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siitä

kävisi ilmi. millä edellytyksillä ja missä vaiheessa syytetyn mielentila voitaisiin määrätä tutkittavaksi. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännökset siitä, että rikosasian vastaajan mielentila voidaan määrätä tutkittavaksi pääsääntöisesti vasta, kun hänen on välituomiossa todettu syyllistyneen syytteen mukaiseen tekoon. Siinä ehdotetaan myös säädettäväksi vastaajan tahdon ja rikoksen laadun merkityksestä mielentilatutkimuksen edellytyksiä harkittaessa. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännökset mielentilatutkimuksesta päättämisestä tietyissä tapauksissa jo esitutinnan aikana tai ennen kuin tuomioistuin käsittelee asiaa pääkäsittelyssä. Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännökset muutoksenhausta mielentilatutkimukseen määrittämistä koskevaan päätökseen ja 4 momenttiin nykyisen lain säännös siitä, että mielentilan tutkimisesta ja sitä varten melisairaalaan ottamisesta on muutoin noudatettava, mitä siitä on erikseen säädetty.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan syytetyn määrääminen mielentilatutkimukseen edellyttää, että tuomioistuin on ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n perusteella antamassaan välituomiossa todennut rikoksesta syytetyn syyllistyneen syytteen mukaiseen tekoon. Mielentilatutkimukseen ei voitaisi siten määrätä henkilöä, joka myöhemmin todettaisiin syyttömäksi itse tekoon. Käytännössä tuomioistuimet tänäkin päivänä tekevät päätösharkinnan siitä, onko syytetty syyllistynyt rangaistavaksi säädettyyn tekoon, vaikka siitä ei eri tuomiota tehdäkään. Ehdotetun säännöksen mukaan mielentilatutkimukseen määräämisen edellytyksenä on, että tällainen välituomio on tehty. Välituomion sisältöä on käsitelty edellä ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5a §:n perusteluissa.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan perusteella edellytyksenä olisi, että syytetyn mielentilan tutkiminen olisi perusteltua. Tuomioistuimen on pääkäsittelyssä esiin tulleiden seikkojen perusteella harkittava, onko tutkiminen tarpeellista. Päätöksen tekeminen ei edellytä, että joku asianosaisista sitä pyytää. Tuomioistuin voi tehdä päätöksen viran puolesta. Tällöin asianosaisia on tietenkin kuulemisperiaatteen mukaisesti kuultava asiasta ja annettava mahdollisuus lausua käsityksensä tutkimuksen tarpeellisuudesta. Käytännössä pyyntö mielentilatutkimukseen määräämisestä tehdään joko syyttäjän tai syytetyn toimesta. Silloin kun pyyntö mielentilan tutkimisesta tehdään, on sille esitettävä perusteet. Pelkkä pyyntö ei ole riittävä. Pyyntöns tueksi on tarkoituksenmukaista esittää esimerkiksi psykiatrin antama lääkärintodistus mielentilatutkimuksen tarpeellisuudesta. Hyvin

usein syytetty, jonka mielentilan tutkimisen tarpeellisuus tulee harkittavaksi, on tutkintavankina. Tällöin on myös alustava asiantuntija-arvio mielentilatutkimuksen tarpeellisuudesta helposti hankittavissa. Tätä ei kuitenkaan esitetä mielentilatutkimusta koskevan päätöksen edellytykseksi. Tuomioistuin voi harkita mielentilatutkimuksen tarpeellisuutta pelkästään pääkäsittelyssä muutoin esiin tulleiden seikkojen perusteella. Mielentilatutkimuksen tarpeellisuus voi ajankohtaistua jo esimerkiksi syytteessä tarkoitetun teon laadun tai vastaajan kuulemisen perusteella. Tuomioistuin voi myös tarvittaessa pyytää asiantuntijalausannon mielentilatutkimuksen tarpeellisuudesta OK 17 luvun säännösten perusteella.

Tuomioistuimen tulee päätyä siihen, että mielentilan tutkiminen on perusteltua. Siten päätöstä mielentilatutkimuksen tekemisestä ei tule tehdä pelkästään sillä perusteella, että vastaaja on sitä pyytänyt. Nykyisin suurimman osan syytetyistä, joille mielentilatutkimus on tehty, on todettu olleen täydessä ymmärryksessä. Osa näistä mielentilatutkimuksista on varmaan ollut tarpeettomia. Esiin tulleiden seikkojen perusteella on oltava syytä epäillä, että syytetty ei ole täysin syynsyyntakeinen. Mikäli tuomioistuin harkinnassaan päätyy siihen, että syytetty on täysin syynsyyntakeinen eikä vähentynyttä syynsyyntakeisuutta tai kokonaan syynsyyntakeettomuutta ole syytä epäillä, ei mielentilatutkimuksen tekeminen ole perusteltua.

Pykälän 1 momentin 3 kohtaan ehdotetaan otettavaksi nykyisessä laissa oleva säännös, että mielentilatutkimusta ei saa määrätä yleensä tehtäväksi vastoin syytetyn tahtoa. Silloin, kun syytetty on vangittuna, päätös voidaan tehdä vastoin hänen tahtoaan. Kuten nykyisenkin lain mukaan mielentilatutkimus voidaan määrätä tehtäväksi vastoin tahtoa myös rikoksissa, joista voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta. Käytännössä tuomioistuimet varsin harvoin määräävät mielentilatutkimuksen tehtäväksi vastoin syytetyn tahtoa. Koska tilanteet ovat varsin erilaisia, on kuitenkin oltava mahdollista määrätä tutkimus tehtäväksi myös silloin, kun syytetty sitä vastustaa. Syytetyn tahdon selvittäminen edellyttää tietysti syytetyn kuulemista asiasta.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan mahdollisuutta määrätä mielentila tutkittavaksi joissakin tapauksissa jo esitutkinnan aikana tai ennen kuin asiassa pidetään pääkäsittely tai asian käsittely tuomioistuimessa on alkanut. Tuomioistuin voisi tällaisen päätöksen tehdä vain syyttäjän tai rikoksesta epäillyn esityksestä. Koska tällaisissa tapauksissa teon

esitutkinta on kesken, ei tuomioistuin voisi päätöstä tehdä viran puolesta. Asiahan ei ole kuin mahdollisen pakkokeinon osalta tuomioistuimen käsiteltävänä. Sen vuoksi päätöksen tekeminen edellyttää tuomioistuimelle tehtyä esitystä.

Edellytyksenä mielentilatutkimuksen tekemiselle ennen pääkäsittelyä olisi se, että syytetty on esitutkinnassa tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn menettelyyn. Tämän edellytyksen soveltaminen edellyttää käytännössä myös sitä, että tunnustamisen luotettavuutta ei ole aihetta epäillä. Esimerkiksi monissa henkirikoksissa ei ole epäselvyyttä tekijästä eikä teosta. Käytännössä tämä edellyttää sitä, että syyttäjä on tehnyt ainakin alustavan syyteharkinnan epäilyistä teosta. Mielentilatutkimus voitaisiin tämän säännöksen perusteella tehdä myös silloin, kun syyttäjän syyteharkinta on valmistunut ja juttu on tullut vireille käräjäoikeudessa. Mielentilatutkimus voitaisiin tehdä melko pian rikoksen jälkeen, jolloin siitä on mahdollista saada luotettavampi tuloskin. Edellytyksenä olisi myös, että rikoksesta epäilty ei vastusta mielentilatutkimuksen tekemistä. Koska asiaa ei vielä ole käsitelty tuomioistuimessa, olisi epäillyn omalle tahdolle sen vuoksi annettava ratkaiseva merkitys. Tuomioistuimen on tällaisissa tapauksissa kuultava epäiltyä hänen tahtonsa varmistamiseksi. Kuuleminen voi tapahtua vapaamuotoisesti. Koska tuomioistuimen on varmistauduttava epäillyn omasta halukkuudesta, kuuleminen on syytä järjestää istunnossa. Usein tämä on mahdollista ja tarkoituksenmukaista toteuttaa esimerkiksi pakkokeinoistunnon yhteydessä. Käytännössä mielentilan tutkiminen esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä olisi mahdollista vain juutuissa, jotka ovat rikosoikeudellisesti vaikuttavilta tapahtumatiedoiltaan jo siihen mennessä tehdyn esitutkinnan perusteella selviä. Kyse on siten poikkeuksellisesta menettelystä. Pääsääntöisesti mielentilatutkimukseen määrättäisiin vasta 1 momentin mukaisesti annetussa välituomiassa.

Ehdotetun säännöksen mukaan tuomioistuin on päätösvaltainen 3 momentissa tarkoitetussa asiassa pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momentissa säädetystä kokoonpanosta eli kun käräjäoikeudessa on yksin puheenjohtaja. Myös istunnon pitämisestä on voimassa, mitä sanotussa lainkohdassa säädetään. Käytännössä istunto voidaan siten pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään.

Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös muutoksenhausta. Nykyisessä laissa ei tällaista säännöstä ole. Mielentilatutkimusta koskevaan päätökseen ei saa hakea

muutosta valittamalla. Tältä osin ehdotettu säännös vastaa pakkokeinolain 1 luvun 27 §:n säännöstä. Ehdotetun säännöksen mukaan mielentilatutkimukseen määrätty saa kannella päätöksestä ilman määräaika. Kantelumahdollisuus on syytä kirjata nimenomaan lakiin. Kantelu on asian luonteen vuoksi käsiteltävä kiireellisenä. Käytännössä useimmat mielentilatutkimukseen määrätyt ovat vangittuina asian johdosta. Ehdotettu kantelumahdollisuus vastaakin pakkokeinolaissa olevaa menettelyä.

Ehdotettu *4 momentti* vastaa sisällöltään voimassa olevaa lakia siitä, että mielentilan tutkimisesta ja sitä varten mielisairaalaan ottamisesta on muutoin noudatettava, mitä siitä erikseen on säädetty.

29 luku. Oikeudenkäynnin väärinkäyttämistä

Luku sisältää vanhentuneet rangaistussäännökset oikeudenkäynnin väärinkäyttämistä. Luku ehdotetaan kumottavaksi.

1.3. Esitutkintalaki

4 §. Esityksessä ehdotetaan, että pykälän *3 momentista* poistettaisiin viittaus oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 ja 8 §:ään ja niitä vastaaviin lainkohtiin. Tällöin esitutkinta voitaisiin keskeyttää tai jättää toimittamatta myös silloin, kun syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muilla kuin seuraamusluonteisilla syyttämättäjättämisperusteilla. Säännöstä voitaisiin soveltaa kaikkiin syyttämättäjättämisperusteisiin. Esitutkinnan keskeyttäminen tai jättäminen aloittamatta olisi siten mahdollista myös silloin, kun syyteoikeus on vanhentunut. Säännöstä voitaisiin soveltaa esimerkiksi silloin, jos syyttäjä katsoisi kysymyksen olevan teon lievistä tekemuodosta, jonka osalta syyteoikeus olisi vanhentunut, eikä perustekomuodosta, josta syyte voitaisiin vielä nostaa. Samoin esitutkinta voitaisiin keskeyttää, jos syyttäjä katsoisi, ettei kysymyksessä ole rikos. Esitutkinnassa selvitetään rikos ja kerätään näyttö rikoksen tapahtumisesta, joten näytön puuttumisen perusteella esitutkinta voitaisiin keskeyttää tai jättää aloittamatta vain poikkeuksellisissa tilanteissa. Kuitenkin silloin kun olisi selvää, ettei riittävää näyttöä saada, syyttäjä voisi päättää esitutkinnan rajoittamisesta myös näytön puuttumisen vuoksi. Kuten nykyisinkin, esitutkinnan keskeyttämisestä tai toimittamatta

jättämisestä päättäisi aina syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä. Esitutinnan keskeyttäminen tai jättäminen toimittamatta edellyttäisi aina, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutinnan toimittamista.

5 §. Ehdotettuun kirjalliseen menettelyyn liittyen esitutkintalain säännöksiä niistä asioista, joita esitutkinnassa pitää selvittää, tulisi täydentää. Ehdotuksen mukaan esitutkinnassa tulisi niiden seikkojen lisäksi, joita nyt voimassa olevan lain mukaan tulee selvittää, selvitettäväksi, suostuvatko rikoksesta epäilty ja asianomistaja asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

40 §. Esityksessä ehdotetaan oikaistavaksi nykyisen pykälän 3 momentin virheellinen viittaus ROL 2 luvun 1 §:ään. Nykyisin asianomistajan oikeudenkäyntiavustajasta säädetään ROL 2 luvun 1 a §:ssä. Ehdotuksen mukaan asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n nojalla määrätylle oikeudenkäyntiavustajalle olisi lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

1.4. Pakkokeinolaki

15 §. Ehdotuksen mukaan vangitsemisasiat voitaisiin tietyin edellytyksin jatkossa käsitellä videokokouksena ja tämä edellyttää tiettyjen pakkokeinolain säännösten tarkistamista. Voimassa olevan 15 pykälän 2 momentin mukaan vangittavaksi vaadittu, joka on pidätetty, on tuotava tuomioistuimeen ja häntä on kuultava siellä vaatimuksesta. Säännöstä ehdotetaan siksi muutettavaksi siten, että vangittavaksi vaaditun henkilökohtainen kuuleminen voisi tapahtua myös teknisten apuvälineiden avulla. Muilta osin pykälää ei ehdoteta muutettavaksi.

Jos tuomioistuin harkitsisi sen soveliaaksi, vangittavaksi vaaditun kuuleminen voisi tapahtua siten, että vangittavaksi vaadittua ei tuotaisi tuomioistuimeen, vaan hän osallistuisi oikeudenkäyntiin videoneuvottelun tai muun teknisen tiedonvälitystavan avulla. Jotta vangittavaksi vaadittu pystyisi täysipainoisesti sekä seuraamaan istuntokäsittelyä että itse aktiivisesti osallistumaan siihen koko istuntokäsittelyn ajan, säännöksessä edellytetään sellaisen teknisen tiedonvälitystavan käyttämistä, jossa käsittelyyn osallistuvilla on sekä puhe- että näköyhteys keskenään. Pelkästään puhelinkuulustelu ei siten tulisi

tämän lainkohdan nojalla kysymykseen. Teknisten apuvälineiden hyödyntäminen ei siten heikentäisi vangittavaksi vaaditun asemaa oikeudenkäynnissä. Hänen suostumustaan menettelyn käyttämiselle ei myöskään vaadittaisi. Videokokouksena järjestettäväsä istunnossa vastaajan normaali kyselyoikeus voidaan turvata. Jo nykytekniikan mukaisilla laitteilla videoneuvottelu vastaa hyvin pitkälle normaalia välitöntä suullista oikeudenkäyntiä.

Voimassa olevan lain mukaan pidätetylle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vaatimusta käsiteltäessä. Säännöstä ei ehdoteta muutettavaksi. Myös videokokouksena järjestettävässä vangittavaksi vaaditun kuulemisessa hänellä olisi mahdollisuus käyttää oikeudenkäyntiavustajaa. Vastaajan oikeudenkäyntiavustaja voisi olla joko samassa paikassa päämiehensä kanssa, esimerkiksi poliisivankilassa, jolloin hänkin osallistuisi käsittelyyn videokokouksen välityksellä, taikka sitten hän voisi olla tuomioistuimessa läsnä. Tämä käytännön järjestely olisi oikeudenkäyntiavustajan ja päämiehen välinen asia ja se voitaisiin toteuttaa siten kuin avustaja olisi päämiehensä kanssa parhaaksi katsotut.

Ehdotus mahdollistaisi vastaavasti sen, että vangitsemisvaatimuksen esittäjä voisi osallistua käsittelyyn videokokouksen välityksellä. PKL 1 luvun 15 §:n 1 momentin samuoto ei edellytä vangitsemisvaatimuksen esittäjän läsnäoloa itse oikeussalissa.

Videoneuvottelun tai muun teknisen tiedonvälitystavan käyttö olisi ehdotuksen mukaan aina tuomioistuimen tapauskohtaisessa soveliaisuusharkinnassa. Mikäli tuomioistuin pitäisi vangittavaksi vaaditun henkilökohtaista läsnäoloa istuntosalissa tarpeellisena, vangittavaksi vaadittu tuotaisiin tuomioistuimeen kuultavaksi kuten tähänkin asti. Käytännössä vangittavaksi määrätyn oma mielipide voitaisiin ottaa huomioon päätettäessä siitä, käytetäänkö videoneuvottelua vangitsemisoikeudenkäynnissä vai ei. Videokokouksen käyttämisen puolesta voi puhua paitsi kustannus- ja muut tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat myös turvallisuustekijät. Vangitsemisoikeudenkäynti videokokouksena voi parantaa menettelyn turvallisuutta ja kuljetuksiin liittyvät mahdolliset turvallisuusriskit vähenevät.

21 §. Voimassa olevan pykälän 2 momentin mukaan vangittu on tuotava tuomioistuimeen, jos hän haluaa tulla kuulluksi syytteen nostamista varten asetetun määräajan

pidentämistä koskevassa asiassa. Ehdotuksen mukaan vangitun henkilökohtainen kuuleminen tässä pykälässä tarkoitettussa käsittelyssä voisi tapahtua videoneuvottelun tai muun teknisen tiedonvälitystavan avulla samalla tavalla kuin vangitsemisvaatimuksen käsittely ehdotetun 15 §:n mukaan. Vastaavasti kuin vangitsemisvaatimuksen käsittelyssä säännöksessä edellytetään sellaisen tiedonvälitystavan käyttämistä, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Kuulemistavan valinta olisi tuomioistuimen harkinnassa. Vangittu tuotaisiin tuomioistuimeen vain, mikäli tuomioistuin pitäisi sitä tarpeellisena. Harkinnassa voitaisiin ottaa huomioon muun ohella samantyyppisiä asioita, joista on mainittu edellä 15 §:n perusteluissa. Muilta osin pykälää ei ehdoteta muutettavaksi.

22 §. Vangitsemisasian uudelleen käsittelyä koskevan 1.1.2004 voimaan tulevan 22 §:n 3 momentin (646/2003) mukaan vangittu on tuotava tuomioistuimeen, jos hän haluaa tulla henkilökohtaisesti kuulluksi tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on muutoin syytä. Myös tätä pykälään ehdotetaan muutettavaksi vastaavalla tavalla kuin edellä 15 ja 21 §:ää. Esityksessä ehdotetaan, että vangitun henkilökohtainen kuuleminen voisi tapahtua myös videoneuvottelun avulla siten, että vangittua ei tuotaisi tuomioistuimeen. Muilta osin pykälää ei ehdoteta muutettavaksi.

Vangittua olisi kuultava henkilökohtaisesti, jos vangittu niin haluaa tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on muutoin syytä. Ehdotus henkilökohtaisen kuulemisen toteuttamisesta teknisiä apuvälineitä hyödyntämällä vastaa ehdotettua vangitsemisvaatimuksen käsittelyä koskevaa 15 §:n säännöstä. Siten myös vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä henkilökohtainen kuuleminen voisi tapahtua käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsisi tämän kuulemistavan soveliaaksi. Jos tuomioistuin pitäisi sitä tarpeellisena, vangittu olisi tuotava tuomioistuimeen.

1.5. Käräjäoikeuslaki

17 §. Ehdotettuun kirjalliseen menettelyyn liittyen ehdotetaan käräjäoikeuslakiin otettavaksi säännös, jonka mukaan laamanni voisi määrätä virassa neljä kuukautta olleen notaarin toiminaan käräjäoikeuden puheenjohtajana ehdotetun ROL 5 a luvun mukaisessa kirjallisessa menettelyssä tietyin edellytyksin. Edellytykseksi ehdotetaan asetettavaksi,

että tällöin rangaistukseksi ei voitaisi tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Tällä tavalla mahdollistettaisiin se, että vähäisemmissä rikoksissa notaarikin voisi asioita käsitellä kirjallisessa prosessissa yksin. Laamanni voisi antaa notaareille näissä asioissa yleismääräyksen, eikä jokaista yksittäistapausta varten tarvittaisi tätä tarkoittavaa erityismääräystä.

Käräjäoikeuslain mukaan kärjäviskaali on toimivaltainen suorittamaan kaikkia niitä tehtäviä, joita laamanni voi määrätä notaarin suorittamaan. Näin ollen myös kärjäviskaali olisi oikeutettu ratkaisemaan asioita kirjallisessa menettelyssä, jos rangaistukseksi tulee vain sakko.

1.6. Sakon täytäntöönpanosta annettu laki

1 §. Kuten edellä on todettu, oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä nykyisin oleva säännös muuttuisi siten, ettei siinä tarkoitettu seuraamus olisi enää rikosoikeudellinen sakko vaan se olisi euromääräinen kurinpito-seuraamus. Uusikin seuraamus olisi kuitenkin voitava panna myös täytäntöön. Tämän vuoksi sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:ää muutettaisiin siten, että myös uusi järjestyssakko -niminen seuraamus pantaisiin täytäntöön tuossa laissa säädetyssä järjestyksessä. Järjestyssakkoa ei voitaisi muuntaa vankeudeksi.

2. Voimaantulo

Lakien ehdotetaan tulevan voimaan noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu. Tämä aika on tarpeen koulutuksen järjestämiseksi lainkäyttäjille ja poliisille.

Muutoksissa on kysymys oikeudenkäyntimenettelyä koskevista säännöksistä, joita vaikiintuneen käytännön mukaan ryhdytään soveltamaan heti niiden tultua voimaan myös niissä asioissa, jotka on pantu vireille ennen uuden lain voimaantuloa. Tarkoitus on, että myös tässä tapauksessa uusia säännöksiä sovellettaisiin myös niihin asioihin, jotka ovat tulleet vireille ennen lakien voimaantuloa. Tämän vuoksi erityinen siirtymäsäännös ei ole tarpeen, vaan lait koskisivat ehdotuksen mukaan heti kaikkia tuomioistuimissa vireilläkin olevia asioita.

3. Säättämisjärjestys

Ehdotettu lainsäädäntö koskee rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyä ja siksi se liittyy erityisesti perustuslaissa (731/1999) turvattuun oikeusturvaan (PeL 21 §). Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet on turvattava lailla.

Keskeinen muutosehdotus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta on mahdollisuus asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä kirjallisessa kansliakäsittelyssä (ROL 5 a luku). Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (SopS 19/1990) 6 artiklan 1 kappaleen määräykset edellyttävät, että jokaisella on oikeus suulliseen käsittelyyn (*hearing*) päätettäessä häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Myös perustuslain edellä mainitun 21 §:n voidaan vastaavasti katsoa edellyttävän asianosaisen niin toivoessa suullista käsittelyä tuomioistuimessa (HE 309/1993 vp, s. 74). Käräjäoikeudessa tämä on erityisen perusteltua, koska kysymyksessä on ensimmäisen asteen tuomioistuin. Kuitenkaan suullinen käsittely ei ole perusoikeussääntelyn kannalta välttämätöntä niissä tilanteissa, joissa syytetty selvästi suostuu siihen, ettei asiassa järjestetä suullista oikeudenkäyntitilaisuutta. Esityksen mukainen rikosasian käsittely ilman suullista pääkäsittelyä edellyttäisi ehdotuksen mukaan sitä, että vastaaja tunnustaa syytteessä kuvatun teon ja nimenomaisesti suostuu asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä.

Esityksessä ehdotetaan, että pääkäsittelyssä voidaan ottaa vastaan todistelua, vaikka vastaaja olisi jäänyt saapumatta oikeuden istuntoon (ROL 6:3 a). Edellä mainitun Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen d kohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus kuulustella ja kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan. Todistusaineisto tulee periaatteessa esittää julkisessa käsittelyssä syytetyn läsnä ollessa, jotta kontradiktorisen menettelyn vaatimus toteutuu. Kuten yleisperusteluissa on todettu, ihmisoikeussopimus ei kuitenkaan edellytä yhtä tiukkaa keskitysperiaatteen toteuttamista kuin nyt voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö.

Esityksessä ehdotettu mahdollisuus todistajan, asiantuntijan tai todistelutarkoituksessa asianomistajan tai toisen vastaajan kuulemiseen koskisi vain tilanteita, joissa vastaaja ei ole noudattanut hänelle annettua määräystä saapua henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja joissa vastaajalle on haasteen yhteydessä ilmoitettu, että todistelu voidaan ottaa vastaan, vaikka vastaaja ei saapuisi pääkäsittelyyn. Ehdotettujen säännösten mukaan vastaajalle siten varataan tilaisuus esittää todistajalle kysymyksiä, mutta hän on jäämällä pois pääkäsittelystä jättänyt tilaisuuden käyttämättä. Todistelu otettaisiin aina uudelleen vastaan vastaajan pyynnöstä, jos hänellä on ollut laillinen este poissaoloon. Todistelu voitaisiin ottaa uudelleen vastaan myös muusta erityisestä syystä, kuten silloin, kun ensikäsittelyssä vastaanotettu näyttö on ristiriidassa myöhemmin esitetyn näytön kanssa. Ehdotettujen säännösten voidaan siksi katsoa täyttävän ihmisoikeussopimuksen edellyttämän oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Perusoikeuksien toteutumisen kannalta merkityksellinen on myös ehdotuksen sääntely siitä, että tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty henkilö voitaisiin ottaa säilöön. Säilöönotto voisi ehdotuksen mukaan kestää enintään viisi vuorokautta. Edellytyksenä olisi, että henkilö on määrätty tuomioistuimeen tuotavaksi ja että hänen käyttäytymisensä perusteella on aihetta olettaa, ettei häntä ilman säilöönottoa muutoin saada tuoduksi istuntoon (ehdotettu OK 12:33 ja 17:36). Keskeinen muutos nykytilaan on se, että nykyinen säilöönottamisajan kokonaiskesto pidentyy kolmesta vuorokaudesta viiteen vuorokauteen. Samalla sääntelyn soveltamisala laajenee siten, että myös todistajan osalta säilöönottoon voidaan ryhtyä jo sellaisessa tilanteessa, jossa hän ei vielä ole ollut poissa istunnosta, mutta jo etukäteen hänen käyttäytymisensä perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen (ehdotettu OK 17:36).

Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen on turvattu perustuslain 7 §:n 1 momentissa. Vapautta ei saman pykälän 3 momentin mukaan saa riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkitavaksi.

Oikeus vapauteen turvataan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa, joka sisältää lisäksi yksityiskohtaisen luettelon vapaudenriiston hyväksyttävistä perusteista. Artiklan 1 kappaleen b kohdassa mainitun vapaudenriistoperusteen mukaan henkilö

voidaan pidättää tai vangita lain nojalla, "koska hän ei ole noudattanut tuomioistuimen laillista määräystä, tai jonkin lakimääräisen velvoitteen täyttämisen turvaamiseksi". Sopimusmääräyksen on katsottu soveltuvan vain verraten lyhytaikaisiin vapaudenriistoihin. Henkilön pitäminen vangittuna pitkän, epämääräisen ajan voi muodostaa loukkauksen määräystä vastaan (ks. Matti Pellonpää, Euroopan ihmisoikeussopimus, Helsinki 2000, s. 251-252).

Ehdotetuilla säilöönottamissäännöksillä voidaan katsoa olevan perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet. Kysymyksessä on tarkka ja konkreettinen velvoite saapua tuomioistuimeen ja tämän velvoitteen vapaaehtoiseen täyttämiseen henkilöllä on mahdollisuus. Ehdotus mahdollistaa säilöönoton vain siinä tarkoituksessa, että henkilö pakotetaan näin täyttämään velvollisuutensa saapua tuomioistuimeen eikä kysymyksen ole seuraamuksesta velvollisuuden täyttämättä jättämisestä.

Säilöön ottaminen edellyttää aina tuomioistuimen harkintaa siitä, onko henkilö noudettava tuomioistuimeen tai onko hänen käyttäytymisensä perusteella aiheutta, ettei henkilö tule noudattamaan pelkkää kutsua saapua tuomioistuimeen. Tavallisesti kysymys on siitä, että henkilö on jo jättänyt saapumatta tuomioistuimeen, vaikka hänet on sinne sakon uhalla kutsuttu.

Ehdotettu vapaudenriiston enimmäiskesto on varsin lyhyt eli viisi vuorokautta. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti käytännössä useimmiten selvittäisiin tätä aikaa lyhyemmällä säilöönnotolla.

Käytännössä säilöön ottaminen on kuitenkin joskus välttämätöntä oikeudenkäynnin eteenpäinviemiseksi. Jos henkilö tuomitaan asianomaisessa jutussa rangaistukseen, vuorokautta pidempi vapaudenmenetyisaika vähennetään hänelle tuomitusta rangaistuksesta (RL 3:11).

Uutta mahdollisuutta henkilön vapaudenriistoon merkitsee myös ehdotuksen sääntely OK 14:6-7:ssä. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen puheenjohtaja olisi velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa ja antamaan tätä varten tarvittavat määräykset. Puheenjohtaja voisi ensinnäkin määrätä poistettavaksi istuntosalista henkilön, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy tuomioistuimen arvoa loukkaavasti. Joka ei

noudattaisi puheenjohtajan antamia määräyksiä, käyttäisi istunnossa tai tuomioistuimeen annetussa kirjoituksessa tuomioistuimen arvoa loukkaavaa puhe- tai kirjoitustapaa taikka muutoin häiritsisi käsittelyä tai käyttäytyisi tuomioistuimen arvoa loukkaavasti, voitaisiin tuomita maksamaan enintään 1 000 euron suuruinen järjestyssakko.

Jos järjestyssakko ei olisi riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi, tuomioistuin voisi ehdotuksen mukaan määrätä oikeudessa henkilökohtaisesti läsnä olevan henkilön otettavaksi välittömästi säilöön ja pidettäväksi säilössä enintään 24 tunnin ajan.

Myös tätä ehdotusta on pidettävä hyväksyttävänä perusoikeusjärjestelmän kannalta. Kysymyksessä on tarkkarajainen säännös, jonka käyttäminen tulisi kysymykseen vain, jos muut tuomioistuimen kurinpitotoimet järjestyksen ylläpitämiseksi eivät ole osoittautuneet riittäviksi. Sääntely on ehdotettu sellaiseksi, että jos järjestyssakko ei olisi riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi, voitaisiin henkilö määrätä otettavaksi säilöön. Nykyisin vastaavassa tilanteessa menetellään käytännössä siten, että tuomioistuin voi pyytää poliisin paikalle ja tämä voi määrätä henkilön poliisilain 20 §:n nojalla säilöön otettavaksi.

Ehdotuksen mukaan myös tästä oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun turvaamiseksi määrättävästä säilöön ottamisesta päättäisi aina tuomioistuin. Säilöönottamisajan enimmäispituus olisi lyhyt, enintään 24 tuntia. Ehdotuksen mukaan säilöön otettu voisi aina erikseen hakea muutosta säilöönottamispäätökseen valittamalla.

Esityksessä ehdotetaan, että pakkokeinolain vangitsemista tarkoittavat tai siihen liittyvät oikeudenkäyntimenettelyt voitaisiin järjestää videokokouksena siten, että vangittavaksi vaadittua tai vangittua henkilöä ei kuljetettaisi henkilökohtaisesti tuomioistuimeen. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleen mukaan pidätetty tai vapaudenriiston kohteeksi joutunut on viipymättä ”tuotava” tuomarin tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi (*”shall be brought before a judge”*).

Viimeksi mainittua ihmisoikeussopimuksen määräystä on kuitenkin tulkittava siten, että se ei edellytä pidätetyn henkilön henkilökohtaista läsnäoloa tuomarin edessä siten, että pidätetyn ja tuomarin olisi oltava henkilökohtaisesti läsnä samassa huoneessa. Nykytek-

niikalla toteutettava suora videokonferenssi, jossa pidätetty henkilö ja tuomari voivat keskustella välittömästi siten, että heillä on sekä puhe- että näköyhteys keskenään, täyttää mainitun ihmisoikeussopimuksen vaatimuksen oikeuden eteen tuomisesta. Pidätetyllä olisi vastaava oikeus käyttää oikeudenkäyntiavustajaa kuin tavanomaisessa vangitsemisoikeudenkäynnissä. Videokokouksen käyttö voi käytännössä myös lyhentää sitä aikaa, jonka henkilö on pidätettynä ilman tuomioistuimen asiaa koskevaa päätöstä. Näin ollen videokonferenssin käyttö voi käytännössä myös toteuttaa paremmin kyseisen 5 artiklan 3 kappaleen vaatimuksia. Asiassa on merkitystä myös sillä, että videokokouksen käyttö näissä tilanteissa jää ehdotuksen mukaan joka tapauksessa aina tuomioistuimen tapauskohtaisen soveliaisuusharkinnan varaan.

Näin ollen videokokouksen käyttöä vangitsemisoikeudenkäyntien yhteydessä on pidettävä perustuslain mukaisena, vaikka sen käyttämiselle ei ehdotuksen mukaan edellytetäkään vangittavaksi vaaditun tai jo vangitun henkilön suostumusta.

Myös muissa ehdotetuissa säännöksissä on otettu huomioon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Edellä sanotuilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

LAKIEHDOTUKSET

1.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11 päivänä heinäkuuta 1997 annetun lain (689/1997) 1 luvun 1 §:n 2 momentti,
muutetaan 2 luvun 1 a §, 3 § ja 10 §:n 1 momentti, 5 luvun 8 §:n 3 momentti, 13 § ja 15 §:n 1 momentti, 6 luvun 3 §, 9 §:n 2 momentti ja 11 §:n 1 ja 2 momentti, 7 luvun 2 §:n 1 momentin 6 kohta sekä 9 luvun 1 a §:n 1 momentti,
 sellaisina kuin niistä ovat 2 luvun 1 a § ja 3 § laissa 107/1998, 2 luvun 10 §:n 1 momentti laissa 260/2002 sekä 9 luvun 1 a §:n 1 momentti mainitussa laissa 107/1998,
lisätään 3 luvun 10 §:ään uusi 2 momentti, jolloin muutettu 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, 5 lukuun uusi 10 a §, uusi 5a luku, 6 lukuun uusi 3 a §, 7 lukuun uusi 14 a § ja uusi 24 § sekä sen edelle uusi väliotsikko sekä 11 lukuun siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen uusi 5 a § seuraavasti:

2 luku

Asianosaisen avustamisesta

1 a §

Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkin-
 taa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia virallisen syyttäjän ajamassa asiassa,
 oikeudenkäyntiä varten:

- 1) rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana;
- 2) rikoslain 21 luvun 1–6 §:ssä tarkoitettussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna; sekä
- 3) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvassa rikosasiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna.

3 §

Sellaiselle 1 a §:ssä tarkoitettun rikoksen asianomistajalle, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi sekä jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitut-
 kinnassa ja oikeudenkäynnissä, voidaan 1 a §:ssä mainituin edellytyksin määrätä tehtävän hoitamiseen tukihenkilö, jolla on riittävä pätevyys.

10 §

Tämän luvun mukaan määrätylle puolustajalle ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustajalle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkioista ja korvauksista. Tämän luvun mukaan määrätylle tukihenkilölle sekä puolustajan saaneen vastaajan ja

oikeudenkäyntiavustajan saaneen asianomistajan nimeämälle todistajalle maksetaan korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain 18 §:ssä säädetään korvauksista.

3 luku

Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta

10 §

Asianomistajaa ja muuta pykälässä tarkoitettua henkilöä voidaan kehottaa ilmoittamaan määräajassa vaatimuksensa ja sen perusteet myös puhelinta tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen. Vaatimuksen ja sen perusteiden toimittamiselle ei tällöin aseteta uhkaa. Vaatimus ja sen perusteet saadaan tuomioistuimen pyynnöstä toimittaa tuomioistuimeen puhelinta tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen, jos tuomioistuin ei erityisestä syystä pyydä niitä kirjallisena.

Jollei oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 5 ja 6 §:stä muuta johdu, 1 ja 2 momentissa tarkoitettu vaatimus voidaan tutkia rikosasian yhteydessä vaatimuksen tekijän poissaolosta huolimatta.

5 luku

Syytteen vireillepanosta

8 §

Haastaminen voidaan erityisestä syystä toimittaa myös niin, että vastaajalle annetaan tiedoksi ainoastaan haaste ja ilmoitetaan sen perusteena olevasta haastehakemuksesta 3 §:n 1 momentin 3-5 kohdassa tarkoitettut seikat. Haastehakemus ja 3 luvun 10 §:ssä tarkoitettu vaatimus on tällöin viipymättä lähetettävä vastaajalle postitse niin hyvissä ajoin, että hänellä on riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen asian käsittelyä oikeudessa. Jollei vastaajalla ole postiosoitetta, vastaajalle on haastamisen yhteydessä ilmoitettava, minkä tuomioistuimen kansliasta aineisto on saatavana.

10 a §

Valmisteluintunto voidaan pitää myös puhelimitse tai käyttäen muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos se on istunnossa käsiteltävien kysymysten laatu ja laajuus huomioon ottaen tarkoituksenmukaista.

13 §

Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä, kun sellainen päätös on tehty.

Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty kuutta kuukautta ankarampi vankeusrangaistus, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa siitä päivästä, jolloin pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa.

Jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1 tai 2 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä edellä säädettyä pidemmäksi.

15 §

Pääkäsittelyyn on kutsuttava:

- 1) syyttäjä;
 - 2) vastaaja;
 - 3) asianomistaja, joka on tuomioistuimelle ilmoittanut esittävänsä vaatimuksia asiassa eikä syyttäjä niitä aja, sekä
 - 4) edellä 2 luvun nojalla määrätty oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö.
-

5 a luku

Asian ratkaiseminen pääkäsittelyä toimittamatta*Edellytykset*

1 §

Asia voidaan ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta (*kirjallinen menettely*), jos

- 1) mistään syytteessä tarkoitetusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta,
- 2) vastaaja tunnustaa syytteessä kuvatun teon ja suostuu asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä
- 3) vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen ja
- 4) asianomistaja on esitutkinnassa tai myöhemmin kirjallisesti ilmoittanut, ettei vaadi pääkäsittelyn toimittamista.

Kirjallisessa menettelyssä rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin vuosi vankeutta.

Menettely

2 §

Jos esitutkinnan perusteella on todennäköistä, että edellytykset kirjalliseen menettelyyn ovat olemassa, vastaajaa kehoitetaan haasteen, haastehakemuksen ja 3 luvun 10 §:ssä tarkoitetun vaatimuksen tiedoksiannon yhteydessä ilmoittamaan tuomioistuimen määräämässä ajassa kirjallisesti käräjäoikeudelle, tunnustaako hän syytteessä kuvatun teon ja suostuuko hän asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä.

Tällöin vastaajaa myös kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti. Muutoin haasteesta on lisäksi soveltuvin osin voimassa, mitä 5 luvun 9 §:ssä säädetään.

Jos vastaaja määrääjässä toimittaa käräjäoikeudelle 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen ja muut 1 §:n edellytykset asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä ovat olemassa, asiassa ei järjestetä pääkäsittelyä ja asia ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä, ellei ole syytä siirtää asiaa pääkäsittelyyn.

3 §

Käräjäoikeus voi erityisestä syystä kehottaa asianosaista toimittamaan tuomioistuimeen lisäksi kirjallisen lausuman. Tällöin käräjäoikeuden on määrättävä, mistä kysymyksestä asianosaisen on lausuttava.

Tuomioistuin voi sallia, että vastaus tai lausuma, joka yleensä kehoitetaan antamaan kirjallisena, saadaan antaa suullisesti tuomioistuimen kansliassa tai istuntopaikalla.

Kirjallinen vastaus tai lausuma on annettava heti tiedoksi muille asianosaisille. Suullinen vastaus tai lausuma pöytäkirjataan ja pöytäkirja annetaan heti tiedoksi muille asianosaisille, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

4 §

Käräjäoikeus on kirjallisessa menettelyssä päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Ratkaisu

5 §

Kirjallisessa menettelyssä tuomio tai päätös saadaan perustaa vain syytteessä esitettyihin seikkoihin, syytetyn tunnustukseen, asianosaisten mahdollisiin kirjallisesti esittämiin vaatimuksiin, vastauksiin tai lausumiin sekä muuhun asian käsittelyssä syntyneeseen kirjalliseen aineistoon. Tuomioistuimelle toimitettua esitutkintapöytäkirjaa saadaan hyödyntää vain siltä osin kuin asianosaiset ovat siihen vedonneet.

6 §

Tuomioistuimen on ilmoitettava asianosaisille kirjallisesti tuomion tai päätöksen antamispäivä hyvissä ajoin ennen tuomion antamista. Tuomion antamispäivä voidaan ilmoittaa jo haasteen tiedoksiannon yhteydessä.

Täydentävät säännökset

7 §

Kirjallisessa menettelyssä noudatetaan muutoin, mitä rikosasiain käsittelystä säädetään.

6 luku

Pääkäsittelystä

3 §

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 4–6 kohdassa tarkoitetusta esteestä huolimatta, jos on aihetta olettaa, että käsittelyä ei tarvitse lykätä tai, jos se joudutaan lykäämään, että asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 2 kohdassa tarkoitetusta esteestä huolimatta, jos:

- 1) vastaaja ei noudata hänelle annettua määräystä saapua sakon uhalla tuomioistuimeen; ja

2) on aihetta olettaa, että vaikka käsittely joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

3 a §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan vastaajan poissa ollessa kuulla todistajaa, asiantuntijaa tai todistelutarkoituksessa asianomistajaa tai toista vastaajaa, jos vastaajalle on ilmoitettu haasteen yhteydessä siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on tarpeellista.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä vastaajalle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei vastaajan saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos vastaaja sitä pyytää ja hänellä on ollut laillinen este poissaoloon tai tuomioistuimien harkitsee todistelun ottamisen vastaan uudelleen erityisestä syystä tarpeelliseksi.

9 §

 Jos pääkäsittelyä ei voida toimittaa yhden päivän kuluessa, istunto saadaan keskeyttää. Istuntoa on jatkettava, mikäli mahdollista perättäisinä päivinä. Jos tämä ei ole mahdollista, asiaa on käsiteltävä vähintään kahtena arkipäivänä viikossa, jollei käsittelyä 10 §:n nojalla lykätä.

11 §

Asiassa on toimitettava uusi pääkäsittely, jos tuomioistuimeen sen päätösvaltaisuuden puutteellisuuden vuoksi joudutaan kesken pääkäsittelyä ottamaan uusi jäsen. Uusi pääkäsittely on toimitettava myös silloin, kun asia on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yhteensä yli 30 päivää.

Vaikka pääkäsittely olisi ollut lykättynä yli 30 päivää, asiassa ei kuitenkaan tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, jos sitä asian laadun perusteella pidetään erityisesti syystä tarpeettomana ja jos pääkäsittelyn yhtäjaksoisuuden voidaan käsittelyn lykkäämisestä ja keskeyttämisestä huolimatta katsoa toteutuvan. Uusi pääkäsittely on kuitenkin pidettävä aina, kun pääkäsittely on ollut lykättynä yhteensä yli 60 päivää.

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

2 §

Haastehakemuksessa on ilmoitettava:

 6) selvitys siitä, että syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta rikoksen johdosta tai esitutkintaviranomainen taikka syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan;

14 a §

Valmisteluistunto voidaan pitää myös puhelimitse tai käyttäen muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos se on istunnossa käsiteltävien kysymysten laatu ja laajuus huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Tällöin säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella ei sovelleta.

Syyttäjän kuuleminen

24 §

Jos asianomistaja käyttää perustuslain 118 §:n 3 momentissa tarkoitettua ensisijaista syyteoikeuttaan tai ajaa yksin rikosasiaa sen johdosta, että esitutkintaviranomainen on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan, tuomioistuimen on, ennen kanteen ratkaisemista tuomiolla, varattava syyttäjälle tilaisuus tulla asiassa kuulluksi.

9 luku

Oikeudenkäyntikuluista

1 a §

Jos syyttäjän syyte tai muu vaatimus hylätään tai jätetään tutkimatta taikka jää sillensä, valtio on vastaajan vaatimuksesta velvollinen korvaamaan vastaajan kohtuulliset oikeudenkäyntikulut. Korvausvelvollisuutta ei ole, jos vastaaja asianomistajan muutoksenhaun johdosta tuomitaan teosta, jota syyttäjän syyte koski.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

5 a §

Tuomioistuimen on, ennen kuin se määrää rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, erikseen ratkaistava kysymys siitä, onko vastaaja syyllistynyt syytteen mukaiseen tekoon (*välituomio*). Tuomioistuin voi samalla välituomioissaan myös ratkaista yksityisoikeudelliset vaatimukset tai muut vaatimukset taikka niiden perusteet. Välituomioon ei saa hakea erikseen muutosta valittamalla.

Muilta osin asia ratkaistaan mielentilatutkimuksen jälkeen, jollei asiaa jonkun vastaajan osalta voida ratkaista 5 §:ssä säädetyillä perusteilla erikseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

2.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 14-16 § ja 29 luku

sellaisina kuin niistä 15 luvun 15 ja 16 ovat laissa 21/1868,

muutetaan 12 luvun 33 §, 14 luvun 6 ja 7 §, 17 luvun 9 §:n 2 momentti, 36 §:n 1 momentti ja 45 §

sellaisina kuin ne ovat, 12 luvun 33 § laissa 690/1997, 14 luvun 6 ja 7 § laissa 362/1960, 17 luvun 9 §:n 2 momentti ja 36 §:n 1 momentti mainitussa laissa 690/1997 sekä 45 § laissa 571/1948

lisätään 2 luvun 6 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 1052/1991, uusi 2 momentti ja 17 luvun 36 §:ään, sellaisena kuin se on mainituissa laeissa 571/1948 ja 690/1977, uusi 2 momentti, jolloin nykyiset 2 ja 3 momentti siirtyvät 3 ja 4 momenteiksi, seuraavasti:

2 luku

Päätösvaltaisuudesta

6 §

Käräjäoikeuden päätösvaltaisesta kokoonpanosta ratkaistaessa rikosasiaa kirjallisessa menettelyssä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 a luvussa.

12 luku

Asianosaisista

33 §

Tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty asianosainen tai kuultava saadaan ottaa säilöön, jos hänen käyttäytymisensä perusteella on aiheutta olettaa, ettei häntä muutoin saada tuotua istuntoon. Vapaudenmenetyksensä saa kuljetusaikoinen kestää enintään viisi vuorokautta.

Todistajan säilöön ottamisesta säädetään 17 luvun 36 §:ssä.

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

6 §

Tuomioistuimen puheenjohtaja on velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa ja antamaan tätä varten tarvittavat määräykset. Puheenjohtaja voi määrätä poistettavaksi istuntosalista henkilön, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy tuomioistuimen arvoa loukkaavasti.

7 §

Joka

- 1) ei noudata puheenjohtajan 6 §:n nojalla antamia määräyksiä;
- 2) käyttää istunnossa tai tuomioistuimeen annetussa kirjoituksessa tuomioistuimen arvoa loukkaavaa puhe- tai kirjoitustapaa; tai
- 3) muutoin häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy tuomioistuimen arvoa loukkaavasti, voidaan tuomita maksamaan enintään 1 000 euron suuruinen järjestyssakko.

Jos 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa järjestyssakko ei ole riittävä toimenpide häiriön poistamiseksi, tuomioistuin voi määrätä oikeudessa henkilökohtaisesti läsnä olevan henkilön otettavaksi välittömästi säilöön ja pidettäväksi säilössä enintään 24 tunnin ajan. Jos asianosainen otetaan säilöön, tuomioistuimen on harkittava, voidaanko asian käsittelyä asianosaisen poissaolosta huolimatta jatkaa.

Tuomioistuin määrää tässä pykälässä tarkoitettut seuraamukset omasta aloitteestaan. Päätös ei estä nostamasta syytettä samasta teosta, jos siitä on muualla laissa säädetty rangaistus. Järjestyssakkoa ja säilöön ottamista koskevaan päätökseen saadaan erikseen hakea muutosta valittamalla.

17 luku

Todistelusta

9 §

 Silloin kun todiste on otettu vastaan asianosaisen poissa ollessa, todiste on asianosaisen saapuvilla ollessa otettava vastaan uudelleen, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei 7 §:stä tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 luvun 3 a §:stä muuta johdu. Jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko asiassa kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

36 §

Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuin voi määrätä todistajan tuotavaksi heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai, jos aiheutta on, määrättävä hänet tuotavaksi. Tuotavaksi määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön, jos hänen käyttäytymisensä perusteella on aiheutta olettaa, ettei häntä muutoin saada tuotua istuntoon. Todistajan vapaudenmenetys tässä momentissa tarkoitusta syystä saa kuljetusaikoiheen kestää enintään viisi vuorokautta.

Jos todistajan tai muun todistelutarkoituksessa henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aiheutta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuin voi määrätä hänet tuotavaksi istuntoon.

45 §

Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos

- 1) tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5a §:n mukaisessa välituomioissaan todennut rikosasian vastaajan syyllistyneen syytteen mukaiseen tekoon ja
- 2) vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua ja
- 3) vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän tai rikoksesta epäillyn esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdissa säädetyillä edellytyksillä epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä noudatetaan pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momentin säännöksiä.

Mielentilan tutkimista koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Mielentilatutkimukseen määrätty henkilö saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten mielisairaalaan ottamisesta on muutoin noudatettava, mitä siitä on erikseen säädetty.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

3.

Laki**esitutkintalain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun esitutkintalain (449/1987) 4 §:n 3 momentti, 5 §:n 1 momentti ja 40 §:n 4 momentti, sellaisina kuin ne ovat 4 §:n 3 momentti laissa 645/2003 sekä 5 §:n 1 momentti ja 40 §:n 4 momentti laissa 692/1997, seuraavasti:

4 §

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos hän tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

5 §

Esitutkinnassa selvitetään:

- 1) rikos, sen teko-olosuhteet, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat,
- 2) rikoksella aiheutettu vahinko ja saavutettu hyöty mahdollisen takavarikon turvaamiseksi,
- 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan vaatimustaan, sekä
- 4) suostuvatko rikoksesta epäilty ja asianomistaja asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

40 §

Asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n nojalla määrättylle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

4.

Laki**pakkokeinolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 15 §:n 2 momentti, 21 §:n 2 momentti sekä 22 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 646/2003, seuraavasti

1 luku

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

15 §

Läsnäolo vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä

Vangittavaksi vaadittua, joka on pidätetty, on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, kuuleminen voi tapahtua vangittavaksi vaaditun istuntosalissa läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja rääköyhteys keskenään. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittavaksi vaadittu on tuotava tuomioistuimeen. Pidätetylle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vaatimusta käsiteltäessä.

21 §

Määräajan asettaminen syytteen nostamista varten

Jos syytteen nostamiselle määrätty aika osoittautuu liian lyhyeksi, tuomioistuin voi syyttäjän mainitun ajan kuluessa tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Vangitulle ja hänen avustajalleen on varattava tilaisuus tulla kuulluksi pyynnöstä. Vangitun niin halutessa häntä on kuultava henkilökohtaisesti. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, kuuleminen voi tapahtua vangitun istuntosalissa läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittu on tuotava tuomioistuimeen.

22 §

Vangitsemisasian uudelleen käsittely

Vangitulle ja hänen avustajalleen sekä asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasiä uudelleen käsiteltäessä, jollei vangittu tai pidättämiseen oikeutettu virkamies ilmoita, ettei kuuleminen ole tarpeen. Vangittu on kuultava henkilökohtaisesti, jos vangittu niin haluaa tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on muutoin syytä. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, kuuleminen voi tapahtua vangitun istuntosalissa läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittu on tuotava tuomioistuimeen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

5.

Laki**käräjäoikeuslain 17 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 28 päivänä kesäkuuta 1993 annetun käräjäoikeuslain (581/1993) 17 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 774/2002, seuraavasti:

17 §

Laamanni voi määrätä:

- 1) virassa kaksi kuukautta olleen notaarin käsittelemään ja ratkaisemaan käräjäoikeuden kansliassa:
 - a) maakaaren (540/1995) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettuja kirjaamisasiä;
 - b) hakemisasiä;
 - c) oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 ja 14 §:ssä tarkoitettuja asiä; sekä

- 2) virassa neljä kuukautta olleen notaarin toimimaan käräjäoikeuden puheenjohtajana:
- a) yhden tuomarin istunnossa hakemusasiassa;
 - b) yhden tuomarin istunnossa rikosasiassa ja sakon muuntorangaistusasiassa, ei kuitenkaan käsiteltäessä pakkokeinolain (450/1987) mukaisia vangitsemis- ja matkustuskieltoasioita;
 - c) saamista koskevassa yksikertaisessa riita-asiassa suullisessa valmistelussa ja yhden tuomarin pääkäsittelyssä; ja
 - d) oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä, jossa tällöin rangaistukseksi ei kuitenkaan voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.
-
-

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

6.

Laki

sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sakon täytäntöönpanosta 9 päivänä elokuuta 2002 annetun lain (672/2002) 1 §:n 1 momentti seuraavasti:

1 §

Lain soveltamisala. Tässä laissa säädettyssä järjestyksessä pannaan täytäntöön seuraavat seuraamukset:

- 1) rikoslain (39/1889) 2 a luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti päiväsakoin vahvistettu sakko sekä uhkasakko, yhteisösakko, rikesakko ja kurinpitosaakko (*sakko*);
- 2) sotilaskurinpitolain (331/1983) 44 §:n 2 momentissa ja 45 b §:ssä tarkoitettu maksu;
- 3) omaisuuteen tai rahamäärään kohdistuva menettämisseuraamus;
- 4) rikokseen perustuva valtiolle tuomittu korvaus;
- 5) muussa kuin rikosasiassa valtiolle tuomittu korvaus, jos virallinen syyttäjä on esiintynyt siinä virkansa puolesta;
- 6) valtiolle tuomittu korvaus, joka perustuu sen varoista suoritettujen oikeudenkäyntiin liittyvien kustannusten korvaamiseen;
- 7) rikosvahinkolain (935/1973) mukaiseen valtion takautumisoikeuteen perustuva saaminen vahingosta vastuussa olevalta;
- 8) oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 §:ssä tarkoitettu järjestyssakko.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

Helsingissä päivänä kuuta 200

Tasavallan presidentti

Oikeusministeri

